

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**TÜRK SİYASAL VE TOPLUMSAL YAŞAMINDA
MHP'NİN YERİ VE KİMLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Orhan GÖKÇE**

**Hazırlayan
Erol TURAN**

KONYA - 2000

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM	4
1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ	4
1.1.1. 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Genel Durumu	5
1.1.1.1. Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma Hareketleri Ve Sonuçları	7
1.1.1.2. Gayr-i Müslimlerde Milliyetçilik Hareketleri	8
1.1.2. Müslüman Etnik Gruplarda Milliyetçilik Hareketleri	10
1.1.2.1. Gayr-ı Türklere Karşı Tepkisel Milliyetçilik	11
1.1.2.2. Osmanlı Devletinin Dışındaki Türkçülük Çalışmaları Ve Etkileri	12
1.2. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TEŞKİLATLANMA VE GELİŞME DÖNEMİ	14
1.2.1. Türkçülük Hareketinin Teşkilatlanması Ve Karakteri	15
1.2.1.1. Türk Derneği	16
1.2.1.2. Genç Kalemler Hareketi	17
1.2.1.3. Türk Yurdu Cemiyeti	18
1.2.2. Türk Ocakları	20
1.2.2.1. Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Siyasi Ve Fikri Faktörler	21
1.2.2.2. Türk Ocaklarının İttihatçılarla İlişkisi	22
1.3. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ	24
1.3.1. Yeni Türk Devletinin Milliyetçilik Anlayışı	25
1.3.1.1. Atatürk Ve Türk Milliyetçiliği	26
1.3.1.2. Ulus-Devlet Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Konumu	28
1.3.2. Tek Parti Dönemi	29
1.3.2.1. Kozmopolitizmi Topluma Yerleştirme Çabaları	30
1.3.2.2. Tepkici Milliyetçi Muhalefetin Doğuşu	31
2. İKİNCİ BÖLÜM	33
2.1. ÜLKÜCÜ MİLLİYETÇİLİĞİN DOĞUŞ DÖNEMİ	33
2.1.1. 1944 Olayları Ve Türkçülük / Turancılık Davası	34
2.1.1.1. Kemalist Milliyetçilik-Geleneksel Milliyetçilik Ayrışması	35
2.1.1.2. Tepkisel Milliyetçi Oluşumun Anti-Komünizm Misyonu	36
2.2. ÜLKÜCÜ MİLLİYETÇİLİĞİN CKMP / MHP ÇİZGİSİ	37
2.2.1. MHP'nin İlk Yılları Ve İdeolojik Yapısı	38
2.2.1.1. MHP'nin Olgunlaşması Ve Kitleleşme Süreci	40
2.2.1.2. İktisadi / Toplumsal Bunalımın Reaksiyoner Dinamiği	40
2.3. 12 EYLÜL ÖNCESİNDE MHP'NİN İKTİDAR STRATEJİSİ	41
2.3.1. MHP'nin Toplumsal Karakteri Ve İnsan Malzemesi	43
2.3.1.1. Taşradaki Kitle Tabanı	45
2.3.1.2. Kentlerdeki Kitle Tabanı	46
2.3.1.3. Lider Ve Doktrinin Tabana Yansıması	47

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
3.1. 12 EYLÜL İHTİLALİ VE SAVUNMALAR DÖNEMİ	50
3.1.1. Savunmanın Genel Karakteri	51
3.1.1.1. 12 Eylül'ün Resmi İdeolojisine MHP'lilerin Yaklaşımları	52
3.1.1.2. Aydınlar Ocağı Ve Türk - İslam Sentezi Doktrini	54
3.1.1.3. Türk - İslam Sentezi Karşısında MHP / Ülkücü Hareket	55
3.1.2. MHP Tabanında İslamlaşma Süreci	57
3.1.2.1. Bir Kimlik Ve Söylem Olarak Türk - İslam Ülkücülüğü	59
3.1.2.2. İslamcı Düşünceye Yönelişte Toplumsal Ve Psikolojik Etmenler	60
3.2. ÜLKÜCÜ CAMİADA AYRIŞMA	62
3.2.1. Diğer Partilere Yayılmanın Mantığı	64
3.2.1.1. 1983 Seçimleri Ülkücü Hareket Ve ANAP	65
3.2.1.2. MHP Misyonunun Öz Partisine Doğru: MP - MÇP	66
3.2.2. 1983 - 1986 Dönemindeki Temsilîyet Bunalımı	68
3.2.2.1. MÇP İçinde Devlet Bahçeli'nin Çizgisi	70
3.2.2.2. Türkiye'nin Yeniden Genel Başkanlığı	71
3.3. TÜRKÇÜ / DEVLETÇİ / LAİK ÇİZGİYE DÖNÜŞ	72
3.3.1. MÇP'deki Türkçü İslamcı İkilem	73
3.3.1.1. Ülkücü Harekette Süren Gerilim	75
3.3.1.2. Türk - İslam Ülkücülerinin Gücü	76
3.3.1.3. Türk - İslam Ülkücülerinin Taktik Ve Yaklaşımları	78
3.3.2. Gelişen İslamcılığa Karşı Tepkiler	80
3.3.2.1. Camiada Bölünme Ve Tabana Etkisi	83
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	86
4.1. 1990'LI YILLARDA MİLLİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ	86
4.1.1. Türk Milliyetçiliğine İvme Kazandıran Etmenler	88
4.1.1.1. Dış Türkler Politikası	90
4.1.1.2. MHP'nin Jeopolitik Tasarımları	91
4.1.2. Konjonktürel Olaylara Sağduyulu Yaklaşım	92
4.1.2.1. Bölücü Unsurlar Karşısında MHP'nin Tutumu	94
4.1.2.2. Toplumdaki Liberal / Yeni Milliyetçilik Anlayışı	96
4.1.2.3. MHP'nin Modernleşme / Liberalleşme Süreci	98
4.2. TÜRKİŞ SONRASI GENEL YAPI VE STRATEJİ	101
4.2.1. Değişime Karşı Direnç	102
4.2.1.1. Yeni MHP Yönetiminin İç Dönük Çalışması	103
4.2.1.2. Geleneksel Söyleme Bağlı Kalarak Yeni Açılımlar	105
4.2.2. 18 Nisan Seçimleri Ve MHP'nin Beklenmeyen Yükselişi	106
4.2.2.1. Yükselişteki Toplumsal Ve Konjonktürel Etmenler	107
4.2.2.2. MHP'nin Orta Ve Doğu Anadolu Potansiyeli	109
4.2.2.3. Milliyetçiliğin Muhafazakarlıkla Örtüşmesi	110
SONUÇ	114
BİBLİYOGRAFYA	117

GİRİŞ

Bir toplumdaki sosyal tabakalaşma ve temel sosyal – siyasal bölünmeler, siyasal kültür, anayasa ve devlet sisteminin, iktisadi ve sosyal yapının siyasal partileri yapı, fonksiyon ve bunların işleyiş özellikleri bakımından etkilediği siyaset sosyolojisi açısından bir gerçektir. Çalışmada bu belirleyicilik, bir takım dış faktörlerin siyasal bir partiyi nasıl ve ne ölçüde etkilediği ve değişime uğrattığı sorusu hareket noktası olarak alınacaktır.

Çalışma süresince dikkat edilecek en önemli husus bir ‘parti monografisi’ veya doğrudan parti tarihinin yazılmasından uzak durmak olacaktır, çünkü bilindiği gibi tarih, bir ölçüde olayları, bunların oluş şeklini, ikna edici seviyede nedenlerini bulmaya çalışmak ve sonrada bütün bunları zaman kesiti ve süreç olarak belirli bir çerçeveye oturtup yorumlamaktır. Böyle olunca da kişileri ve olaylarıyla birlikte yaşanmış bir geçmişin itibar edilecek kanıt ve tanıklarını bulmak gerekir; yani sağlam ve güvenilir belgelere ihtiyaç vardır. İşte önce bu nedenden ötürü MHP’nin tarihinin yazılmasından uzak durulmuştur. Zira, bu çalışmada yazım aşamasına geçilmeden önce geçmişte MHP hareketi içinde yer almış ve önemli sayılabilecek mevkileri işgal etmiş kişilerle yapılan mülakatlarda, olaylara çok farklı yaklaşım tarzları sergiledikleri saptanmıştır. Bu farklılık olayları anlatımlarına da sirayet ederek, geçmişte yaşanan herhangi bir olayın nedenleri veya sonuçları ilgili kişilerce çok değişik şekillerde aktarılmıştır. Bu nedenle geçerli bir MHP tarihinin yazılabilmesi için Öncelikle muhtemel birçok ‘hatırat’ın yayımlanması ve güvenilir bir belge hacminin gün ışığına çıkması veya en az bunlar kadar önemli olmak üzere bir takım mikro ölçekli saha araştırmalarının yapılması gerekmektedir.

MHP’nin tarihsel, kültürel, siyasal ve sosyal süreçlerle, ilk bakışta fazla etkili görünmese de, esasta belirleyici olan ilişkiler yumağı karşısında dar bir monografik anlayışla yapılan incelemenin ise, sığ bir analizden öteye geçemeyeceği endişesinden ötürü bu yöneme de baş vurulmamıştır.

Belirtilen neden ve endişelerden dolayı “Önemi onu temsil eden siyasal partiye vererek bir fikir tarihi araştırması” yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca Milliyetçi Hareket Partisi siyasal, İdeolojik, sosyal ve kültürel anlamda hem yapı ve ilişkiler bütünü, hem de bu temeller üzerinde gelişen bir zihniyet ve eylem süreci halinde top yekun bir hareket olarak ele alınacaktır.

Temel yaklaşım olarak MHP ve Ülkücü Hareket denilen vakanın, onu kuşatan daha geniş sosyal, kültürel, tarihsel ve siyasal çevrenin ürünü kabul edilerek bağımlı bir değişken halinde ele alınması yolu benimsenecektir. Diğer bütün oluşumlar gibi MHP ve Ülkücü Hareketi de sosyo – kültürel ve politik değişme sürecinin kapsam ve yönünü göz ardı ederek açıklamak mümkün değildir. Temel yapı ve işleyişi kavrayabilmek için resmi açıklama ve beyanlardan çok gayri resmi hale gelmiş eğilim ve ilişkiler tespit edilmeye çalışılacak, her seviyede başvurulacak sosyo – kültürel analizler bu faktörler üzerine oturtulacaktır. Bu çerçevede özellikle 1975-1990 dönemlerini irdeleyen mülakat sonuçlarından veri olarak faydalanılacaktır. Esas olarak MHP tabanı ve elit unsurları katında nasıl bir “siyasal değişim” sürecinin yaşandığı, sosyal ve siyasal zeminle ilişkilendirilerek incelenmeye çalışılacaktır. Yine bu çerçevede, MHP ve Ülkücü Hareketin siyasal-ideolojik platformda sergilediği, ortak olduğu veya geliştirdiği, ister legal ister illegal eylemlerde müşahade edilen güç ve şiddet kullanabilme yeteneğinin hangi siyasal, sosyal ve kültürel şartlarda oluştuğu ve yerleşik yapılardaki ne tür kaynaklardan beslendiğinin araştırılmasına ağırlık verilecektir.

Çalışmanın yazılması aşamasına gelindiğinde hipotezin şu şekilde oluşturulabileceği düşünülmüştür: “Türk Milliyetçiliği ortaya çıkışından itibaren çevresindeki sosyo-kültürel değişim sürecine bağlı olarak, siyasal yapılanmasının birçok boyutunda olduğu gibi, parti seviyesinde de değişim geçirmiştir.”

Bu hipotez, olaylar ve gelişmeler analiz edilirken her fırsatta sınanmaya çalışılacaktır.

Tezin ana temasını oluşturan, Türk Milliyetçiliğinin gelişim ve değişim süreci, sınırlılık olarakta Milliyetçi Hareket Partisi’nin güncel / konjonktürel bağlamla ilgili olan düşünsel ve ideolojik değişim çizgisi teorik planda incelenmeye çalışılacaktır. Değişim süreci boyunca Türk Milliyetçiliğinin ve ağırlıklı olarak Milliyetçi hareket Partisi’nin kimliğinin ortaya çıkarılması amaçlanacaktır. Milliyetçi Hareket Partisinin siyasal geçmişinde önemli sayılabilecek konumda bulunan kişilerle yapılan derinliğine mülakat ve konuyla ilgili, kitap, dergi, makale ve gazete yazılarının incelenip yorumlanması yöntemi izlenerek bu çalışma ortaya konacaktır.

Tez çalışması boyunca, üzerinde ikna edici bir konsensüs sağlanmış olan belli başlı terimler şu anlamlarda kullanılacaktır.

Geleneksel Milliyetçilik: Atatürk'ün ölümünden sonra devlet yönetiminin Türk Milliyetçiliğini resmi görüş olmaktan ihraç etmesi, devlet dışında, devletten bağımsız hatta onunla zaman zaman ihtilaflara düşen ve özellikle Orta Anadolu'da ki muhafazakar kesimin büyük desteğini alan milliyetçilik anlayışı.

Kemalist / Resmi Milliyetçilik: Laik, pozitivist, din ve gelenek karşıtı bir karakter taşıyan, belli bir dönem etkili bir şekilde devletin ideolojisini oluşturan anlayış.

Ülkücü Milliyetçilik: Devlet dışına itilen Türk Milliyetçiliğinin, tepkici bir milliyetçi muhalefet oluşturması hasebiyle, “devlete karşı” olarak gelişen ama hiçbir zaman “devlet karşıtlığı” yapmayan ve partileşerek milliyetçiliği doktriner olarak siyasal arenaya taşımış olan akım.

Türk – İslam Sentezi: Aydınlar Ocağı tarafından ortaya konan, Türklük ve İslamiyet arasında bir terkip oluşturmayı amaçlayan ve bu iki unsuru birbirinden ayırmayacak şekilde bir bütün olarak gören düşünce sistemi.

Türk – İslam Ülkücülüğü: İslamın Türklüğü yücelttiği savına dayanarak ikisinin organik bir bütün oluşturduğunu savunan ve bu bütünlükte baskınlığı İslamiyet lehinde kullanan ülkücülük anlayışı.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Milliyet şuuru Türk toplumunda tarihin en eski çağlarından beri mevcuttur. Gerek Orhun Abidelerinde, gerekse Asya Hun imparatorlarından Çİ-Çİ' nin halkına verdiği nutukta bu bilincin belirtileri açıkça görülür. Çİ-Çİ Yabgu'nun nutkunun tarihte ilk kez milliyetçiliğin devlet siyasetinde temel yapıldığı öne sürülmektedir. Ayrıca Orhun Kitabelerinde Bilge Kağan'ın halkına vasiyeti, milliyetçi düşüncenin ilk örneklerindendir. Türklerde milliyet bilinci İslamiyeti kabul ettikten sonra da uzun süre kuvvetle yaşanmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un Divan'ı Lugatın da milliyet bilincinin izleri açıkça görülmektedir.¹

Türk milli bilincine ait önemli işaretler Osmanlı döneminde, özellikle II. Mahmut zamanında da görülmektedir. Bu devirde "Reşid-el Din Tarihi"nin Türk boylarının ilk tarihini ele alan birinci kitabı Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiş ve Türklerin İslam öncesi devirleri hakkında başka eserlerde yayımlanmıştır. Böylece Orta Asya Türk destan ve gelenekleriyle bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuz Han'a dayandırılmıştır.² Bu nedenle Türk milletinin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında büyük devletler kurmaları ve anayurtlarından getirdikleri kültürlerini uzak diyarlarda yaşatmalarının sırrını kuvvetli bir milliyet şuuruna sahip olmalarında aramak gerekir. Fakat, 19. yüzyılda Fransız İhtilalinden sonra yayılan ideolojik vasıflı modern milliyetçilik anlayışının eski Türk milliyet duygusu ile bağlantısının olduğunu söylemek pek mümkün değildir.³

Türk düşünce tarihinde modern bir fenomen olarak millet fikrinin ortaya çıkması ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülüğün tekamülüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türkçülerinde kendilerini milliyetçi olarak tanımlamaları, (millet denince Türk Milletinin anlaşılması) özellikle millet kelimesinin batılı "nation"u

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, 2.Baskı, İstanbul: Hamle Yayınları, 1992, s.13.

² Yusuf Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 24.

³ Ercüment Kuran, 'Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura', *Türk Kültürü*, Yıl:29, Sayı:344, Aralık 1991, ss. 726-730.

ifade eden bir deyim haline gelmesi daha sonraki dönemde batı tesiriyle olmuştur.⁴ Zaten Türklerde görülen milliyet bilinci, Osmanlı döneminde, imparatorluk ve İslam dininin tesiri altında küllenmişti. Bu sebeple milliyet şuuru, dil hariç, Türk milleti olarak değil, Osmanlı olarak hissedilmmişti.⁵

Türk toplumu İslamiyetle bütünleştikten sonra karakterine dini bağlarının hakim olduğu ümmet haline gelmişti. Bu sebeple Türkiyede milliyetçiliğin gelişmesi, İslam ümmetçiliğinden çok milletli Osmanlıcılığa , oradan İslamcılığa ve nihayet Osmanlı devletinden İslam dininden ayrı - içinde olmakla beraber - bir Türk milleti olarak tek millet milletçiliği ve vatavperverliği şeklinde bir gelişme göstermiştir. Türk milliyetçiliği de Osmanlı imparatorluğunun yıkılmak üzere olduğu, Türk aydınlarınca hissedilmeye başlandığı bir dönemde imparatorluğunun çeşitli din ve milletlerinden meydana gelen kozmopolitik yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade “Türkçülük” olarak adlandırılmıştır.⁶ Dolayısıyla yakın dönem düşünce tarihinde modern manası ile “millet” fikrinin ortaya çıkması ve bu fikre dayalı olarak gelişen Milliyetçilik , Türkçülüğün tekamülüne bağlı olarak doğmuştur.

1.1.1. 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Genel Durumu

1299 da bir uç beyliği olarak kurulan ve Kanuni devrinde kuvvetin en yüksek noktasına ulaşan Osmanlı devleti üç kıta üzerinde büyük bir imparatorluk haline gelmişti.⁷ Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren duraklamaya başlayan Osmanlı Devleti’nin II. Viyana yenilgisi ile ilk defa toprak kaybetmesi genel olarak Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında ki güç dengesinde bir dönüm noktası olmuştur. II. Viyana yenilgisini takip eden 18. yüzyılda yapılan savaşlarda Osmanlı Devletinin yenilerek toprak kayıplarına uğraması batının her alanda üstünlüğünün bir sonucuydu. Bu sebeple Osmanlı Devletinin duraklama ve gerilemesinde ki temel faktörlerin başında Avrupa’da rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler sonucu ortaya çıkan merkezi güçlü devletten yayılcı ve sömürgeci bir politika takip etmeye başlamışlardır. 19. yüzyılda politikalarını dünya çapında globalleştiren ve kendi

⁴ Mümtaz’er Türköne, “Tanzimat’ta Millet Fikrinin Doğuşu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:8, Kasım 1989, ss.37-44.

⁵ Sarıay, a.g.e., s.25.

⁶ Kafesoğlu , a.g.e. , s.17

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 241.

aralarında rekabete girişen büyük devletler bu politikalarını Osmanlı Devleti üzerinde de sürdürmüşlerdir.⁸

Nitekim 19. yüzyılda Osmanlı Devleti Avrupa devletlerinin emperyalist yayılmasına sahne olmuştur. Bu yayılmanın sebepleri bir yandan endüstrileşen Avrupa'nın Pazar ve hammadde bulma ihtiyacı diğer yandan pazarlarını ve hammadde kaynaklarını korumak için stratejik ve askeri bölgeleri ele geçirmek ve elde tutmak arzusuyla.⁹ Bu genel sebepler her büyük devletin kendine has yayılmacı politikasının itici gücünü ve gerekçesini oluşturmaktaydı. Nitekim Osmanlı Devleti, ekonomik potansiyeli, jeopolitik yapısı ve temelinde Şark Meselesi yatan Avrupa'nın siyasi ve emperyalist gayeleri eklenince, dünyada üstünlük kurmak isteyen büyük güçlerin amansız bir rekabet alanı haline gelmiştir.¹⁰

Bütün bu gelişmelerin sonucunda, yavaş yavaş çökmeye başlayan Osmanlı Devleti, bir taraftan çağdaşlaşma hareketleriyle devleti kurtarmaya çalışırken, diğer taraftan denge politikası ile varlığını devam ettirmeye çalışmıştır.¹¹ Ancak yıkılışa karşı köklü çözümler bulamayan Osmanlı Devleti ekonomik, sosyal ve idari yapısında bünyesel çözümler giderek hızlanmıştır. Özellikle Ayanların ortaya çıkışı ve iç isyanlar merkezi otoriteyi sarsmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda Rusya ile birlikte İngiltere'nin Osmanlı Devletinin güvenliğini tehdit etmeye başlaması üzerine Osmanlı Devleti 1870'te yeni bir güç merkezi olarak Almanya'ya dayanarak ayakta durmaya çalışacaktır.¹²

Avrupalı büyük güçlerin ve gayr-i müslimlerin devleti yıkmak için giriştikleri hareketler, büyük toprak kayıpları, ekonomik ve siyasi baskıların sonucu olarak ortaya çıkan gurur kırıcı davranışlar karşısında Türklerin devleti ayakta tutmak için gösterdikleri dayanışma, milli itibarı (Osmanlı ve İslam olarak) yükseltme gayreti, Türk Milleti benliğinin gelişmesi için kuvvetli bir zemin hazırlamıştır.¹³

Osmanlıların Kırım Savaşından sonra Rusya'da ki Türklerle olan siyasi münasebetleri Türkçülüğün canlanmasında önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu münasebetler Rusya'nın Orta Asya Hanlıkları üzerinde ki baskıları ve yayılmacı

⁸Uzunçarşılı, a.g.e. , s. 254.

⁹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, 3.Baskı, İstanbul: Filiz kitapevi, 1985, s.107

¹⁰ a.g.e, s.151

¹¹ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt.1, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s.643

¹² Armaoğlu a.g.e., s.162

¹³ Uçarol, a.g.e, s. 177

politikası üzerine tehdit edilen Orta Asya Hanlıklarının, İslam dünyasının güçlü devleti sıfatıyla Osmanlı devletinden yardım istemesiyle başlamıştır.¹⁴ Ancak bu sırada zayıf durumda olan Osmanlı Devleti bu yardım taleplerine ciddi olarak cevap verememiştir. Fakat onların Osmanlı Devletine yönelmeleri hilafetin ön plana çıkmasını ve İslami dayanışma fikrini güçlendirmiştir. Yardım taleplerinin İstanbul basınında yer alması bu konuda önemli bir kamuoyu oluşturmuştur. Sonuçta genel olarak İslam dünyasına duyulan bu ilgi, Osmanlı Türklerine imparatorluk dışındaki dindaş ve ırktaşlarını tanıma fırsatı verdi. Bu tanıma ve anlayış birliğinin gelişmesi zaman içinde siyasi ve kültürel birliği sağlayacak ideolojik arayışları gündeme getirecektir.¹⁵

Bütün bu gelişmeler, Osmanlı Devletinde önce İslamcılığın doğuşuna yol açacak daha sonra gelişen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların tesiriyle Türk Milliyetçiliğine yönelecektir.

1.1.1.1. Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma Hareketleri ve Sonuçları

Osmanlı Devletinin 17. yüzyılın sonlarından itibaren toprak kaybetmesine paralel olarak, Osmanlı devlet adamları ve aydınları imparatorluğu yıkılmaktan kurtarmak için çareler aramaya başlamışlardır. Başlangıçta çareyi kendi mazisinde arayan Osmanlı devlet adamlarının, Batı karşısında yenilgilerin devam etmesi üzerine geleneksel düzene geri dönme metodunu terk ederek ıslahatlarda ilham kaynağı olarak batıya döndüğü görülmektedir.¹⁶

19. yüzyılda çağdaşlaşma hareketlerinin Tanzimat'la birlikte bütün alanlara yayılması, batılı fikirlerin Osmanlı'ya giriş kanallarının artması ve basın gelişmesi sonucu 1860'larda imparatorlukta bir aydın muhalefet hareketinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1865'e doğru şekillenen ve Yeni Osmanlılar olarak bilinen bu hareketin öncüleri sayılan Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Süavi gibi aydınlar aralarında fikir ayrılıkları bulunmakla beraber, genel olarak devletin kurtuluşunu anayasalı meşruti bir yönetimin kurulmasında görüyorlardı. Yeni Osmanlılar batıda bulundukları yıllarda Cumhuriyetçi ve Milliyetçi fikirleri tanımışlar ancak bu fikirleri doğrudan Osmanlı toplumu için zararlı bulduklarından anayasalı meşrutiyet fikrini İslami kimlikle

¹⁴Uçarol, a.g.e.,s. 180

¹⁵ Türköne, a.g.m.,ss.37-44

¹⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Kaygı Yayınları, 1978, s. 45

savunmuşlardır.¹⁷ Yeni Osmanlılar Batılı fikirlerden etkilenmekle beraber siyasi iktidar problemine İslami yaklaşımlar getirmişler, aynı zamanda Milliyetçilik hareketlerine karşı “İttihad-ı Anasır” ve “İslam Milleti” fikrini birlikte savunmuşlardır. Yeni Osmanlıların çelişkili gibi görünen fikirleri Türkiye’de modern zamanların ürünü olarak bir çok düşüncenin temelini atmıştır. Onların savundukları “terakki”, “hürriyet”, “meşrutiyet”, “vatan severlik” gibi kavramlar ve fikirlerin Türk aydınları üzerinde büyük tesirleri olmuştur.¹⁸

Çağdaşlaşma hareketleri ve Yeni Osmanlıların fikirlerinin topluma yayılması sonucu ortaya çıkan siyasal, sosyal, idari, kültürel ve ekonomik gelişme ve değişme zaman içinde milliyet fikrinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Çünkü, ulaşım, ticaret, haberleşme vasıtaları ve basının gelişmesi sonucu ortaya çıkan sosyal hareketlilik ve buna paralel olarak kültürel gelişme, yani dünya içinde milli kimlik faktörünün hissedilmeye başlanması milliyetçilik fikrini doğurmuştur. Özellikle Osmanlı Devletinde merkeziyetçi bir yapı oluşturmak için bürokraside girilen modernleşme, eğitimde ve kültürel alandaki modernleşme ile paralel gittiğinden Türk Milliyetçiliğinin doğuşu da kaçınılmaz olarak hızlanmıştır.

Modern bir yönetim örgütlenmesi içindeki kamu hizmetleri, vatandaşlık (uyrukluk) görevleri ve ekonomide ortaya çıkmaya başlayan işbölümü, geleneksel Osmanlı siyasal ve toplumsal yapısını köklü değişikliklere uğratmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak girilen siyasal modernleşme zaman içinde milliyetçilikle birleşmiştir.¹⁹

1.1.1.2. Gayr-i Müslimlerde Milliyetçilik Hareketleri

Osmanlı Devleti, Avrupa’da yaygın hale gelmeye başlayan milliyetçilik hareketleri öncesinde, içinde yaşayan çok sayıda etnik grup ve toplumu “millet sistemi” adı verilen bir yapı içinde teşkilatlandırmıştır. Ancak bu sistemde millet tabiri etnik değil, dinsel grupları belirtmek için cemaat karşılığı olarak kullanılıyordu. Geleneksel ayırt edici çizgiler milli değil dinseldi. Dolayısıyla Osmanlı Devletinin içinde barındırdığı çok çeşitli unsurları yönetmek için kullandığı “millet sistemi” yani bu unsurları birer dinsel cemaat olarak tasnifi milliyetçilik fikrinin yayılması ile

¹⁷ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, 3.Baskı, İstanbul:İletişim Yayınları, 1994, s.11

¹⁸ Sarıay a.g.e., s.38

¹⁹ a.g.e., s.39

fonksiyonunu yitirmeye başlamıştır. Nitekim İmparatorluk tebaasının kendini Ortodoks olarak değil de, Yunanlı, Sırp, Bulgar vb. şeklinde tanımlamaya başlaması, hatta yüzyılın sonlarına doğru bu çeşit kimlik kazanmanın Müslüman unsurlar arasında da yayılmaya başlaması, sistemi dolayısı ile Osmanlı Devletini çökme tehlikesiyle karşı karşıya getirmişti.²⁰ Bu sistem içinde gayr-i müslimlere dinsel, kültürel ve ekonomik haklar tanınmıştı. Ancak siyasal hakları yoktu ve yönetime katılamazlardı.²¹ Osmanlı yönetiminde kendi dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini koruyan bu milletlerin Fransız İhtilali sonrasında gelişen milliyetçilik fikirlerinin büyük devletlerin Osmanlı Devletini parçalayıp kendi topraklarını genişletme çabalarıyla birleşerek yayılmasıyla, milli uyanış ve milli bağımsızlık hareketlerinin odağı olmaları kaçınılmazdı. Nitekim Osmanlı Devletinde milliyetçilik, önce yabancı propagandası ve siyasi amaçlarla devletin Hristiyan unsurları arasında yayılmaya başlamıştır.²²

Sonuçta Osmanlı tebaası gayr-ı müslimlerin 19. yüzyıl başlarından itibaren etnik manada birer millet olarak ortaya çıkmaya başladıkları görülmektedir. Bunların millet olarak ortaya çıkmalarında ve bağımsızlık özlemlerini eyleme çevirmelerinde iki temel faktör önemli rol oynamıştır. Birincisi, Fransız İhtilali sonucu yayılmaya başlayan milliyetçilik fikrinin gayr-ı müslimler arasında da yayılmasıdır. İkinciside, Avrupalı büyük devletlerin Şark Meselesi çerçevesinde takip ettikleri yayılmacı ve himayeci politikalarıdır. Avrupalı büyük devletler kapitülasyonlar ve ikili anlaşmalar yoluyla gayr-ı müslim tebaa üzerinde himaye hakkı elde etmişlerdir.²³ Böylece himayelerine aldıkları gayr-ı müslimleri kendi yayılmacı politikaları doğrultusunda isyana teşvik ederek, Osmanlı Devletini parçalayıp, ondan boşalacak topraklara egemen olmaya çalışmışlardır. Diğer taraftan kapitülasyonların sağladığı imtiyazlardan yararlanan Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri kısa zamanda Osmanlı iç ve dış ticaretine hakim olmuşlardır.²⁴ Böylece ekonomik güce de kavuşan Balkanlardaki gayr-ı müslimleri 19. yüzyılın başlarından itibaren siyasi bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdir.

19. yüzyıl boyunca Balkanlarda ve Anadolu'daki milliyetçilik hararetleri sonucu çıkan isyanlar sadece bağımsız devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmamış, binlerce Türk

²⁰ Armaoğlu, a.g.e, s. 650

²¹ a.g.e., s. 655

²² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 193

²³ Armaoğlu, a.g.e., s.652.

²⁴ Karal, a.g.e., s.197.

ya soykırıma uğramış yada göçmen statüsüne düşmüştür.²⁵ Gayr-i Müslimlerin milliyetçilik hareketleri sonucu devletten birer birer ayrılmaları, buna paralel olarak Türklerin uğradığı baskı ve zulüm Osmanlıcılık anlayışına rağmen imparatorlukta Türk unsuruna ağırlık verme gibi bir eğilimin başlamasına yol açmıştır.²⁶ Gayr-i Müslim unsurların milliyetçilik akımları, Osmanlı toplumunda dinsel tepkiye yönelişte de büyük rol oynamıştır. Dinsel tepki İslamcılık cereyanı olarak kendisini göstermiş, daha sonra gelişen şartlar Türkçülüğe geçişi hızlandırmıştır.²⁷

1.1.2. Müslüman Etnik Gruplarda Milliyetçilik Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyıl başlarından itibaren gayr-i müslimler arasında gittikçe güçlenen milliyetçilik hareketleri yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk olmayan Müslüman unsurlar arasında da yayılmaya başladı.²⁸ Özellikle imparatorlukta, Türklerden sonra en büyük grubu oluşturan Araplar arasında milliyetçilik fikirleri batının Ortadoğu'ya yönelişine paralel olarak kıpırdanmaya başlamıştır.²⁹

Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesine ve Batı etkisine girmesine paralel olarak 19.yüzyılın ilk yarısından itibaren Vahhabi Hareketi, Mehmet Ali Paşa İsyanı, Lübnan olayları ve Suriye ayaklanması gibi olaylar Arap dünyasında klasik İslam'ın ideolojik birliğini sarsmaya başlamıştı.³⁰ Sonuçta Arap dünyası, Osmanlı yönetiminin aldığı askeri ve siyasi tedbirlere rağmen imparatorluktan ayrılma sürecine girmiştir. Batı nüfuzunun bölgeye yayılmasına yol açan bu hareketlerin, gelecekte Araplık şuurunun oluşmasına etkileri olacaksa da milliyetçilik hareketleri olmaktan ziyade mevcut yönetime duyulan hoşnutsuzluğun sonucu olarak çıkmıştı.³¹

Arap milliyetçiliği ilk önce, Hristiyan toplulukların yaptıkları gibi, siyasi ve idari ıslahat ve özerklik isteği suretinde kendisini göstermiştir. Beyrut'ta ve Şam'da çıkan Arap gazeteleri bu isteğin sözcülüğünü yapmışlardır. Bu hareketi İslamiyet'te ıslahat fikirleri takip etmiştir. Bu ıslahat istekleri, İslam tarihinin yeni bir görüşle

²⁵ Uçarol, a.g.e , s.178.

²⁶ Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, 1. Baskı , Ankara : İmge Kitapevi , 1995, s.129.

²⁷ Sarıncay, a.g.e. s.45

²⁸ Uçarol, a.g.e. , s. 201

²⁹ Sarıncay, a.g.e. ,s. 46

³⁰ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 3. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları, 1995, s. 86.

³¹ Sarıncay, a.g.e. s. 51.

tefsirini gerektirmiş ve İslam dininin bir Arap eseri olduğu şuuruna varılarak bu din üzerine zamanla çökmüş olan ve dinden ibaretmiş gibi sayılan geleneklerden, peşin hükümlerden ve İslamiyeti her alanda küçük düşüren hal ve hareketlerden Türkler sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Sonuç olarak Arap aydınları İslamiyet'te reform adıyla istedikleri şeyin esasta Arap milliyetçiliğini geliştirmek olduğu kısa zamanda anlaşılmıştır.³²

Araplar arasında olduğu gibi, Arnavutlar arasında da milli şuur, kendisini Arnavutlukta ıslahat ve daha sonra özerklik idaresi isteği şeklinde kendisini göstermiştir. En çok Avrupa da , Arnavutça ve Arnavutlar tarafından daha başka dillerde yayınlanan gazetelerde bu istekler ifade edilmiştir.³³

1.1.2.1. Gayr-ı Türklere Karşı Tepkisel Milliyetçilik

İmparatorlukta Türk olmayan topluluklar arasında milliyet bilincinin uyanması Türkler üzerinde derin bir tepki yaratmaktan uzak kalmamıştır. Bununla birlikte Türkler, bu tepkiye siyasi bir şekil vermekten çekinmemişlerdir. Bunun nedeni, imparatorluğun birliğini korumak hususundaki sorumluluklarıdır. Türklerin açıktan açığa bir Türkçülük siyaseti takip etmeleri, diğer etnik toplulukları, milliyetleri üzerinde eğilmeye teşvik etmek olacaktı ki, bu da sonuç itibarıyla imparatorluğu parçalayacaktı. Bu sonucu önleyebilmek için II. Abdülhamit devrinde, milliyeti aşan iki geniş siyasal sistemin denemesine girişilmiştir. Genç Türkler meşrutiyete karşı Osmanlıcılığı, II: Abdülhamit ise istibdada dayanan İslamcılığı savunurken aynı maksadı, yani İmparatorluğun bütünlüğünü kollamaktaydılar.³⁴

Bununla birlikte İslamcılarının arasında olsun, Genç Türkler arasından olsun, devrin milliyet fikirleri etkisiyle Türkleri ilgilendiren konular üzerinde çalışan aydınların ortaya çıktığı görülmüştür. Türkçülük, Türklük aleyhindeki propagandalara karşı savunma yapmak, Anadoluçuluğa dayanan Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılığın eleştirilmesi gibi konular üzerinde yapılan çalışmalar düşünce alanında kalmıştır.

³² Karal, a.g.e. , s.554

³³ Hugh Poulton, *Silindir Şapka Bozkurt ve Hilal*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 81

³⁴ Karal, a.g.e. , 554.

Yusuf Akçura'nın Mısır da "Türk" gazetesinde "Üç Tarzı Siyaset" başlığıyla yazdığı makaleler bu düşüncelerin lokomotifi olmuştur. Akçura bu yazılarında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüğü münakaşa etmiştir. Akçura, Osmanlı Milleti meydana getirmenin yüksek ve hayal mahsulü bir gaye olduğunu belirterek, İslamcılığında Genç Türklerin programlarındaki vuzuhsuzluktan ve Osmanlı Milleti teşkil etmek fikrine kısmen iştirak etmiş olan İttihat ve Terakki Partisinden doğduğunu belirtmiştir.³⁵

Osmanlı İmparatorluğu, bir din ideolojisine dayanarak geliştiği için milliyet şuuru zamanla küllenmişti. İmparatorluk sınırları içerisine çeşitli ırklara sahip büyük eyaletlerin katılmasıyla Türk topluluğu bir azınlık haline gelmişti. En çok, Arap ülkelerinin İmparatorluğa eklenmesinden sonra da Türk kültürü bile yabancı istilasına uğramaya başlamış ve Türklerin çoğunluk teşkil etmekte olduğu ülkelerin yerine, Arap ülkeleri kutsal bir değer kazanmıştı. Sonuçta milli bir vatan, milli bir tarih ve milli bir kültür yerine, din duygusunda ve anlamında bir vatan, bir tarih ve bir kültür meydana gelmeye başlamıştı.³⁶ Bu nedenledir ki bir aydın hareketi olarak doğan ve uzun süre sadece düşünce alanında seyreden Türkçülük fikri uzun bir süre siyasal arenaya taşınamamış ve topluma beklenen ölçüde yansıtılamamıştı.

1.1.2.2. Osmanlı Devletinin Dışındaki Türkçülük Çalışmaları Ve Etkileri

Türklerin, Osmanlı hanedanından ve imparatorluktan ayrı bir millet sayılması fikrinin ortaya çıkmasında 19. yüzyılda batının büyük etkisi olmuştur. Bu yüzyılda Avrupa da Türklere dair iki hareketin belirdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi "Turquerie" yani Türk hayranlığıdır. Türkiyede üretilen sanat eserleri, Avrupalı sanatseverlerin dikkatini çekmiş, bunlar Türk eserlerini toplayarak evlerinde bir Türk salonu, Türk odası şeklinde teşhir etmişlerdir. Diğer taraftan, Avrupalı ressamların Türklerle ilgili tabloları, şairlerin, filozofların Türk ahlakını ortaya koymak için yazdıkları kitaplar Lamartine, Pierre Loti, Claude, Farrere'in Türkler hakkındaki dostane yazıları adeta Türk milli gururunu okşamıştır.³⁷

³⁵Karal, a.g.e. , s.557.

³⁶ Ortaylı, a.g.e. , s.102.

³⁷ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 1. Baskı, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s.77.

Avrupa’da gelişen ikinci hareket bundan daha önemli olan Türkoloji idi. Bu Türkoloji çalışmalarının temelinde Batının Doğuyu sömürmesinin temellerini atmak amacıyla başlayan Oryantalizm yatar. Oryantalistler Avrupa’nın genişlemesine yardımcı olmak amacıyla 18. yüzyıldan itibaren Çin, İslam ve daha sonra Türk kaynakları üzerinde çalışmalar yapmışlar, eserlerinde Türklerin Osmanlılardan önce büyük bir medeniyet kurduklarına ve dilleri ile tarihlerinin zenginliğine işaret ederek Türk tarihinin karanlık kalmış devirlerini aydınlatmaya başlamışlardır.³⁸

Batılı Türkologların çalışmaları sonucu Türklerin bir milli topluluk olduğu, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış bulundukları tarih, dil, ve kültürlerinin zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece Türklerin tarihini Osmanlı tarihinden ibaret görmeyip İslam öncesi devirlere kadar götüren Türkçü anlayışın oluşumunda Batıdaki Türkoloji çalışmalarının etkisi büyük olmuştur. Bu çalışmalardan etkilenen Osmanlı aydınları, dillerini, tarihlerini, İmparatorluk dışında yaşayan diğer soydaşlarını tanımaya yönelmiştir. Sonuçta bu Türkologların eserlerindeki bilgiler ideolojik arayış içinde bulunan ve yıkılışa karşı çare arayan Türk aydınları arasında Türklük şuurunun uyanmasında önemli roller oynamıştır.

Bunun yanında Osmanlıların Kırım Savaşından sonra Orta Asya Türkleri ile olan siyasi münasebetleri de Türkçülüğün canlanmasında önemli rol oynamıştır. Rus yayılcılığından etkilenen Orta Asya Türklerinin Osmanlı Devletinden İslam birliği adına yardım talepleri ile başlayan bu ilişkiler, Osmanlılar da; Osmanlı olmayan Türkler konusunda bir şuurlanmaya yol açmıştı. Ancak bundan çok daha önemli ve etkili olan gelişme Rusya da Çarlık yönetiminin baskılarından kaçarak Osmanlı devletine sığınan Türk aydınları, Türkiye de önce kültürel sonra siyasi Türkçülüğün gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.³⁹

³⁸ Poulton, a.g.e., s. 107.

³⁹ Sarıay, a.g.e. , s.94.

1.2. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TEŞKİLATLANMA VE GELİŞME DÖNEMİ

Türk Milliyetçiliğinin II. Meşrutiyet öncesinde dil, tarih ve edebiyat alanındaki çalışmalarla kültürel temelleri atılmış ve milletin hayatında din kadar önemli ikinci bir faktör olan milliyet duygusu da önem kazanmaya başlamıştır. Fakat ırka dayalı bir milliyetçilik takip etmek İmparatorluğun dağılışını hızlandıracağı endişesi ile milli kültürü inşa etmeye öncelik verilmiştir.⁴⁰ II. Meşrutiyetten önce Türkçülük; siyasal bir akım haline getirilememiştir. Bu nedenle II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman ülkede Türkçülük akımı henüz kendini gösterememiştir. “İkdam” gazetesi hariç hiçbir yayın organı ve cemiyet bu düşüncüyü açıkça savunmuyordu. Fakat bir taraftan Rusya’dan gelen Türk aydınlarının savunduğu Siyasal Türkçülük, diğer taraftan temelleri atılan Kültürel Türkçülük, Türk Milliyetçiliğini sistematik bir hale getirmeye ihtiyaç duyulan unsurları kısmen hazırlamıştır. Böylece temelleri atılan Türk Milliyetçiliği fikri, II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamı içinde belli cemiyetler ve dergiler etrafında canlanmaya ve teşkilatlanmaya başlamıştır. Gelişen iç ve dış olaylara bağlı olarak gittikçe güçlenen siyasal bir akım haline gelmiştir.⁴¹

Özellikle II. Abdülhamit döneminde, bir fikir hareketi olarak gelişen Türkçülük düşüncesi, Osmanlılık veya İslamcılık gibi bir idari ve siyasal sistem olarak düşünülmemiştir. Bu nedenle Türkçülük hareketi bir siyasal partinin veya muayyen bir grubun malı değil, az sayıdaki aydınların üzerinde kafa yordukları bir problemdir.

Bu aydınlar içinde, herhangi bir siyasal alana girmemiş olan tarafsızlar bulunduğu gibi, İslamcı ve Osmanlıcı taraftarlar da vardır. Bunlar, çeşitli amillerin etkisiyle Türkçülüğü değişik şekillerde incelemekteydiler. Batıdaki milliyet fikirleri, Batının Türkler aleyhinde propagandası, milliyet fikirlerinin İslam toplulukları arasındaki yayılması açısından Türkçülüğe yeni açılımlar kazandırmaya çalışmışlardır.⁴²

⁴⁰ Karal, a.g.e. , s.570.

⁴¹ Sarıay, a.g.e. ,s. 94

⁴² Karal, a.g.e. ,s. 551

1.2.1. Türkçülük Hareketinin Teşkilatlanması Ve Karakteri

II. Abdülhamit döneminin baskı rejimine rağmen Türkçülük ülke içinde dil, edebiyat ve tarih alanlarında bir fikir hareketi olarak gelişmiş ve aydınlar arasında saha kazanmıştır. Özellikle edebiyat alanındaki Türkçülük, dil, konu ve anlam bakımından halk tarafından anlaşılıp kavranacak bir karakter taşıdığı için okullarda ve okul çevrelerinde milli şuurun gelişmesine hizmet etmiştir.

Ülke dışında, Jön Türklerin / Genç Türklerin, daha çok Avrupa siyaset yazarlarının Türkler aleyhindeki yayınlarını çürütmek amacıyla Türklük konularıyla daha çok temasa geçmeleri Türkçülüğün gelişmesinde esaslı bir unsur olmuştur.

Bu dönemde Türk kavramı ırki ve lisanı manada artık şerefli ve gurur duyulan bir kavram olarak değişmiş, Türk tarihinden bölümler gün ışığına çıkarılarak, Türk tarih görüşü zaman ve mekan itibariyle genişlik kazanmaya başlamıştır. Artık İmparatorlukta yaşayan Türkler, dil, edebiyat, tarih ve kültürlerinin hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk mirası olduğunu açıkça görmüşlerdir. Osmanlı Devleti dışında Türkçe konuşan Müslümanlar millettaş olarak kabul edilmiş, yavaş yavaş Türk birliği fikri, kültürel terimlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Anadolu, Türklerin vatanı olarak önem kazanmaya başlamış Türk milliyetçiliğinin temeli olarak Türk dili ve kültürünün rolü ve bunları canlandırmak ve geliştirmek ihtiyacı daha da kuvvetlenmiştir. Özellikle bağımsız bir Türk dili kavramı yerleşmeye başlamış ve Türk dilinde reform için gerekli hava oluşturulmuştur.⁴³

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen dönemin şartları gereği - devletin bekasını teminat altına alma zarureti - Türkçülerin siyasette muhafazakar yani, Osmanlıcılık anlayışı içinde düşündükleri görülmektedir. Fakat Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesinde, İmparatorluğun önündeki alternatiflerden birinin "ırk esasına dayalı Türk Milliyetçiliği yapmak" olduğunu belirtmesi, tartışmayı artık Türk unsuruna ağırlık verilmesi gibi bir eksenden çıkararak bir milliyetçilik sorunu haline getirmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki Osmanlıcılık anlayışı yavaş yavaş ikinci derecede kalmaya başlamıştır. Türkçülük gittikçe ön plana geçmeye başlamış ve bu dönüşüm Balkan Savaşlarından sonra gittikçe hızlanacaktır.⁴⁴

⁴³Sarınay, a.g.e. , s. 75

⁴⁴Sarınay, a.g.e. , s. 77.

Bu şartlar içinde açığa çıkan Türk milliyetçiliği herhangi bir başka millete karşı mücadele yahut düşmanlık duygusuna dayanmamıştır; doğrudan doğruya, kendi varlığını yeni bir biçimde idrak etmek şeklinde tezahür etmiştir. Rum, Bulgar veya Sırp milliyetçilikleri ve daha bir çok örnekler, egemenliği altında oldukları yada en azından kendi milli devletleri olmadığı için öyle olduğuna inandırıldıkları bir devlete ve ona sahip olan millete karşı mücadele ederek, kendi milliyetçiliklerini yapıyor, geliştiriyordu. Duygularında bu millete karşı düşmanlık olması, birazda işin tabiatından geliyordu. Ama, Türk milletinin böyle bir meselesi ve düşman objesi yoktu; bağımsızlığının savaşını vermiyordu ve sahibi olduğu bir devleti vardı. Ancak, varlığını yok etmek isteyen Batılı güçlere karşı bir öfkesinden söz edilebilirdi. Bu nokta, Türk milliyetçiliğini diğer toplulukların milliyetçiliklerinden ayırmaktadır.⁴⁵

1.2.1.1. Türk Derneği

1908 yılından itibaren özellikle Rusya'dan gelen Türk aydınlarının girişimi sonucunda İstanbul'da kurulan dernekler ile bunların yayınları Türk milliyetçiliğinin olgunlaşmasında rol oynayan unsurlardandır. Bu derneklerin ilki Aralık 1908'de İstanbul'da II. Meşrutiyetten hemen sonra kurulan Türk Derneğidir.⁴⁶ Bu dernek, "Türk Derneği Dergisi" adı altında birde yayın çıkartmıştır.

Türk Derneği, Türk Milliyetçiliği esasına dayanılarak kurulan ilk örgüttür. Bu dernek, yalnız Jön Türk döneminin ilk milliyetçi örgütü olduğu için değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki ve dışındaki Türkçüleri bir araya getirdiği içinde önemlidir.⁴⁷

Dernek, 1908 yılının Kasım ayında İstanbul'a gelen Yusuf Akçura, Necip Asım ve Veled Çelebi'nin öncülüğünde kurulmuştur. Daha sonra derneğe İsmail Gaspıralı, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Hüseyin Cahit Yalçın gibi ünlü kişilerin yanı sıra, Martin Hartmann, Vladimir Gordlevsky gibi Türkologlar ile Osmanlı vatandaşı Gayr-ı Müslimlerde üye olmuştur.⁴⁸

⁴⁵ Nevzat Kösoğlu, "Milliyetçilik Ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu", *Türk Yurdu*, c.19, sayı139-141, Mart-mayıs, 1999, ss309-327.

⁴⁶ Oba, a.g.e. , s. 152

⁴⁷ Karal a.g.e. ,s. 570.

⁴⁸ Kösoğlu, a.g.m. , ss. 309-327.

Türk Derneği'nin amaç ve faaliyetleri topluca değerlendirildiği zaman ağırlıklı olarak Türkoloji çalışmaları için kurulduğu görülmektedir.⁴⁹ İdeolojik açıdan Türk Derneği mensupları kültürel anlamda Türkçü olmakla beraber, siyasi açıdan Osmanlıcılık geleneğini ağırlıklı olarak taşımaktadırlar. Nizamname, beyanname ve dergideki yazılar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan dernek içinde yer alan Yusuf Akçura gibi siyasi anlamda Türkçülüğü savunan bir kişinin fikirlerinin dernek faaliyetleri üzerinde fazla etkili olmadığı görülmektedir. Türk Derneği'ndeki Türkçülerin Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden unsurları dil yoluyla bütünleştirme amacını taşıdıkları açıkça anlaşılmaktadır. Bu açıdan Türk Derneği içinde yer alan Türkçülerle, Jön Türkler'in fikirleri arasında bir devamlılıkta bulunmaktadır.⁵⁰ Bu durum aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin Türkçe'nin yaygınlaştırılması yoluyla çeşitli grupları (özellikle Müslüman grupları) Türkleştirme politikası ile de paralellik arz etmektedir. Zaten, dernek II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlıcılık anlayışının ön plana çıktığı bir dönemde kurulmuştur. Üyelerinin kozmopolit yapısını Osmanlıcılık anlayışının yansıması olarakta görmek mümkündür.⁵¹

Üyeleri arasında özellikle siyasi Türkçülük açısından görüş aldıklarının bulunduğu dernek bir süre sonra kapanmış ve bu üyelerin büyük çoğunluğu bu sırada kurulmuş olan Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı bünyesinde faaliyetlerine devam etmişlerdir.

1.2.1.2. Genç Kalemler Hareketi

İstanbul'da Türk Derneğinin faaliyetlerine paralel olarak İttihat ve Terakki hareketinin merkezi sayılan Selanik'te çıkmaya başlayan "Genç Kalemler Dergisi"⁵² dilde Türkçülük akımına yeni bir hız vererek milliyetçi ideolojisinin oluşması bakımından çok önemli bir gelişmeye öncülük etmiştir.

Selanik'in milliyetçiliği teşvik eden kozmopolit yapısı içinde şekillenen Genç Kalemler hareketinin temel amacı; yazı dilini sadeleştirmek ve halk diline yaklaştırmaktı. Bu amacı "yeni lisan" olarak savunan Genç Kalemler Hareketi'nin

⁴⁹ Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev: Tansel Demirel, İstanbul: İletişim Yay., 1994, s.117.

⁵⁰ Oba, a.g.e. , s.157.

⁵¹ Sarıay, a.g.e., s.101.

⁵² Arai, a.g.e. , s.122.

öncülüğünü ve birleştiriciliğini Ali Canip ve Ömer Seyfettin yapar.⁵³ Bu sırada Diyarbakır'dan gelerek İttihat ve Terakkinin Genel Merkezi'ne seçilen Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki okulunda gençlere gece dersler vermekteydi. Bu şekilde Ziya Gökalp'in çevresinde "Yeni Hayat" kadrosu oluşmuştu. Genç Kalemilerin savunduğu yeni dil davasını Yeni Hayata açılan yol olarak gören Ziya Gökalp'inde harekete katılması ile Genç Kalemeler hareketinin çekirdeği oluşmuştur.⁵⁴

Genç Kalemelerde ağırlıklı olarak Türkçe'nin sadeleştirilmesi ve edebiyat yazılarına yer verilmesine rağmen, birçok makalede milliyetçilik yapma dil akımının dışına taşmıştır. Dilin sadece bir edebiyat sorunu değil aynı zamanda Türklerin hayatıyla yakından ilgili olduğu ele alınmış ve yüz milyon kan kardeşi birbirine bağlayan bir bağ olduğu, bu nedenle İstanbul Türkçesi'ni bütün Türklere yaymak gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁵

Dergide içinde yaşanan zamanın devrimler çağı olduğu vurgulanarak eski değerlerin kaybolduğu, yenilerinin geldiği belirtilerek, yenilik "Türklük" adı altında tanımlanmıştır. Gelişmiş ülkelere örnek olarak gösterilen Japonya ve Almanya'nın seviyesine çıkılması gerektiği belirtilerek, dogulu kavimlerin batının sömürgeciliğinden Türklük sayesinde kurtulabileceği sık sık vurgulanmıştır.⁵⁶

Balkan Savaşları'na paralel olarak Selanik'in elden çıkması üzerine İstanbul'a gelen Genç Kalemeler kadrosu Türk Yurdu ve Türk Ocağı bünyesine dahil olmuşlardır. Burada özellikle Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin sistematize edilmesinde önemli roller üstlenecektir

1.2.1.3. Türk Yurdu Cemiyeti

Türkçülük Hareketinin başka bir önemli cemiyeti 1911 yılında kurulan Türk Yurdu Cemiyetidir. Bu Cemiyet, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali ve Yusuf Akçura gibi Türkçülük hareketinin önde gelen kişileri tarafından kurulmuştur.⁵⁷

⁵³ Arai, a.g.e. , s.130.

⁵⁴ Kösoğlu, a.g.m. , s.309-327.

⁵⁵ Bayram Kodaman, "Milliyetçiliğin Tarihi Seyri", *Türk Yurdu*, C.19, sayı:139-141, Mart-Mayıs 1999, ss. 67-72.

⁵⁶ Arai., a.g.e., s.123.

⁵⁷ Sarıay, a.g.e., s.102.

Bu cemiyet Türk Ocaklarının kuruluş hazırlıklarının yapıldığı bir zamanda ortaya çıktığı için, cemiyet olarak fazla bir varlık gösterememiş, kurucuları Türk Ocakları içinde yer almıştır. Ancak cemiyetin en büyük hizmeti daha sonra Türk Ocaklarının yayın organı haline gelecek olan “Türk Yurdu Dergisi”ni çıkarmasıdır ki bu dergi Türk Milliyetçiliği fikrinin oluşturulması, sistematikleştirilmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli bir rol oynayacaktır.

Dergide genellikle Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu tarafından yazılan “Türk Aleminden” başlıklı aktüel siyasi yazılar Türk Dünyasının bütününe Türklük perspektifinden ele almıştır. Nitekim Türk Dünyasının bütününe ilgi alanı olarak seçen Türk Yurdu Dergisi sayesinde okuyucu genç kuşak yavaş yavaş Osmanlı Devleti perspektifini terk etmeye ve Türklerin başlı başına bir dünya oluşturduğunu, kendine has problemleri ve gelişme tarzı olduğunu görmeye başlamıştı.⁵⁸

Türkçülük fikrine halkçı bir içerik kazandırılmasında ve milli iktisat fikrinin oluşmasına da öncülük eden dergi, çağdaşlaşmayı, Türkler için bir hayat meselesi olarak kabul etmiştir.⁵⁹ Ayrıca mümkün olduğu kadar Türklerin çoğu tarafından anlaşılabilir sade bir Türkçe’yi savunmuş ve kullanmıştır. Diğer taraftan eğitimin modernleştirilmesi, kadın haklarının geliştirilmesi, Türklerin kültürel anlamda birliğine önem vermesi, her alanda milli konuları ele almasıyla, bütün Türklerce kabul edilebilecek bir ideal yaratmaya çalışmıştır.⁶⁰

Türk yurdu, partililik yapmamasına rağmen 1913’ten sonra bütünüyle İttihat ve Terakki’nin kontrolünde olmayan ve bu dönemde kapatılmayan nadir yayın organlarından biri olmuştur. Çünkü İttihat ve Terakkinin 1913’ten sonra uygulamaya başladığı politikanın temel noktaları dergide savunulmuş ve Ziya Gökalp vasıtasıyla organik bir bağ kurulmuştur. Bu nedenle gerek dergi, gerekse Türk Ocakları bu dönemde kısmen himaye görmüştür. Diğer taraftan Yusuf Akçura’nın İttihat ve Terakki ile aradaki mesafeyi ve hareket serbestliğini koruma kaygısı, Onun başında bulunduğu Türk Yurdu Dergisinin de İttihat ve Terakkinin denetimine girmemesi ve bağımsızlığını koruması için özel bir çaba göstermesi Türkçülük hareketinin partiler üstü, topluma ve devlete mal edilmeye çalışılması düşüncesinden doğmuştur.⁶¹

⁵⁸ Oba, a.g.e. ,s. 162.

⁵⁹ Kodaman, a.g.m. ,ss. 67-72.

⁶⁰ Erol Cihangir, “Turancılığın Tarihi ve Siyasi Unsurları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Türk Yurdu*, c.19 Sayı:139-144 Mart- Mayıs 1999, ss.121-128

⁶¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, C-II, 5. Baskı, İstanbul:Remzi Kitapevi, 1993, s. 474

1.2.2. Türk Ocakları

Türk Ocaklarının ilk çekirdeği, Türkçülüğün yaygınlık kazandığı en uygun ortam olan Askeri Tıbbiye de başlamıştır. Bunun en başta gelen nedeni; her şeyden önce bu okulun modern eğitim yapması nedeniyle öğrencilerin müspet ilim zihniyetiyle yetişmesi sonucu karşılaşılan siyasi ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleridir.⁶² Ayrıca askeri okullar, her şey den önce bir vatanseverlik ocağıydı. Burada öğrenciler vatanın savunulması fikriyle şekilleniyorlardı.⁶³ Diğer taraftan Tanzimat ideolojisi gereği bütün Osmanlı vatandaşlarının eğitim gördükleri bu okullarda, Türklerin dışındaki unsurların milliyet hissinden kaynaklanan beraber hareketlerine bir tepki olarak okuldaki Türk öğrenciler de birleşmek gereğini hissetmişlerdir.⁶⁴

Askeri Tıbbiyede Türklerin de milletçe göstereceği gayretle sosyal alanda diğer unsurlardan geri kalmamaya çalışması için Türk gençleri ve aydınlarını birlik halinde çalıştıracak bir cemiyet kurulması yolunda en önemli telkinler bu okulun öğrencilerinden Hüseyin Haşim ve Hüseyin Baydur'dan gelmiştir.

Kendi aralarında birliği sağlayarak fikirlerinin olgunlaşmasını sağlayan öğrenciler içlerinden temsilciler seçerek zamanın ünlü Türkçülerini ziyaret etmeye başlamışlardır. Bu ünlü Türk aydınlarını bir araya getirmeyi başaran öğrencilerinde yönetimde yer aldığı daha sonraki dönemlerde tüm toplumu kapsayacak olan Türk Ocağı Cemiyeti kurulmuş oldu. Kuruluşu gerçekleştirilen Türk Ocağı'nın murahhas heyetine seçilen bu öğrencilerin yanı sıra Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ferit Cansever, Ahmet Ağaoğlu, Dr. Fuat Sabit kurucular olarak belirlenmiş, geçici idare heyeti de Mehmet Emin Yurdakul birinci başkan, Yusuf Akçura ikinci başkan, Ali Tevfik Katip, Dr. Fuat Sabit veznedar olarak seçilmiştir.

Fiili kuruluşu 20 Haziran 1911 günü gerçekleştirilen Türk Ocakları resmen kuruluşuna kadar bir çok toplantı yapmış, bu toplantılarda nizamname de hazırlanmıştır. İttihat ve Terakkinin merkezinde Ziya Gökalp'inde katıldığı bir toplantı daha yapıldıktan sonra 25 Mart 1912'de resmen kuruluş gerçekleşmiştir.⁶⁵

⁶² Sarıay, a.g.e., s.121

⁶³ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, 5.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.189

⁶⁴ Ortaylı, a.g.e., s. 215

⁶⁵ Sarıay, a.g.e., s. 122

1.2.2.1. Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Siyasi Ve Fikri Faktörler

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti çeşitli iç ve dış olayların neden olduğu bunalımlar içine düşmüştü. Bu dönemde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit sorunu, 31 Mart vakası, Trablusgarp Savaşı gibi olaylar imparatorlukta derin yaralar açmıştır. Fakat bütün bu olaylardan daha önemlisi Osmanlı Devletinin yenilgisiyle sonuçlanan Balkan Savaşları sonucu, Rumeli'nin kaybedilmesi, binlerce Türk'ün göçe ve katliama tabi tutulması gibi olaylar Türkler arasında büyük bir çok tesiri yaratmış ve Osmanlılık ideolojisinin fiilen iflasını hazırlamıştır.

Diğer taraftan II.Meşrutiyeti ilan eden İttihat ve Terakki Cemiyetinin "İttihadı Anasır" politikasına rağmen, imparatorlukta Türklerin dışındaki unsurlar arasında Milliyetçilik akımları ve ulusal bağımsızlık hareketleri artık büyük boyutlara ulaşmıştı. Osmanlılık örtüsü içinde bağımsızlık faaliyeti yürüten Rum, Ermeni ve Bulgar cemaatlerinin yanında Arnavutlukta başlayan ayaklanmalarla birlikte Müslüman unsurların İmparatorluktan ayrılma teşebbüsleri de artık gizlenemeyecek hale gelmişti.⁶⁶

Bütün bu iç ve dış karışıklıklar içinde millet haline gelememenin sancılarını çeken Türk unsuru vardı. Çünkü Türkler hala milli şuur ve milliyetçilikten mahrum bulunuyorlardı. Bu nedenle II. Meşrutiyete paralel olarak çeşitli cemiyet ve dergiler etrafında toplanmaya başlayan Türkçü aydınlar milli ülkü ve şuardan mahrum olarak yaşayan Türkleri bir arada millet denilen bütün halinde toplama gereği üzerinde durmaktaydılar. Ancak II Meşrutiyetle birlikte ülkede Osmanlılık cereyanının hakim olması sebebiyle, Türk Derneği ve Genç Kalemler hareketi siyasal açıdan Osmanlılık fikrinin çerçevesinin aşamamışlardı. Henüz onların milliyetçilikleri Osmanlı Türklerinin uzun süredir unuttukları Türklüğü arama evresinde bulunuyordu.⁶⁷ Üstelik mevcut siyasal ortam içinde ideallerini geniş bir kitleye yayamamışlardı. Halbuki, o sıralarda Türk toplumunun temel problemi, Türkleri millet halinde toplayarak kurtarmak noktasında odaklaşmaktaydı. Bu amaca ulaşmak ancak Türkler için köklü ve milli bir değişimle mümkün olabilirdi

⁶⁶ Ortaylı, a.g.e. ,s. 240

⁶⁷ Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, 1.Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1998, s.70

Bu açıdan Genç Kalemlerde savunulan dil ve kültür birliğinin sağlanması yoluyla Türk milletini uyandırma fikri gençler arasında önemli tesirler bırakmıştır.⁶⁸ Artık gazetelerde Türk unsuruna önem verilmesi gerektiği yolunda makaleler yayımlanmaya başlanmıştır. Türkçülükte, Türk olarak uyananların mensup oldukları sosyal ve siyasal kitleyi kurtarmaya çalışmaları devresi başlamıştır. Böyle bir ortamda siyasal bir parti olan İttihat ve Terakki, İmparatorluğun bütünlüğünü muhafaza etme zaruretinden kaynaklanan Osmanlıcı bir politika takip temekteydi.⁶⁹ Bu nedenle devleti kurtarmayı ön planda tutma mecburiyeti içinde olan İttihat ve Terakkinin böyle bir işi gerçekleştirmesi beklenemezdi. Üstelik böyle önemli bir işin her türlü siyasal mülahazanın üzerinde tutulması gereğine inanılıyordu.⁷⁰

Bu ortamda Türk ocakları milli varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok Türkleri kurtarma gereğine inanan Türk Gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesiyle ortaya koydukları cemiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹ Cemiyetin ilk çekirdeği de İttihat ve Terakkinin takip ettiği Osmanlıcılık politikası gereği içine düştüğü başarısızlık karşısın da duyulan hayal kırıklığı ve Türk olmayan öğrenciler arasındaki milliyetçilik hareketlerine karşı endişeye düşen askeri tıbbiyeliler arasında bir düşünce hareketi olarak doğmuştur.⁷² Böylece öğrenciler tarafından fikri temelleri atılan Türk Ocakları Balkan hezimetinin yarattığı şok ile beraber gerçek ümit ve ihtiyaçların merkezi haline gelecektir.

1.2.2.2. Türk Ocaklarının İttihatçılarla İlişkisi

Dönemin çok karışık siyasal şartları içinde İslamcı ve Osmanlıcıların devlet katında yoğun baskıları ve maddi imkansızlıklar yüzünden Türk Ocağı bir müddet sonra kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Nitekim 1912 yılı sonlarından itibaren Ocak yönetim kurulu geçici olarak Ocağı kapatmak isteklerini açıklarlar.⁷³ Bu durum karşısında Ocaklı gençler, ocaklarını kapanmaktan kurtaracak bir başkan aramaya

⁶⁸ Sarımay, a.g.e. ,s. 125

⁶⁹ Mardin , *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, s. 201

⁷⁰ Kösoğlu, a.g.m. ,ss,309-327.

⁷¹ Muhammetdin, a.g.e. ,s. 131

⁷² Muhammetdin, a.g.e., s.319.

⁷³ Aydemir, a.g.e., s.306.

başlarlar. Yapılan birçok toplantı ve istişarelerden sonra Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Türk Ocağı başkanlığına getirilir.

Bunalımlı dönem Hamdullah Suphi'nin başkanlığa getirilmesiyle atlatılmaya başlanmıştır. Ancak Türk Ocağı'nın canlanmaya başlamasında Hamdullah Suphi'nin kişiliği ve faaliyetlerinin yanında dönemin genel havası da önemli olmuştur. Her şeyden önce bu sırada yaşanmakta olan Balkan felaketinin yarattığı şok, Türk aydınları ve gençlerinde yeni bir ümit ve azim doğurmuştur. Bu durum imparatorlukta Türklüğe dönüşü hızlandırmıştır.⁷⁴ Edirne'nin kurtuluşu ve Balkan Savaşlarında dış Türklerin yaptığı sembolik yardımlar yeni bir moral kaynağı olmuş, özellikle genç nesil Balkan felaketinin yarattığı aşağılık duygusundan kurtuluşunda Türkçülük akımı ve Turancılık ideali önemli rol oynamıştır.

Böyle bir ortamda Türk Ocakları dönemin ihtiyaçlarını ve heyecanlarını temsil etmiştir. Devletin Osmanlıcı politikası gereği siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok bunalımcı olaylar yaşayan Türk unsurunun kimlik bunalımına cevap vermeye ve hislerine tercüman olmaya çalışmıştır. Diğer taraftan Balkan felaketi sonucu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük politikasını benimsemeye başlaması da Türk Ocaklarının faaliyetlerini artırabilmesi için elverişli bir zemin hazırladığı gibi, maddi problemlerinin çözümüne de yardımcı olmuştur. Bunun yanında Selanik'te ki Genç Kalemler Hareketini yürütenlerin başta Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin olmak üzere, Balkan Savaşlarına paralel olarak İstanbul'a gelmeleri ve Türk Ocağı Camiasına katılmaları, fikri açıdan büyük bir güç kaynağı teşkil etmiştir.⁷⁵

Zamanın önemli İttihatçılarının Türk Ocağı bünyesinde yer almalarına rağmen, Ocak programında yer alan amaçları doğrultusunda siyasetten uzak kalmaya çalışmış, sosyal ve kültürel alanda çalışmalar yürütmüş, faaliyet alanı olarak bütün Türk alemini seçen bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İttihatçılar Ona çok ilgi göstermişler, özellikle Balkan savaşlarından sonra İttihat ve Terakkinin Türkçülüğü benimsemeye başlamasına paralel olarak ocağa olan ilgi ve yardımları da gittikçe artırmıştır. İttihat ve Terakkinin tek parti iktidarı döneminde bütün dernekleri denetim altına alma yönündeki çabaları sırasında Ocağında maddi yardım sağlamak amacıyla partiye yaklaşması sonucu aralarındaki ilişki gittikçe güçlenmiştir. Özellikle Türkçülüğün, aydınlar ve gençler arasında gittikçe büyük bir kuvvet olması ve devrin

⁷⁴ Aydemir, a.g.e., s.319.

⁷⁵ Oba, a.g.e. , 176.

siyasal atmosferine hakim olmaya başlaması İttihat ve Terakkinin gözünden kaçmamıştır.⁷⁶ Bu nedenle doğrudan Ocağın yönetimini ele geçirerek kontrol altına almak ve faydalanma amacını benimsemişlerdir. Parti, genel merkez üyeleri Ziya Gökalp ve Hüseyinzade Ali vasıtasıyla Türk Ocağı'na nüfuz etmiştir. Buna karşın Hamdullah Suphi, Ziya Gökalp karşısında başkanlığa seçilerek Ocak mensuplarının İttihat ve Terakki karşısında belirli seviyede bağımsızlığa ve özerkliğe sahip olma amaçlarında başarılı olmuşlardır.⁷⁷

Diğer taraftan, Türk Ocakları, İttihat ve Terakki karşısında bağımsızlığını korumaya çalışmasına rağmen, bu partinin giderek Türkcülüğe önem vermesine paralel olarak aralarında ideolojik bir kaynaşmanın gerçekleştiği rahatça söylenebilir.⁷⁸

1.3. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti ile beraber Osmanlıcılık akımını da tamamen bitirmiş, İslamcılığı da onarılmaz bir şekilde tahrip etmiştir. Savaş sonunda ayakta kalabilmiş en önemli fikir akımı milliyetçilik olmuştur. Milliyetçiliğinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bir aksiyon haline gelişi ve uygulamış ancak Atatürk'ün öncülüğünde yeni Türk Devletinin kurulması ile mümkün olabilmiştir. Milliyetçilik yeni Türk Devletine ideolojik bir temel teşkil ederken, gerçekçi ve çağdaş bir içerik kazandırılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi haline getirilmiştir.⁷⁹

Atatürk, daha milli mücadelenin başlangıcında Türklük duygusunu kendisine rehber olarak almış ve başlattığı mücadeleyi Türk Milliyetçiliği ve Milli egemenlik ilkesine dayandırarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Türk milli mücadelesinin doğrudan doğruya milliyetçi bir hareket olduğunu o günlerde çeşitli vesilelerle Anadolu'da bulunan Batılılar da belirtmektedirler. Bunlar Anadolu'daki hareketten bahsederken açıkça "Milliyetçiler" diye söz etmektedirler.⁸⁰

Milli mücadelenin başlarından itibaren Türk milliyetçiliğini kendisine rehber olarak alan Atatürk, Türk toplumunu dağılma tehlikesinden kurtararak Müdafaa-i

⁷⁶ Cemal Kutay, "Türk Ocakları 2", *Yeni Düşünce*, sayı :3, Haziran 1981, ss. 20-28

⁷⁷ a.g.m. ss.20-28

⁷⁸ Aydemir, a.g.e. , s.309.

⁷⁹ Yusuf Sarıay, "Atatürk Döneminde Milliyetçilik Anlayışı ve Uygulamaları", *Türk Yurdu*, C.19, Sayı:139-141, Mart-Mayıs,1999, ss.431-436.

⁸⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkcülük*, 2.Baskı, İstanbul, Kutsun Yayınevi,1981, s.102.

Hukuk hareketi içindeki dağınık yerel güçlerin temsilcilerini, cemiyet ve kongreleri, Sivas kongresi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bünyesinde Misak-ı Milli bir sentez içinde kaynaştırmıştır.⁸¹ Böylece Milli Mücadele hareketi Türk toplumunun ümmet halinden millet haline geçişte önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye’de milliyetçiliğe çağdaş manada içerik kazandırma Milli Mücadele hareketi ile birlikte Atatürk tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Çünkü Atatürk, bölgeciliğin yerine Türk Milliyetçiliğini geçirmiş, Türk toplumunu ortak ulusal hedefler çerçevesinde birleştirmiştir.

Böylece, Milli Mücadele döneminde, belli bir hedef etrafında dinamik bir ideale dönüşen Türk Milliyetçiliği ulusal bir devlet kurulması şeklinde sonuçlanmıştır. Atatürk, Osmanlı döneminde yarım yüz yılı aşan Türkçülük hareketinin birikiminden ulusal devlet fikrine ulaşmış ve fiilen gerçekleştirmiştir. Sonuçta devlet millettten önce ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yeni devlet, mevcut sınırlar içinde bir millet oluşturmak gibi önemli bir görevi de üstlenmiştir.⁸² Öncelikle azınlıkların mübadelesiyle ülkede homojen bir sosyal yapı oluşturulmaya çalışılmış, mübadeleyle ülkede Türk unsurunun hakimiyeti pekiştirilmiştir.⁸³

1.3.1. Yeni Türk Devletinin Milliyetçilik Anlayışı

II. Meşrutiyet döneminde vatan olarak kabul edilecek topraklar üzerinde bir tanım birliği sağlanamadan Osmanlı Devleti yıkıldı. Milli Mücadele dönemi ise Türk Milliyetçiliğinin gerçek bir anavatan anlayışı ile bütünleştiği bir dönem olmuştur. Türk Milliyetçiliği’nin dayandığı bu vatan son Osmanlı Mebus’an Meclisinde kabul edilen Misak-ı Millide ifadesini bulan Türklerin yaşadığı topraklardır.⁸⁴ Böylece Türk Milliyetçiliğinin kazandığı bu yeni ve önemli içerik ile milliyetçilik tam anlamıyla Türkiye’ye yönelmiştir.⁸⁵ Bu nedenle yeni Türk Devletinin ortaya koyduğu milliyetçilik gerçekçi bir temele dayanmıştır. Takip edilecek gerçekçi ve akılcı yolun sınırları belli bir vatan üzerinde, milli bir Türk Devleti kurmak olduğunu anlayan Atatürk, Türk

⁸¹ Sarımay, a.g.m., ss.431-436.

⁸² Tunaya, a.g.e., s.107.

⁸³ Hikmet Tanyu, *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, 1. Baskı, Ankara: Töre Devlet Yayınları, 1981,s.59.

⁸⁴ Tanyu, a.g.e., s.74.

⁸⁵ Muhammedtin, a.g.e., 148.

Milletinin hayati menfaatlerinin Pan-İslamizm ve Pan-Turanizm gibi uzak hayallere feda edilmemesi gerektiğini daha milli mücadelenin başında açıkça görmüştür.

Rusya da ki 1917 Ekim Devriminden sonra fikri bir dönemeç yaşayan Yusuf Akçura Pan-Türkizm idealini bir yana bırakarak daha sınırlı amaçlara yönelmiştir.⁸⁶ Ayrıca İttihatçı ve İslamcı akımlardan başından beri uzak durmuş ve kesinlikle laik / modern milliyetçiliği savunmuştur. Akçura'nın bu çizgisi daha 1920'de Misak-ı Milli belgesiyle Pan-Türkizm ve Osmanlıcı siyasetleri terk ederek Anadolu ahalisini esas alan yeni Türk devletinin milliyetçilik anlayışının oluşmasında etkili olmuştur. Çünkü, Akçura uzun bir müddet Atatürk'ün danışmanlığını yapmıştır.

Cumhuriyetin bu ilk yıllarında Atatürk, dış Türkler davasını öncelikle bir kültür meselesi olarak ele almış, onların davalarıyla şartların ve imkanların el verdiği ölçüde ilgilenilmesi gerektiğini bir çok ortamda vurgulamıştır.⁸⁷ Gerçekçi ve akılcı davranarak anavatanı tehlikeye atacak, Türklüğe hiçbir yarar sağlamayıp sadece zarar getirecek hareketlerden uzak duran bir anlayışı benimsemiştir.

Bu dönemde Osmanlı zamanındaki büyük boyutlu kimlik belirleme ölçüleri terk edilmesine rağmen, ilk yıllarda Türk milletine ilişkin kesin bir tanımlama yapılmamıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan (azınlık statüsü verilenler hariç) bütün vatandaşları, din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk kabul eden bir anlayış 1924 Anayasası ile de resmileştirilmiştir. Acil siyasal ve sosyal inkılapların yapılmasından sonra 1930'lu yıllarda milletin tanımını yapan Atatürk, ırksal özelliklerden ziyade kültür ve ideal birliği ile ortak vatanı temel baz olarak almıştır. "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti" denir⁸⁸ şeklinde tanımlanan millet kavramı genel olarak dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal topluluk kavramları çerçevesinde yeni Türk devletinin millet anlayışını oluşturmuştur.

1.3.1.1. Atatürk ve Türk Milliyetçiliği

Uzun süre ümmet potasında şekillenmiş olan Türk toplumuna ulus bilincini yerleştirmeyi amaç edinen Atatürk Türk milletinin kendi nefesine emniyet ve itimadını

⁸⁶ Abdullah Kaygı, *Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma*, 1.Baskı, İstanbul:Gündoğan Yayınları, 1992,s.345

⁸⁷ Tanyu, a.g.e., s.67.

⁸⁸ Tanyu, a.g.e., s.71.

kuvvetlendirmek istemiş ve bunda da başarılı olmuştur.⁸⁹ Diğer taraftan Avrupalıların Türkler hakkındaki yanlış iddialara dayanan kanaatlerini çürütüp, Türklerin gerçek ve uygar yönlerini dünyaya göstermek arzusu doğrultusunda “Türk Tarihi Tezi”ni ortaya atanlara büyük destek vererek Anadolu Türklüğünün Osmanlı ve İslam öncesi Orta Asya Türklüğü ile bağlarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu tez Anadolu’nun Batı medeniyetinin bir parçası olduğu ve binlerce yıldır, Türklerin anayurdu olduğunu ispatlamaya yöneliktir. Böylece, hem Anadolu üzerinde hak iddia eden bazı toplumların haksız isteklerini tarihin şahitliğine müracaat ederek çürütmüş, hemde Türklerin Anadolu’yu tartışmasız Türk vatanı olarak kabul etmeleri pekiştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda milletle vatan arasındaki ilişkinin büyümesini hızlandırmıştır.⁹⁰

Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura’nın düşüncelerini (ayrıldığı noktalar olmuştur) sürekli olarak göz önünde bulunduran Atatürk, Türk toplumunun ulusal benlik bilincine varması ve bu bilinçten alacağı güven duygusuyla çağdaş medeniyet aleminin onurlu bir üyesi haline gelmesini istemiştir.

Atatürk’ün gerçekleştirdiği köklü inkılaplar toplumca değerlendirildiği zaman, bunların çağdaş uygarlık seviyesinde bir ulus olma ve aynı zamanda ulusal kültüre kavuşma amacına yönelik olduğu görülmektedir.⁹¹ Milliyetçilik anlayışının doğal bir sonucu olarak Türk toplumunun ümmet yapısından çağdaş anlamda bir millet durumuna getirmeyi amaçlayan Atatürk, gerçekleştirdiği radikal inkılaplarla Türk toplumunun ulusal ve çağdaş bir ulus durumuna gelme sürecini hızlandırmıştır.

Bir ulusun oluşabilmesi, bağımsızlığını ve ulusal benliğini koruyup devamlılığını sağlayabilmesi için ulusal kültüre sahip olması şarttır.⁹² Ulusun dokusunu meydana getiren ulusal kültürün en önemli görevi, millet olma sürecini pekiştirmesidir. Bu nedenle bir topluma ulus olma özelliği ve ulusal kimlik kazandıran olgu ulusal kültürdür. Nitekim millet hayatında ulusal kültürün yer ve öneminin idraki içinde olan Atatürk, uygulamalarında ulusal kültüre çok önem vermiştir. Ulusal kültüre verdiği önemi sadece sözde bırakmayıp öncelikle Türk kültürünün araştırılması ve zenginleştirilmesi için, dil ve tarih kurumlarının yanı sıra fakülte ve üniversitelerin

⁸⁹ Kaygı, a.g.e., s.213.

⁹⁰ Tanyu, a.g.e., s.67.

⁹¹ Tanyu, a.g.e., s.75.

⁹² Kaygı, a.g.e., s.347.

kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca kültürü geniş tabana yayarak, ulusal birliği sağlamlaştırma amacıyla aydın – halk bütünleşmesine yönelik çalışmalar yaptırmıştır.

1.3.1.2. Ulus-Devlet Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Konumu

İmparatorluğun ümmetçi anlayışından sıyrılıp Ulus-Devlete dayalı toplumu oluşturmayı amaçlayan Cumhuriyetin ideolojisi modernleşmeciliğin birincil dayanakları olan anayasacı, milliyetçi ve laik ilkeleri paylaşmakta ve bu ilkelerin bir alaşımı biçiminde ortaya çıkmaktadır.⁹³ Bu üçlemedeki milliyetçilik II. Meşrutiyet döneminde Türk Ocakları çevresindeki aydınlar tarafından temelleri atılan ve yeni Türk kuşaklarını Türklük, Türk milletine dayanan özdeşlik ve bağlılık fikrine alıştıran kültür milliyetçiliğiydi. Atatürk, yeni bir fikir Misak-ı Milli ile “Türklerin ülkesi Türkiye idealini” getirmiş oluyordu. Yeni devletin ilk günlerinde ortaya çıkan bu fikir Türkiye’de ki Türk milletine dayanan toprağa bağlı bir Ulus devlet düşüncesi idi.⁹⁴ Sonuçta Milli Mücadele ile çizilen Misak-ı Milli sınırları Türk Milletinin anavatanı olarak benimsenmiştir. 1921 ve 1924 Anayasalarında Türkiye ülkenin adı olarak resmen kullanılmıştır. Böylece Türk Milliyetçiliği ulusal vatan kavramı ile bütünleşince açıklık ve güç kazanmıştır. Bundan sonra Türk devleti bütün gücünü bu vatan etrafında birleşmiş, çağdaş medeniyeti benimsemiş, ulusal bir devletin yücelmesine sarf etmiştir.⁹⁵ Hiç şüphesiz Atatürk’ün vatani ulusla birleştirme çabası pek çok reformlardan daha etkili ve önemli olmuştur.

Ülkeye egemen kılınmaya çalışılan ulusalcı kültür politikası çerçevesinde harf devrimi, Dil ve Tarih Tezleri ile topluma ulusal bir gurur ve kimlik vermeye çalışılmış, ulusun birinci derecede belirleyici bir unsuru olan dil meselesi alfabe ile kökten çözülmüştür. Bu yapılırken II. Meşrutiyet dönemindeki Türkçecilik hareketinin birikiminden faydalanılarak ulusal devlet ve ulusal kültür politikası çerçevesinde yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurum kapatılmıştır.⁹⁶

Türk Tarih Tezi ile Türk tarihinin kaynaklarına inilmesi, ulusal devlet kimliği kazanmış bir toplumun kendine dönüşünü hazırlamış, Türk insanının ulusal kimlik

⁹³ Kaygı, a.g.e., s.225.

⁹⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 2.baskı, İstanbul:AFA Yayıncılık,1996, s.63.

⁹⁵ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, 6.Basım,İstanbul: Ötüken Neşriyat,1992,s.61.

⁹⁶ Karpat, a.g.e., s.66.

arayışına cevap vermiş, tarih bilinci ile ulus birliği ağılanarak sosyolojik anlamda ulus olma süreci hızlandırılmıştır. Yine bu tez ile son birkaç yüzyıldır hareketsiz duran Türk toplumunda romantik bir hava yaratılarak ulusal bir Rönesans başlatılmak istenmiştir.

Yeni devletin ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışı Türk toplumunun çağdaşlaşmasını amaçlayan, ileriye dönük bir milliyetçiliktir. Atatürk'ten önceki devlet adamlarının çoğu medeniyet ile kültürü ayırarak Batı medeniyetinin sadece maddi taraflarını almanın yeterli olacağını düşünmüşlerdir. Aynı medeniyet - kültür ayrımı ve buna bağlı olarak çağdaşlaşma konusunda batıdan sadece teknik unsurların alınması fikri Türk Milliyetçiliğini sistemleştiren Ziya Gökalp'te daha da belirginleşir.⁹⁷ Halbuki kültür ve medeniyet birbirinden ayrı hadiseler değil, ulusal kültürler bir medeniyetin çeşitli manzaralarından ibarettir.⁹⁸ Milliyetçilik ise, ulusal kültürü bizzat bir medeniyet kaynağı haline getirerek toplumu modern bir millet haline getirme hareketidir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, Osmanlı dönemindeki Türkçülük hareketinde olduğu gibi, milliyetçiliğin sadece bir tepki veya kültür hareketi değil, aynı zamanda bir medeniyet davası olduğu ortaya çıkar.⁹⁹

Nitekim Türkiye Cumhuriyetinde çağdaşlaşma ile milliyetçilik birbirine paralel olarak gelişmiştir. Böylece Türk Milliyetçiliği batıya rağmen batılılaşmak düşüncesi ile bir tepki milliyetçiliği olmaktan çıkmış, Türk milletin çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını amaçlayan ileriye dönük bir milliyetçilik anlayışıyla devletin ideolojisi haline gelmiştir.

1.3.2. Tek Parti Dönemi

Cumhuriyet döneminin milliyetçilik politikasında ikinci dönem Atatürk'ün ölümüyle başlamıştır. 1923-1938 yıllarının milliyetçiliği büyük ölçüde o dönemin siyasal, sosyal şartlarının ve imkanlarının etkisiyle şekillenmişti. Türk Milliyetçiliği bu dönemde devletin bir nevi resmi ideolojisi niteliğini kazanmıştır. Laik, pozitivist, gelenek karşıtı bir karakter taşımaktadır. Duygulara, heyecana, propaganda ve slogancılığa oldukça fazla yer veren bu dönem milliyetçiliğinin en önemli görevi ulus - devleti gerçekleştirmektir. Ancak; Atatürk ve devrimleri etrafında yaratılan his ve

⁹⁷ Karpat, a.g.e., s.71.

⁹⁸ Güngör, a.g.e., s.63.

⁹⁹ Tanyu, a.g.e., s.74.

heyecan atmosferi Türk Milliyetçiliğini fazla içe kapalı bir hale getirmiş, yeni kuşakların gözünü dış dünyanın gerçeklerine kapatmıştı.¹⁰⁰

Atatürk'ün ölümünden sonra, bir taraftan milliyetçilikten hümanizme doğru açılma, bir taratan da ulusal kültürün ihmal edilmiş veya reddedilmiş taraflarının işlenmesine imkan verme yönünde iki ayrı baskı görüldü. Bu baskılardan birincisi inkılapçı aydınlardan, diğeri ülkede yeni başlayan sivil milliyetçi muhalefetten geliyordu. Böylece bu dönem aydınlarının bir kısmı (devletinde desteğiyle) batı klasiklerini çok sayıda ve süratle Türkçe'ye çevirirken, diğerk kısmın da Türk-İslam kültürünün bazı temel eserlerini ve kurumlarını ortaya çıkarmaya çalışıyorlardı.

Klasikler Hareketi'de denilen birinci kısımdakiler Batı Medeniyeti hakkında yeni bir anlayış getiriyordu. Bu yeni anlayış Atatürk dönemindeki tarih ve medeniyet tezine açıkça karşı çıkmamakla birlikte, onun yerine geçmek üzere ortaya atıldı. Bunlara göre, (Türk Tarih Tezine karşı olarak) Batı medeniyetinin kökü Orta Asya dan göç eden atalarımızın dünyanın çeşitli yerlerinde, bu arada Mezopotamya ve Anadolu da kurdukları medeniyetler değildi. Bugünkü Avrupa medeniyetine Yunan -Latin kaynaklarına dayanıyordu. Onu öğrenebilmek ve ona katılabilmek için bu kaynakların (Sokrates, Eflatun, Berkson vb.) okunması gerekiyordu.¹⁰¹

Nitekim Klasikçiler Hareketi zamanın devlet desteğini de alıyor, ayrıca Türk Milliyetçiliği devletin resmi ideolojisi olma özelliğini yavaş yavaş kaybediyordu. Bunlardaki din / gelenek karşıtlığı ve pozitivism düşüncesi devletin ideolojisindeki milliyetçilikten boşaltılan yere konulmaya başlamıştır.

1.3.2.1. Kozmopolitizmi Topluma Yerleştirme Çabaları

Klasikler Hareketi Türkiye'ye Batı kültürünü yerleştirme yolunda Atatürk inkılapları kadar radikal bir tavrın eseri olmuştur. Atatürk zamanında Türklerin Batı medeniyeti içinde bağımsız bir kimlik taşımaları, hatta çağdaş medeniyetin üstüne çıkmaları öngörülüyor ve Batılılaşma milliyetçilikten ayrılmıyordu. 1938-1946 döneminin kozmopolitik / hümanist düşüncesi devletin bütün kültür ve eğitim

¹⁰⁰ Erol Güngör, **Dünden Bugünden: Tarih-Kültür-Milliyetçilik**, 5.Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990, s. 112.

¹⁰¹ Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, s.64.

kurumlarıyla desteklenerek yayılmıştır. Bütün okul kitapları yeni anlayışa göre değiştirilerek batının temel eserleri Türkçe ye kazandırılarak devlet tarafından basılıp geniş okuyucu kitlelerine ulaştırılmıştır.¹⁰²

Bu dönemde özellikle kozmopolitik anlayışlar daha derinden ve etkili bir şekilde devlet katmanlarında geçerliliğini artırmıştır. Komünizm, devlet tarafından benimsenmemiş olmakla beraber sayıca az fakat etkin bir entelektüel bir zümre arasında dinin, geleneklerin pasivize edilmesinin yanında birde milliyetçiliğin pasivize edilmesinden dolayı oluşan boşluğu doldurmakta belli bir başarı kazanmıştır.¹⁰³

Pozitivist / Maddeci anlayışa bağlı olarak Atatürk döneminde birbirine paralel olarak yürüyen uygarlaşma ve milliyetçilik olguları Atatürk sonrası birbirinden ayrılmıştır. Milliyetçilik bu dönemde bir sapma / kırılma evresi geçirmektedir. Tanzimat döneminde yaşanan, Batıya karşı kompleks duygusu yeniden tezahür etmiştir. Manevi kalkınmanın Batı klasiklerinin Türkçe ye çevrilmesinde görülmesi bunun kanıtıdır.¹⁰⁴ Komünist düşüncüyü benimseyenlerin devlet kademelerinde önemli makamlara gelmesi, aynı düşüncede olan entelektüel çevrenin kimi zamanlar hükümet tarafından himaye görmesi toplumda (özellikle milliyetçi aydın kesimde) gözle görülebilir bir tepkinin doğmasına neden olmuştur.

1.3.2.2. Tepkici Milliyetçi Muhalefetin Doğuşu

Atatürk'ün ölümünden sonraki yönetimlerin, milliyetçiliğe karşı almış olduğu cephe 1940'lı yıllarda milliyetçiliğin sivil kesim tarafından tepkisel bir hareket olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yıllarda Atatürk'ün milliyetçilik mirasından sapılarak kozmopolit fikirlere yönelmesi, Marksist veya Marksist eğilimli bürokratların yönetimde yer alması II. Dünya Savaşının bitimine yakın bir dönemde Sovyetlerin saldırgan emellerinin ufukta görülmesiyle birlikte Türkiye de çok keskin , çok sert bir milliyetçi tepkinin doğmasına yol açmıştır.¹⁰⁵

Bu dönemde, özellikle inkılapçı idealistler, İslam etkisinden kurtulmuş bir milliyetçiliği, ulusal bir kültüre ve evrensel olarak gördükleri batı uygarlığına götüren

¹⁰² a.g.e., s.65

¹⁰³ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 8.Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat,1990, s. 117.

¹⁰⁴ Hüseyin Nihal Atsız, *Makaleler I*, 1.Baskı, İstanbul: baysan Yayıncılık, 1992, s.211.

¹⁰⁵ a.g.e., s.213.

bir yol saymışlardır. Cumhuriyet, milliyetçilik ilkesinin rehberliğinde yeni bir hayata başlayacaktı; bu yüzden geçmişle ve onunla ilgisi bulunan her şeyle ilgisini kesmeye çalışmışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi inkılapçı milliyetçilik laik / pozitivist bir temele oturmuştur.

1920'lerin ikinci yarısında oluşmaya başlayan ve 1930'larda giderek netleşen Kemalist / İnkılapçı düşünce batıcı laik yönü ağır basan entellektüellerin katkılarıyla yeni bir milliyetçilik ve modernleşme anlayışı yaratmıştır. Nitekim 1931 ve 1935 programlarıyla resmileşen milliyet anlayışı, dil ve kültür birliği ile bir ülkü etrafında toplanmayı içeriyordu. Milliyetçilik ise, milli birliği sağlamayı ve yeni cumhuriyeti korumayı temel almaya başlamıştı. Türk Milliyetçiliğinin önemli bir parçası olan Anadolu dışındaki Türklerle ilgilenmek, kültür birliğini ve dayanışmayı gerçekleştirme şeklindeki Turan idealleri gözle görülmez olmuştu. Milliyetçilik anlayışının önemli bir parçası olan din olgusu içinde aynı şey geçerliydi. Bunlara son olarak Osmanlı döneminin yok sayılması da eklenmiştir. Bu düşünceler ve radikal kültürel programlar, bir kısım inkılapçı / pozitivist milliyetçi aydınlar tarafından farklı bir siyasetle karşılanmış, bu durum "batıcı – milliyetçi" ve "muhafazakar – milliyetçi" gibi kavramlarla tanımlanabilecek bir yol ayrımına sebep olmuştur.¹⁰⁶

Bu yol ayrımında 1940'lı yıllarda devlet yönetimi batıcı / pozitivist tarafta yer almış milliyetçi / sivil aydınlarsa çıkarmaya başladıkları dergiler veya kurdukları örgütlerle sivil dayanaklı sivil bir milliyetçi tepkinin öncülüğünü yapmışlardır. Ancak bu tepki devlete karşı değil, zamanın hükümetlerine karşı sivri bir muhalefet şeklinde kendini göstermiştir.

¹⁰⁶ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s. 118.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ÜLKÜCÜ MİLLİYETÇİLİĞİN DOĞUŞ DÖNEMİ

Cumhuriyetin ilk yirmi beş yılında Türk Milliyetçiliği rasyonalist, laik ve materyalist yani sadece ufak bir aydın zümrenin kabul edebileceği bir hüviyete sahipti. Kültürel cephesinin etkisi altında kalmakla beraber, kitleler milliyetçiliği, dinle bir tutarak benimsediler. Liberalizasyonun başlaması ve kamuoyunun önem kazanması ile birlikte, biri halkın biri de pozitivist aydınların olmak üzere, bu iki milliyetçilik anlayışı birbirleriyle sürekli çatıştılar.

Yeni Türk devletinin ilk yıllarından itibaren milliyetçilik Türkiye’de, intikal devresinde bulunan bir toplumun karşılaşılabileceği her türlü problemi ifadeye yarayan bir vasıta oldu, aynı zamanda eski bir takım emellerini, alışkanlık ve fikirlerini maskeleyemeye hizmet etti. Geçmişte din için ve din sayesinde yaşamış olan dindar muhafazakarlar, cumhuriyetin klerikal faaliyetlerine koyduğu tehditler karşısında kalınca Müslümanlıktan kendi çıkarları için faydalanmak imkanını kaybetmişlerdir. Bunlar milliyetçiliği yeni ve alışılmamış yeni fikirlere karşı emin bir kalkan olarak kullandılar. Osmanlı İmparatorluğu devrinde İslamiyet maskesi altında gösterdikleri müsamahasızlığı bu defa aynen milliyetçilik adına uyguladılar. Muhafazakarların birçoğu için milliyetçilik psikolojik bir savunma vasıtası oldu.¹

Milliyetçilik ayrıca, asırlar boyunca dünyanın en büyük devletleri arasında yer alan, onlarla eşit olarak ilişkilerde bulunan bir imparatorluğun yıkılışının doğurduğu acıyı ve kını açıklamaya vesile olmaktadır. 1913-1920 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunun parçalanışını çaresizlik ve ümitsizlik içinde takip etmiş olan bir kuşak vardı. Bunlar bu devrede dünya milletlerinin büyük çoğunluğunun Türk’e düşman bir tavır takındığını görerek dış dünyaya karşı duydukları husumeti ve güvensizliği milliyetçilik vasıtasıyla ifade ediyorlardı. Modernleşme ile birlikte Türkiye’nin kapıları Batı düşüncesine açıldığı zaman ile Modernleşme hareketlerinin etkilerini çok azaltan bu kendine has güvensizlik ortadan yine kalkmadı.

Türk Milliyetçiliği, sosyal ve ekonomik değişiklikleri yarattığı etkilerden uzak kalamamıştır. Gelişen orta sınıflar milliyetçiliği kendilerini sosyal akımlara karşı

¹ Karpat, a.g.e., s. 69

korumak için bir araç olarak kullandılar. Milliyetçiliğin tarihi ve kültürel yönleri devletin siyasal amaçları elde edildikçe, kaçınılmaz bir şekilde önemlerini kaybedeceklerdir. Gittikçe önemi artan sosyal ve ekonomik mülhazalar, orta sınıfları Milliyetçiliğin dogmatik ve mutlak yönlerine önem vermeye sevk etti. Pozitivist zorlamalara karşı çıkan ve büyük bir kesimin muhafazakar olan Türk orta sınıf halkı Milliyetçiliği devlet yöneticilerinden farklı bir şekilde algılıyordu.

Büyük çoğunluğu oluşturan bu muhafazakar kesim, tarihe ve dine dayalı milliyetçiliğe meyilli olmuştur. 1940'lı yılların ortalarına doğru Nihal Atsız, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi tanınmış Milliyetçilerin öncülüğünde rasyonalist / pozitivist milliyetçiliğin alternatifi olan gelenekselci / tarihe dayalı bir milliyetçilik büyümeye başlamış ve muhafazakar kesim kendisini bu anlayışta kolayca ifade etmiştir.²

2.1.1. 1944 Olayları ve Türkçülük / Turancılık Davası

Atatürk'ün ölümünden sonra Tek parti yönetiminin dış politikası ve ulusal kültür politikalarının değişmesi ile devlet idaresinde sol bürokratların kadrolaşması milliyetçi aydınlarda büyük tepkilere yol açmıştı. Bu kadrolaşma ve Marksistlerin bazen hümanizm bazen batıcılık ve bilimsellik adı altındaki faaliyetleri sonucunda zamanın önde gelen Türkçülerinden Nihal Atsız, çıkardığı Orhun Dergisinde dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na iki açık mektup yazmıştı. Atsız, ilk mektubunda sol kadrolaşma tehlikesine dikkat çekmiş, ikinci mektubunda ise isim isim bazı Marksistlerin faaliyetleri üzerinde durmuştur. Bu mektuplar iktidarı rahatsız etmiş, sonucunda Sabahattin Ali'nin Atsız'ı mahkemeye vermesiyle başlayan dava şekil değiştirerek Türkçülük / Turancılık davası şekline dönüşmüştür. Yargılanan 23 kişi dava sonucunda beraat etmişlerdi.³

Bu davanın en önemli özelliği Türk Milliyetçilerinin devlet idaresiyle resmen ilk defa karşı karşıya gelmeleri ve 3 Mayıs'ta ki gösterilerin Türk Milliyetçiliği adına yapılan ilk gösteriler olmasıdır. Diğer bir önemli nokta da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs dolayısıyla yaptığı konuşmada bu hareketleri zararlı bulması, zamanın inkılapçı / batıcı aydınlarının yanında yer aldığını belli etmesidir.

² Karpat, a.g.e., s. 75

³ Fatih Kirişçioglu, "Türk Milliyetçiliğinin Politik Gelişmesine Dair" *Türk Yurdu*, C.19, Sayı: 139-141, Mart-Mayıs 1999, ss. 134-139

Devlet yönetiminin bu tavrı, Türk Milliyetçilerini bir taraftan Özleyiş, Toprak, Altın Işık, Meşale, Hareket, Milli Birlik, Ergenekon, Türkeli, Türk'e Doğru, Bayrak, Kürşad gibi dergiler etrafında toplarken bir taraftan da Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Genç Türkler gibi derneklerin çatısı altında bilinçli bir şekilde örgütlenmeye itmiştir.⁴

1930'lu yılların sonundan itibaren yavaş yavaş yükselmeye başlayan bu tepkisel milliyetçilik 1944 olaylarından sonra kendisini açıkça ifade etmeye başlamıştır.

2.1.1.1. Kemalist Milliyetçilik - Geleneksel Milliyetçilik Ayrışması

Cumhuriyetçi İnkılabın milliyetçiliğini sistematik olarak ilk işlemiş olan Ziya Gökalp, Milliyetçiliği Türkleşmek – İslamlaşmak - Muasırlaşmak sloganı etrafında şekillendirmişti. Onun dine, tarihe ve geleneksel yapıya dayandığı milliyetçilik anlayışı⁵ ile laik / pozitivist prensiplere oturmuş 1940'lı yılların Cumhuriyet inkılapçılarının yeni milliyetçiliği arasında bir farklılaşma ortaya çıkmıştır.

Milliyetçilik, inkılapçı düşüncede, rejimin temeli sayılmıştır. Fakat hedef bakımından, Türk kültürünün, kendi temel unsurları içinde yeni dünyaya göre yorumlanması şeklinde bir anlam ifade etmemektedir. Daha ziyade, yeni prensipler üzerine oturmuş bir kültür oluşturma ve bunu başarıya ulaştırma gayreti olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle dini, sosyal ve siyasal hayattan uzaklaştırarak, laik batı medeniyetinin temel unsurları üzerine oturmuş, bir ulus ve ulus-devlet gerçekleştirme çabası kendini göstermektedir.

Cumhuriyet inkılapçıları milliyetçiliklerini, Türk kültürünün temel unsurlarından ayırarak; pozitivist ve laik batı medeniyetinin temel unsurları üzerine oturtmuş olmaları geleneksel boyutları olmayan bağlayıcı unsurlar meydana getirmiştir. Bu unsurlar devlet - toplum ilişkilerinde bir uzlaşmazlık ve çatışma meydana getirmiştir. Bunun sonucunda Türk Milliyetçiliği düşüncesi Ziya Gökalp'in dine, geleneğe ve tarihe dayalı milliyetçi çizgisinden uzaklaşarak pozitivist temel unsur olarak kabul eden ulus ve hümanist bir milliyetçilik anlayışı meydana gelmiştir.⁶

⁴ a.g.m., ss. 134-139

⁵ Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, 1.Baskı, İstanbul : Kadro Yayınları, 1977, s.41

⁶ Bekir Koçlar, "Türk Milliyetçiliğinin İnkılapçı Yorumcusu; Recep Peker" *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 50, Mart-Nisan 1998 , ss. 214 - 219

1945'ten sonra dünyada meydana gelen politik değişmeler, Türkiye'deki siyasal ve fikri anlayışın değişmesine sebep olmuş ve Anadoluçuluk olarak adlandırılan hümanist faaliyetler, Türkiye'de siyasal bir zemin bulmuştur. Osmanlıya karşı olan reaksiyoner tavır ile önceleri Osmanlıyı yok sayan bir tarih anlayışı ve Osmanlı ötesi bir kök arayışı oluşturmuştur ki, bu da Milliyetçilikte ırkçı sapmalar meydana getirmiştir. Fakat 1945'ten sonra meydana gelen gelişmeler, tarihsel ve kültürel kökü Anadolu'da yaşayan kavimlerde arama eğilimini kuvvetlendirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Cumhuriyetin ilk yıllarındaki inkılapçılarda görülen ırkçı sapmalar, gayri meşru tarih telakkisi üzerine oturmuş hümanist sapmalara dönüşmüştür.

Nitekim bu oluşum sonucunda, geleneksel milliyetçi düşüncenin eseri olan uygulamalar yavaş yavaş ortadan kalkmış ve milliyetçiliğe yeni bir yorum getirmiştir. 1940'lı yılların ikinci yarısında meydana gelen bu gelişmeler geleneksel yaklaşımın yerine, gelenekselciliğe karşı bir tavıra ve düşünce şekline bırakmıştır.

2.1.1.2. Tepkisel Milliyetçi Oluşumun Anti-Komünizm Misyonu

1945'ten sonra meydana gelen gelişmeler, pozitivist temellere oturmuş bir milliyetçiliğin, sosyal ahengi sağlayacak değerlerden mahrum olduğunu ve Marksizm gibi beynelmilelci düşüncelere karşı bir direnç unsuru oluşturamadığına dair görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁷ Bu dönemdeki bir kısım milliyetçi aydının öncülüğünü yaptığı milliyetçilik anlayışı; milliyetçiliğin materyalizmin, Anadoluçuluğun, yabancı azınlık düşmanlığının etkisinden kurtulup, gelenekçi ve tarihsel vasıflar kazanmasını talep etmektedirler. Bu milliyetçilik anlayışının amacı, materyalist ve rasyonalist milliyetçiliğin başarıyla mücadele edemediği komünizm ile mücadele etmektir.⁸

1944 yılında başlayan, devlet dışında ve hatta devlet yönetimine karşı gelişen bu anlayış, henüz adının konmadığı bu dönemde ilk defa İnönü zamanında devlet siyasetinde etkili olan ve devlet kadrolarına girmeye çalışan komünist / kozmopolit kadrolaşmaya karşı bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştır. Zamanın iktidarı tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmaya çalışılan ve takibatlara uğrayan bu hareket, Ülkücü

⁷ Taha Parla; Ziya Gökalp, *Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1999, s. 126

⁸ a.g.e., s.129

Milliyetçiliğin tepkisel karakterini pekiştirmiştir. Bu dönemde bu tepki hareketini başlatan öncü Ülkücü Milliyetçilerin daha sonra da hemen hemen bütün Ülkücü Milliyetçi hareketlerin liderliğini ellerinde tutmaları, aynı düşüncenin (komünizmle mücadele) daha sonraki yıllara taşınmasını da sağlamıştır.

1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş oluşmaya başlayan bu milliyetçilik anlayışı Milli kuvvetin kaynaklarının tarihte, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun tarihinde bulunduğunu iddia ediyordu. Müslümanlık, Türk toplumlarının ruhunda yaşadığı için milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılması isteniyordu. Tarih ile din arasında o kadar sıkı bir ilişki vardı ki biri olmadan öteki düşünülemezdi.

Tanrıöver'in öncülüğünü yaptığı bu anlayışta milliyetçiliğin ayrıca dogmatizmin, materyalizmin, Anadoluçuluğun tesirinden kurtulup, gelenekçi, tarihi ve dinsel - duygusal vasıflar kazanmasını talep etmekteydi. Bu yeni milliyetçiliğin en yakın pratik amacı eski materyalist ve rasyonalist milliyetçiliğin başarıyla mücadele edemediği komünizm ile savaştı.⁹

2.2. ÜLKÜCÜ MİLLİYETÇİLİĞİN CKMP / MHP ÇİZGİSİ

1960 İhtilalinden bir süre sonra tasfiye edilerek bir yurt dışı görevle ülkeden uzaklaştırılan 1944 İrkçılık / Turancılık davası sanıklarından Alparslan Türkeş; 1963 başında Türkiye'ye döndükten sonra, uzun bir dönem birtakım anti-komünist dernekler temelinde gücünü ve etkisini sürdürmüştür. 27 Mayıs'ta birlikte tasfiye edildiği arkadaşlarıyla birlikte ki çabaları Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ne girmeleri ile yeni bir boyut kazandı.

CKMP 1948'de o dönemde radikal milliyetçiliğin simgesi haline gelen Fevzi Çakmak'ın başkanlığında, bir dizi milliyetçi küçük parti ve derneğin katılımıyla kurulmuştu. 1950'lerde Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde popülist söyleme sahip, muhafazakar, milliyetçi bir kırsal orta sınıflar partisi niteliği kazanmıştı. 1960'larda Bölükbaşı'nın ayrılmasıyla güçsüzleşen CKMP'nin yeni bir soluk getirecekleri

⁹ Karpat, a.g.e., s. 212

inancıyla kapılarını açtığı Türkeş ve arkadaşları, 1965'teki olağanüstü kongrede parti yönetimini tamamen ele geçirirler.¹⁰

Türkeş'in 1963-1966 dönemindeki söyleminde, korporatist, kalkınmacı - modernist bir Kemalist restorasyon tasarımı ağır basmıştı.¹¹ 1965-1969 evresinde biraz daha ırkçı bir söylemle Türkçü ve fanatik anti - komünist etmenleri ortaya çıkarmaya başladı. Bu arada 27 Mayıs'tan beri "toprak reformu"ndan söz etmişken büyük tarım mülklerinin dağıtılmasına kesin olarak karşı çıkıp, çözümün "tarımı geliştirmek ve topraksız köylüleri başka sektörlerle kaydırmakta" olduğunu savunarak; CKMP'ye yakın duran bazı büyük toprak sahiplerinin desteğinin sürmesini sağladı.¹²

1965'te yirmi beş ilde örgütlü bulunan CKMP, 1967'ye kadar Altmış bir ilde örgütlendi. Bu süreç içinde, Türkeş'in sürekli dirsek teması içinde olduğu "Türkiye Milliyetçiler Birliği" 1965 Genel Seçimlerinde CKMP'den milletvekili seçilen İsmail Hakkı Yılanlıoğlu başkanlığındaki "Vatansever Türk Teşkilatı" "Komünizmle Mücadele Dernekleri"ndeki bazı unsurlarla birlikte CKMP'nin örgütsel ve ideolojik yeniden yapılanmasında işlev gördüler.¹³ CKMP'nin 1967'de yapılan kongresinde "Toplumcu Milliyetçi" Dokuz Işık Doktrini resmen benimsenerek Türkeş'in "Başbuğ"luğu ilan edildi. 1966 ve 1968 Kısmi Senato Seçimleri kampanyasında Türkeş yoğun biçimde "komünizm, bölgecilik ve mezhepçilik tehlikeleri" temalarını işleyerek görünür bir anti-komünizme yönelmiştir.

2.2.1. MHP'nin İlk Yılları ve İdeolojik Yapısı

CKMP'nin 8 Şubat 1969'da yapılan Adana Kongresi Ülkücü Milliyetçilik açısından bir dönüm noktası olmuştur. Partinin adı bu kongrede Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirildi. Böylelikle CKMP'nin yaklaşık dört yıllık yeniden yapılanma sürecine son nokta koyuldu. Hazırlanan yeni tüzükle, merkez organlarının ve özellikle Türkeş'in örgüt üzerindeki yetkilerini son derece arttıran, hiyerarşik bir işleyiş

¹⁰ Karpat, a.g.e., s. 217

¹¹ Mehmet Ali Ünal, "MHP Hareketi ve Devlet", *Türk Yurdu*, C.19, Sayı:139-141, Mart-Mayıs, ss.119-124

¹² a.g.m., ss. 119-124

¹³ Kirişcioğlu, a.g.m., ss.134-137.

kurumlaştırıldı.¹⁴ Partinin amblemi “kırmızı zemin üzerine beyaz üç hilal”, gençlik kollarının amblemi “hilal içinde bozkurt figürü” olarak saptandı.

CKMP’ye girmeden önce ve CKMP içinde iken Türkeş’in bütün yazılarında, konuşmalarında laiklik kesinlikle savunulmuştu. Ancak 1960’ların sonlarına gelinirken bu tutum değişmeye başladı. Bu dönemlerde Türkeş Müslümanlığı “Türk tarihinin ayrılmaz bir unsuru” olarak tanımlamasını daha da belirginleştirdi. 1969’da ünlü “Tanrı dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefede bizim şiarımızdır.”¹⁵ formülünü ortaya attı. Türkeş’teki bu değişim, Müslümanlığı ideoloji olarak gören kitleleri ati-komünist eylem ve sloganlarla seferber olduğu konjonktürün verdiği esinden ve uzun vadeli büyüme hesapları yapılırken bu potansiyelin vaadettiği kitleselleşme imkanının gözetilmesinden kaynaklanmıştı. İslam’ın vurgulanmaya başlaması salt saikleri ile değil, ideolojik içeriği ile de yüzeyseldi. İslamiyet Türklüğü güçlendirici, Milli kimliği pekiştirici bir unsur olarak sayılırken zımnen talileştiriliyordu. Asıl olan gene Türklüktü.¹⁶

Adana Kongresiyle birlikte, Türkeş’in temsil ettiği ortalama çizginin (Türk – İslam çizgisi) merkez eğiliminin dışında kalanlar tasfiye edildiler veya marjinalleştirildiler. Yüzeysel ve “Türklüğe tabi” bile olsa “Ümmetçiliğe prim verilmesine” tepki gösteren Atsız ve çevresinin etkisi altındaki soy Türkçülerin tasfiye süreci, 1970’lerin ortalarına dek yayıldı ve zaman zaman kanlı hesaplaşmalara vardı. Buna karşılık, İslam’ın ele alınışındaki yüzeyselliğe karşı çıkan unsurlar, Türkçüler gibi grup kimliğine sahip değildiler; ciddi bir gerginliğe taraf olmadılar. 1970’li yıllarda hareketin Orta ve Doğu Anadolu taşrasındaki kitleselleşme süreci, bu unsurların ideolojik ve kültürel yayılımını geliştirecekti.¹⁷

Soy Türkçülerin başından beri olan anti-kapitalizm söylemini daha kararlı ve radikal bir şekilde savunan “Toplumcu Milliyetçiler”de , Adana Kongresinden sonra geriletildiler. Onlarla birlikte, büyük burjuvaziye tedirgin eden “anti-kapitalist”, “anti-mason” söylemi de geriledi. Bu durum açılımın ilk adımıydı.

¹⁴ Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet Ocak Dergah**, 3. baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1994, s.54.

¹⁵ Alparslan Türkeş, **Temel Görüşler**, 4.Baskı, Ankara: Bizim Ocak Kitap Kulübü, 1990,s.22.

¹⁶ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.57.

¹⁷ a.g.e., s.59.

2.2.1.1. MHP'nin Olgunlaşması Kitleselleşme Süreci

MHP'nin 1969-74 yılları arasında, parlamenter siyaset düzeyinde ciddi bir varlık gösterdiği söylenemez. Yeni kimliğiyle girdiği 1969 genel seçimlerinde % 3'lük oy oranında kaldı, 1973 genel seçimlerinde bu oran ancak % 3,4'e yükseltilebildi.¹⁸

MHP'nin olgunlaşma ve kitleselleşme süreci 1974 yılından sonra, Ecevit hükümeti döneminde başladı. Bu tarihlerde yeniden yükselmeye başlayan toplumsal muhalefet ve Sol terör dalgasına karşı, 12 Mart arifesinde keşfedilen "devletin yanında anti-komünist mücadele" misyonunun tekrar ortaya konduğu görülmektedir. Siyasal ve toplumsal koşullarla, anti-komünist provokasyonlara karşı elverişli bir iklim hakim olmaya başlamıştı. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Harekatı ve onu izleyen ABD ambargosu ile birlikte milliyetçilik yükselmiş, "Türk'ün Türk ten başka dostu yoktur" şiarı güncelleşmişti. Verim vaat eden bu iklimde, milliyetçi, milli gücü geliştirmeyi odak alan bir siyasal söylemin güçlenme şansı az değildi.

1974'te bu uygun siyasal atmosfer içinde hızla kitleselleşerek yükselmeye başlayan hareket, sokak hakimiyetini ele geçirmeye ağırlık veren bir stratejiyi yürürlüğe koydu.¹⁹ Bu yönelimin kökünde; MHP'nin kapitalistleşme sürecine uyum sancıları çeken geleneksel orta sınıfların en sabırsız, en saldırgan unsurlarının sözcülüğünü ve siyasal desteğini arkasına alma çabası vardı. AP - MSP tabanını da yükselen siyasal gerilim ve eylemlilik içinde MHP güdümüne sokmayı hedefleyen bu strateji, kitlesele eylemlerle ve anti-komünist terörün gündelik hayatta kendini iyice hissettirmesi ile başarıyla yürütüldü.²⁰ Bu arada AP önderliğindeki sağ partiler bloğunun oluşturduğu Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinin kurulması, MHP için büyük bir fırsatın kapılarını açtı. 1975 Nisan'ında MC' ye dahil edilen MHP'nin parlamentodaki üç milletvekilinden ikisi bakanlık koltuğuna oturdu.

2.2.1.2. İktisadi / Toplumsal Bunalımın Reaksiyoner Dinamiği

1974-77 yılları arasındaki serpilme döneminde, yükselen toplumsal muhalefetin ve giderek hızlanan kapitalistleşme sürecinin paniğe sevk ettiği orta sınıf fraksiyonları

¹⁸ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket*, 1.Baskı, Cilt:I, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s. 105.

¹⁹ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.61.

²⁰ a.g.e., s.65.

hızla MHP'ye doğru itilirken, CHP'nin Kıbrıs Harekatı sonrasında gösterdiği performansla iktidara yürüyüşü karşısında, bir sağ cephe birliğine duyduğu ihtiyaç iyice artan AP ve genel sağ çizginin, MHP'nin ortaya koyduğu böylesi dinamik bir potansiyeli -geçicide olsa- yanlarına almak istemeleri son derece önemli bir gelişmeydi.²¹

12 mart döneminde de gündeme getirdiği “komünizme karşı cephe birliği” stratejisinin sonuçlarını resmi parlamenter siyasal düzeyde itibara tahvil etmeye çalışan MHP; bir yandan da, İktisadi-toplumsal bunalımın reaksiyoner dinamığa ivme verdiği Orta-Doğu Anadolu da siyasal desteğini ciddi biçimde geliştirmekteydi. MHP MC hükümetine katılırken ayrıca, kadrolarını devlet mekanizması içine yerleştirme, bürokrasiye dönük kadro üretimini geliştirme hesabını yapmıştı.²² Böylece hem egemen blokla iletişim ve ilişki imkanlarını geliştirecek, hem de “devlet tecrübesi” kozunu güçlendirecekti.

Ne var ki MHP, hakim olduğu bakanlıklarda, devlet kuruluşlarında, yoğun bir kadrolaşmaya gitmiş, fakat kurulu işleyişi sürdürmekten öteye gidememiştir. Ancak Gümrük ve Tekel bakanlığındaki icraatları toplumda büyük destek bulmuş, yolsuzlukların ortaya çıkarılması egemen bloğun resmi ve sivil unsurlarını rahatsız etmişti. Bu unsurlar birinci MC deneyiminden sonra, “sokak tecrübesinden” yararlandıkları MHP'ye yeni ve daha geniş devlet tecrübesi imkanları yaratmak bakımından çoğunlukla isteksiz davranmışlardı.

2.3. 12 EYLÜL ÖNCESİNDE MHP'NİN İKTİDAR STRATEJİSİ

MHP, 1977 genel seçimlerinde oy oranını ikiye katlayıp (%6,4) milletvekili sayısını 16'ya yükselterek çıkmasına rağmen, hem bu ivmenin kendisini iktidara taşımaya yetmeyeceğini, hem de bu oy oranının kalıcılığına ve sürekliliğine güvenemeyeceğinin farkındaydı.²³ 1977 seçimlerinde İslami motifleri daha fazla işleyerek, Orta ve Doğu Anadolu da Sünni nüfusun önemli bir bölümünün oylarını kendisine kaydırmıştı. Ancak mezhep ve milliyet ayrılıklarının derin olmadığı veya görece gelişmiş bölgelerde, Güneydoğu Anadolu, Marmara, Ege ve Akdeniz ile Trakya

²¹ a.g.e., s.67.

²² a.g.e., s.71.

²³ Mahir Damatlar, 15 Temmuzda Yapılan Mülakat, Ankara, 1999.

da ilerleme imkanı bulamadı. 1978'e CHP ağırlıklı hükümetin yönetimi altında girilirken, MHP, 1977 seçimleri sonrasında başlamış bulunan bir bunalımla yüz yüze idi. Egemen bloğa "memleketi idare edebilirliğini"²⁴ kanıtlama yolu tüketilmiş, partinin oy artışı Orta-Doğu Anadolu'yla sınırlı kalmış, bu bölgede de ulaşabileceği sınıra ulaşmıştı.

Seçimle veya devlet kadrolarına istikrarlı bir biçimde sızma yoluyla iktidara ulaşma yolları kapalı görünüyordu.²⁵ Yaşanan tıkanıklık, Ülkücü Hareketi bocalatıyor ve hem kendi içindeki, hemde egemen sınıfın öteki siyasal eğilimleriyle arasındaki çelişkileri keskinleştiriyordu. Bu nedenlerle MHP, 1978 başlarından itibaren daha bütünlüklü bir eylem programı benimsemeye, mevcut siyasal birikiminin üzerine inşa ettiği yeni bir iktidar stratejisi tanımlamaya yöneldi. Bu, sağda olabildiğince geniş bir tabanı, tırmanan komünist şiddet ve komünist / anti-komünist kamplaşması içinde kemikleştirerek hegemonya altına almaya dönük bir stratejiydi. Oluşumunda MHP tabanındaki denetimden çıkmış terör hareketlerinin de pay sahibi olduğu bir strateji, Orta -Doğu Anadolu'da Alevi-Sünni ayrımı temelinde boyutlandı.²⁶

Bu gerilimli iklimde hızla serpilen hareket, umduğu değilse bile beklediğinden süratli kitleselleşti. Buna bağlı olarak önem kazanan siyasal örgütlenmesi, acilleşen gençlik örgütlenmesi ve bu örgütlenme içinde istihdam edilecek kadrolar yetersizdi. Diğer yandan, kendilerinin de beklemediği kadar önem kazanan hareketin üst önderleri hızla kitleselleşen tabana tam anlamıyla hakim olamıyorlardı. Dolayısıyla görüldüğünün aksine sağlam bir kitlesel örgütlenme modeli de oluşturulamamıştı.

Sonuç olarak MHP / Ülkücü Hareket toplayabildiği kalabalığı kendisi içinden ideal bir hiyerarşi ve disiplin örgüsü ile kuşatamadı. İnsan malzemesinin özellikleri, bu ideali ayrıca imkansızlaştırıyordu. Çoğu yerde salt anti-komünist propagandayla devşirilen somut - fiziki düşmanlara karşı seferber edilen, kapsamlı doktrinasyonla donatılmayan kadro kalabalıklarının vasıfsızlığı / lümpenliği, bunların rasyonel şekilde örgütlenmesini imkansız kılmaktaydı.²⁷ 1974-78 arasında beklenenden hızla kitleselleşerek önem kazanan hareket, yaşadığı sürecin sancılarını derinleştiren bu yapı unsurlarını daha sonraki yıllarda yeniden üretmiştir.

²⁴ Öznur, a.g.e., s.132.

²⁵ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.86.

²⁶ a.g.e., s.63.

²⁷ a.g.e., s.64.

2.3.1. MHP'nin Toplumsal Karakteri ve İnsan Malzemesi

1970'lerin ikinci yarısında, kapitalistleşme süreci içinde kendilerine hayat alanı açamayacakları korkusuna kapılan, kapitalist modernleşmeye bağlı olarak sürekli iktisadi – toplumsal - kültürel değişime zorladıkları için kendilerini tehdit altında hisseden geleneksel orta sınıfların, özellikle mülksüzleşmeden yukarıya doğru sınıf atlamanın eşiğindeki kesimleri MHP'yi tepkilerini ifade edecekleri kanal olarak seçmişlerdir.²⁸ MHP kitleleşme ivmesini bu toplumsal psikolojik yapıya uyumlu, anti-komünist kimlikle mülksüzleşmeye karşı tepkiyi ifade eden bir programla ve söylemle yakalayabildi.

MHP'nin gittikçe fakirleşen geleneksel orta sınıflara iletmiş mesaj, iktisadi düzene, onlara eski güvenli stratejilerine benzer bir statü sağlayacak şekilde “nizam vereceği” idi. Bu vaadi somutlaştırmaya bile, yaşanan değişime duyulan tepkiyi “eski nizam”ın bütün kültürel-ideolojik mirasına görülebilir bir eylemlikle sahip çıkma samimiyetini gösteriyordu.²⁹

Seçmen ve kitle desteğinin yanında, sağladığı kadro ve militan kalabalığı da esas olarak sözü edilen toplumsal tabandan kaynaklandı. MHP ve Ülkücü Hareket, varoluşunu olmasa da yükselişini borçlu olduğu bu tabanın vasıflarını dönüştürmeye, kontrole muktedir olamazdı. Dolayısıyla, militanlar ve kadrolar, onları Ülkücü Harekete yönelten saiklerin, koşulların egemenliğinde biçimlendiler; bu saiklere ve koşullara bağlı olarak ayrıştılar.

MHP'nin Orta ve Doğu Anadolu'da kazandığı etkinliğin dinamiği, hem bu etkinliğin içeriğini ve saiklerini, hemde sınırlarını kavramak bakımından önemlidir. Orta ve Doğu Anadolu illerinde bütün geleneksel zengin sınıflar, 70'lerde ivme kazanan kapitalistleşme süreci içinde ekonomik-toplumsal istikrarlarını yitirmeye başlamışlardı. Gelişen kapitalistleşmeyle birlikte, büyük burjuvazinin bu bölgedeki yerli sermayenin soluk alacağı alanı giderek kısıtlaması; buralarda sınıflar arasında mevcut bulunan göreceli dengenin ayakta kalmasını güçleştiriyordu. Ülke ölçeğinde kapitalist sistemle bütünleşerek varlığını sürdürme şansına sahip olan sanayi ve ticaret erbabı; konumunu değişen koşullara uyarlı ve istikrar içinde tanımlama şansına da sahipti.³⁰ Bu kesim,

²⁸ Ramiz Ongun, 17 Temmuzda Yapılan Mülakat, Ankara, 1999.

²⁹ Ramiz Ongun, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

³⁰ Öznur, a.g.e., s.156.

sınıfsal - fraksiyonlar çıkarlarını azamileştirmeye dönük talepler öne sürerek, MSP'nin "milli sanayi" programına destek vermektedir. Bu, sistemin rasyonelleri içinde parlamenter demokrasinin siyasal - sınıfsal pazarlık mücadelesine uygun bir davranıştır. Oysa, iktisadi faaliyetleri kapitalistleşme süreci içinde geçersizleşen zanaatkarlar, küçük sanayi ve bir kısım geleneksel ticaret erbabı, aynı şansa sahip değildi. Bu kesimler oldukça hızlı bir fakirleşme tehdidini hissediyorlardı.

1977 seçimlerinde genel olarak Anadolu orta sınıflarına, küçük sanayi ve ticaret erbabına, kısmen orta köylülere ve geleneksel yapının gelişen kapitalizm karşısında paniğe kapılan unsurlarına yönelik stratejisiyle MHP buralarda önemli bir oy artışı sağladı ancak beklediği düzeye ulaştıramadı. Bölgenin, mezhepsel - etnik ayrımların derinleşmediği merkezlerinde zaman zaman seferber ettiği anti-komünist / kapitalist tepkiyi oya çeviremedi. Kapitalist ekonomik gelişmenin yoğun olduğu bölgelerde, Batıda özellikle büyük kentlerde ise varlığı marjinal kalmaya devam etti. Öte yandan parlamenter düzeyde gücünü borçlu olduğu Orta-Doğu Anadolu siyasal coğrafyasında, desteğini düzenli biçimde artacağına, hatta baki kalacağına güvenemezdi. Kapitalist dönüşümün oturmasına bağlı olarak oluşacak göreceli yapısal istikrar, orta vadede tansiyonu düşürecek. Siyasal ve iktisadi sürecin olağan işleyişi içinde, varolan tepki potansiyelinin yeni beliren iktisadi ve sınıfsal yapıya uyarlı biçimlerde ve kanallarda erimesi beklenebilirdi.

Bu koşullarda MHP, egemen blokla pazarlık gücü edinmek için, gelişen kitle desteğinin orta vadede seçimlerde % 20 sınırını zorlayan bir düzeye ulaşmasını bekleyemezdi. Mevcut kitle desteğini ve bu desteği sağlayan dinamiği hızlandırılmış bir ivmeyle değerlendirebileceği şekilde iktidar stratejisini yeniden tanımlamaya yönelerek, sokaklarda daha etkin olmaya, ses getiren büyük eylem / mitingler yapmaya başladı.³¹

³¹ Öznur, a.g.e., s. 143

2.3.1.1. Taşradaki Kitle Tabanı

Bazı ortak özellikleri içermekle birlikte, Ülkücü Hareketin toplumsal tabanının homojen bir yapıda olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Taşra - Metropol ayrımı başlı başına kapsamlıdır; dinamik gücü temsil eden gençlikte kendi içinde çok değişkenli ve karmaşık bir yapı arz eder.

Ülkücü Hareketin taşra ya da Anadolu kitlesinin profili çizilecek olursa; gençlik tabanı, resmi ideolojinin milliyetçi söyleminden fazlaca etkilenmiştir.³² Anti-komünistliği, Batıcı-Laik Kemalist geleneği ve kentli kozmopolit kültür unsurlarına karşı duyduğu muhafazakar tepkinin uçlaşmasına dayanır. Geleneksel değerlere bağlıdır; İslami ideolojiyi bütünlüklü biçimde sindirememiş olsada, İslam'ı bir manevi ahlaki kimlik olarak taşımakta kararlıdır.³³ Kapitalizme tam entegre olamamış büyük sermayeye tepki duyan kasaba eşrafının (çoğu kez aynı zamanda ebeveyninin) sıkıntılarından, siyasal yönelimlerinden etkilenir. Mevcut statüsünü koruduğu, geleneksel ev, mahalle, arkadaş, akraba (memleket) ilişkilerinin havasıyla sarılı olduğunu hissettiği sürece kendisine ve çevresine güvenli, yalnlık ve içi-dışı bir olmak anlamında saftır; bu, memleket ortamının havasını bozduğunu düşündüğü etkilere karşı içten bir tepkidir. Onların Ülkücü Harekete ve anti - komünist eylemliliğe yönelmesinde, bu anlamda bir toplumsal - psikolojik reaksiyonun payı büyüktür.³⁴

Bu gençlik kesiminin çevresinde, çeşitli şekillerde bunları destekleyen orta köylülerin, küçük sanatkarların, esnaf topluluklarının varlığını; ayrıca onlara en azından söz geçirme düzeyinde önderlik eden, çoğu eğitim gördükten sonra memleketlerine dönerek devlet görevlerinde çalışan (öğretmen vb.) abilerin varlığını kaydetmek gerekir. Abiler aslında pekala AP'li olabilecekken, heyecanlarından ülkücü söylemin çekiciliğinden, ya da AP'yi kendileri için fazla büyük, ulaşılmaz ve ciddi gördüklerinden ülkücü camiaya geçmişlerdir. Camiaya dahil olmayan orta sınıf unsurların ve abilerin de, asgari bir sempati desteğinden söz edilebilir. MHP ve Ülkü Ocakları Orta-Doğu Anadolu taşrasında çoğu kez gençlerin politikaya adım atacakları merkezler gibi algılanmıştır.³⁵ Birçok insan, gençliğinde MHP'de çalıştıktan sonra, orta

³² Ramiz Ongun, Aynı Mülakat, Ankara, 1999

³³ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 83

³⁴ Mustafa Çalık, **MHP Hareketi**, 1. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 1995, s. 178

³⁵ Ramiz Ongun, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

yaş eşiğinde aktif politikaya AP' de atılıyorlardı. Kasaba eşrafının, ergen çocuklarının MHP'de, kendisinin AP' de çalışması gibi aile içi siyasal işbölümü mekanizmaları da yaygın olmuştur. Ülkücü hareketin, küçük kentlerde ve kasabalarda kurabildiği etkinliği köylere taşıyamadığını da belirtmek gerekir.

Bu özellikleri ile Anadolu tabanı fazla saldırgan olmayan genel parti politikası ve ideolojik çizgi ile fazlaca ilgilenmeyen ama sadık bir potansiyel oluşturdu. Anadolu'daki aktif kitle, daha küçük çevresel etkenlerinde desteklediği uygun atmosfer sayesinde daha kapalı, daha küçük ama daha zengin, daha meşru ve organik bir toplumsal ilişki örgüsünü yaşatabilmekteydi. Başlangıçta bir tür fikir kulübü işlevi yüklenen teşkilatlardaki birlikteliklere, İslami motiflerin hayat bulduğu, yerel ilişki dayanakları sağlam geleneksel değerlere bağlı bir yaşam pratiğini yaşatma çabası eşlik ediyordu.³⁶

2.3.1.2. Kentlerdeki Kitle Tabanı

Ülkücü kitlenin metropollerdeki ve kentlerdeki tabanın Anadolu taşrasından hayli farklı bir bileşim içermektedir. Bu kitle, ikinci - üçüncü kuşak kentlilerin yanı sıra taşrada okumak ya da iş bulmak için kente (kısmen geçici olarak) yeni gelmiş, hemşehrlik ilişkilerine tutunan unsurların meydana getirdiği bir toplumsal tabana dayanıyordu. Kentlerdeki kitlenin Anadolu'dakinden farkı, bunların savunacakları ya da yumuşak bir geçişle kısmen koruyacakları bir statülerinin olmamasıydı. Bu yüzden harekete giriş saikleri aynı olmakla birlikte, hareket içinde yer alış biçimleri ve oluşturdukları yapı farklıydı.³⁷

Kentlerdeki tabanın refleksleri muhafazakar ve geleneğe bağlı olmakla birlikte, değer sistemleri çevrelerinde ve kendi içlerinde hayli erozyona uğramış İslami kökleri de oldukça zayıflamış, flulaşmıştır. Kentsel kültürel değişim sürecini oldukça yıpratıcı biçimde yaşamış ve yaşatmaktadırlar; statülerini kaybederek proleterleşmiş veya proleterleşmekte olan öncel kuşağın tepkilerini kin düzeyinde devralmışlardır. Bu temelde, yoksulluğa; toplumsal eşitsizliklere karşı “sol” tepkilere sahiptirler.³⁸

³⁶ Çalık, a.g.e., s. 86

³⁷ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 153

³⁸ İrfan Özcan, 13 Temmuzda Yapılan Mülakat, Ankara, 1999

Bu taban, toplumsal-psikolojik karakter özellikleri nedeniyle saldırgan ve katı yapısıyla; sağlam, denetlenebilir ve güvenilir olmamakla birlikte, bağımsız hareket edilen, parti politikası üzerinde etkili olmasa bile, pratiği ve günlük işleyiş oldukça fazla belirleyen bir kitle oluşturdu. Kent ormanında bir cemaat halinde varolmanın ilişki örgüsü ve güvencesi içinde kimlik edindiler.³⁹ Bu kimlik sayesinde kazandıkları güçle, saldıkları nam ve korku ile yalnızlıklarını, güvensizliklerini giderdiler. Kapıldıkları macera ruhu, abartıyla bağladıkları kültürel değerlerini, şiddetin hakim olduğu gündelik hayatın verdiği tedirginlik ve üzerlerine giydikleri “dava adamlığı” kisvesiyle daha da gizemlileşiyorlardı.⁴⁰

Öğrenci gençlik içindeki kitlede bu genel havanın pek dışında değildi. Öğrenci kitlesinin iki temel bileşeninden biri ülkücü hareketin Anadolu’da ki tabanının büyük kentte okuyup “adam olmak” için gelmiş unsurlarıydı. Bunlar kısa sürede yozlaşarak kentteki yapıya uyum sağlıyorlar ya da İslami harekete kapılıyorlardı. Üniversiteyi sınıf atlama veya hiç değilse “hayatını güvenceye alma” imkanı olarak gören öğrenci kitlesi, özellikle kısa yoldan devlet kapısına bağlanabilecek veya kolay girilebilecek meslek okullarına, öğretmen okullarına, eğitim enstitüleri gibi okullarda yoğunlaşıyordu. Ayrıca kimi zaman, kadroların stratejik önemi olan bazı okullarda toplanmasına da çalışılıyordu.⁴¹ Çalışan kesim ele alınacak olursa, ülkücü hareket işçi gençlikte taban tutamadı; daha çok işsiz ve gizli işsiz gençlik ile marjinal sektör çalışanları arasında serpildi. Diğer yandan, hareketin aksiyonerliği ve sokak hakimiyeti, kolayca bir çekim alanı meydana getirerek parti militanı işlevi görebilecek unsurları kolay temin edebilmesini sağladı. Ayrıca “devletin yanında olma” şiarı, “devletinde onların yanında olduğunu” düşündürdüğü ve MC dönemlerinde yalnızca düşündürmeyip gerçekleştirdiği için, adam devşirmede (en azında ilk aşamalarda) kolaylık sağlamıştır.

2.3.1.3. Lider ve Doktrinin Tabana Yansıması

Ülkücü hareket ve MHP açısından Türkeş ve onun temsil ettiği “liderlik”, özel öneme sahiptir. Türkeş’in konumu, ülkücü hareketin 12 Eylül öncesinde klasik korporatist örgütlenmeye en çok yaklaşan yönü olarak değerlendirilebilir. Türkeş’in

³⁹ Çalık, a.g.e., s. 92

⁴⁰ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 132

⁴¹ Ramiz Ongun, Aynı Mülakat, Ankara, 1999

hareket üzerindeki hamiliği ve en önemlisi taktisyenlik ve ideologluğu onu tartışılmaz tek lider konumuna sokmuştu. Ancak özellikle 70'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan "yerel başbuğ"lar⁴² ve biraz fazlaca sivrilmiş örgüt önderleri liderlik müessesinde sapmacı bir dinamiğin oluştuğuna işaret ediyordu.

"Dokuz Işık Milli Doktrini" MHP'nin kutsal üçlemesinin (lider-teşkilat-doktrin) lider ve doktrin unsurlarını neredeyse özleştirerek birbirine bağlar. Türkeş tarafından ilk kez 1965'te yayımlanan Dokuz Işık Doktrini Türk Milliyetçiliğine dayalı, sınıfsal çelişkileri zorunlu tahkimle çözen, güçlü devlet tasarımının belirleyiciliği altında; pozitivist-kalkınmacı Cumhuriyet ideolojisini pek çok etmeninin de varlığını koruduğu toplumcu / kalkınmacı bir devlet modeli öngörüyordu.⁴³ Hiyerarşik sırayla: Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Köycülük, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstri ve Teknikçilikten oluşan Dokuz Işık ilkeleri; ülkücü hareketin Türkeş'le temsil edilen devletçi unsurlarının resmi ideolojiyle akrabalığını ortaya koyarlar.⁴⁴ Dokuz Işık, içeriği ve söylemiyle, Türk yönetici sınıfının Türk-İslam-Batı unsurlarından oluşacak sentez-model arayışlarındaki otoriter devletçi temel tutumunun yeni bir modeli sayılabilir. Bu özelliğiyle 1970'lerde ülkücü hareketin tabanı hatta örgüt kadroları nezdinde hiçbir içeriksel etkinliği ve sıcaklığı olmamış, ancak lafzen benimsenmiş; liderin devlet tecrübesinin, devlet nosyonunun, bilgisinin ve Türkiye'yi kurtaracak reçeteleri biliyor olmasının simgesi olarak algılanmıştır.⁴⁵ Bu anlamda Dokuz Işık'ın MHP camiasındaki en belirgin işlevinin, Türkeş'in otoritesine sağladığı katkı olduğu söylenebilir.

Resmi doktrinasyon çerçevesinde sunulan diğer kaynaklarda Dokuz Işık gibi, gerçek anlamda kavranmayan, yukarısının da bu yönde özel çaba sarf etmediği daha ziyade lafzen, formül öğrenir gibi bellenen; ideolojik olarak eklektik, ajitatif eserlerdi.⁴⁶ Zaten hitabet formuna yakın olan bu kaynaklara okunmaktan çok, seminerlerde dinlenerek ulaşılıyordu. Doktrinasyonun eklektik ve bağlayıcılıktan uzak yapısı, mevcut örgütsel ve toplumsal yapının özellikleriyle birleşince, tabandaki doktrin anlayışı da elbette homojen olmuyordu. Özellikle yönetim kademelerinin benimsediği ve etkin kılmaya çalıştığı ideolojik etmenler ile bunların kitle ile alt kadrolar tarafından

⁴² Doğunu Başbuğu diye anılan Yılma Durak en önemlilerinden birisi sayılabilir.

⁴³ Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık*, 2.Baskı, İstanbul: Bucak Yayınları, 1991, s. 261

⁴⁴ Öznur, a.g.e., s. 129

⁴⁵ İrfan Özcan, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999.

⁴⁶ Ömer Laçiner, "Diriliş", *Birikim*, Sayı:1, Mayıs 1989, ss. 17-21.

kavranış veya onların yatkın olduğu ideolojik etmenler arasında önemli farklar vardı. 1960'ların sonunda yerleşen “devletin gücüne sivil destek” misyonunun uzun süreli hakimiyeti, ideolojik beslenme için resmi ideolojiyi de başvurulabilir bir kaynak haline getirmekteydi; özellikle hareketin merkez unsurları, toplumsal-sınıfsal konumları ve siyasal-ideolojik tercihleriyle bu kaynağa yakın duruyorlardı. Tabanda ise resmi ideoloji ve onun söylemi, daha yüzeysel bir bakışla benimsenen, en azından tam anlamıyla ısınilmayan, daha uzak kaynakları ifade ediyordu.⁴⁷ Aşağıya doğru inildikçe ideolojik donanım eksikliği hızla artıyor, hatta neredeyse sınıflanıyordu; birtakım genel kabullerin ötesine geçmek için kafa yoran da pek olmamıştır.

Teorik birikimin teşkilat içinde pek öneminin olmaması, ideolojik ayrılıklar ve boşlukları önemsiz kılmaktaydı. Anadolu taşrasında ideolojik donanım en azından söylem çerçevesinde İslami renkler taşıırken; metropollerdeki hareket içinde bu renkler oldukça soluktu. Merkezi düzeyde ve söylemde İslam'ın ele alınışı yüzeysel ve dönemsel bir grafiğe bağlıydı. Gerçek anlamda İslami bir ideolojiye yönelinmesinden çok yüzeysel bir İslami söylem kullanılmaktaydı.⁴⁸ Metropollerde oluşan alt kültürün kendiliğinden ideolojisi ve icraat bilgisi doktrinin yerine ikame olmaktadır.

⁴⁷ a.g.m., ss.17-21.

⁴⁸ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.201.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. 12 EYLÜL İHTİLALİ VE SAVUNMALAR DÖNEMİ

12 Eylül darbesi ve 1980-82 askeri yönetim dönemi, Ülkücü Hareket için büyük bir şok olmuştur. Devletin fiziki ve ideolojik baskısına, sosyalist devrimci militanlar gibi maruz kalmaları, ideolojik moral bakımından hem merkezi düzeyde hemde tabanda çok sarsıcı bir darbe olmuştur.¹ Ülkücü taban 70'li yıllarda komünizme karşı “devletin zaafa düştüğü noktada vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma” misyonu ile hareket etmiş yönlendirilmişlerdi. Devlet ve ordu içinde de bu misyonunun mensupları olduğu üstü örtülde olsa MHP üst yönetimince bildiriliyor, biliniyordu.² Ne var ki 12 Eylül darbesi, ülkücü tabanın tasavvurlarına uygun bir askeri ihtilal senaryosunun aksine, MHP ve lideri Türkeşi de diğer partiler ve liderler gibi kontrol altına alarak; böylesi bir misyonu meşru saymadığını daha başından ortaya koydu. Askeri bürokraside MHP misyonu ile bütünleşmiş unsurlar emir-komuta zinciri içinde erirken³ MHP ve Ülkücülerin polis-hapishane baskısından istisna edilmediği kısa sürede görüldü. Bu durum, militan taban düzeyinde -özellikle hapishanelerde- köklü bir meşruiyet ve kimlik bunalımına yol açtı. Ülkücü Hareketin tabanında yaşanan, parti büyüklerinin hamasi savunmalarının yatıştırmaya yetmediği kimlik meşruiyet bunalımı, MHP davası içinde giderek ağırlaştı.

MHP kurmayları, askeri yönetimin tabandakiler kadar olmasa bile kısmen kendileri içinde şaşırtıcı olan tutumu karşısında; davayı / teşkilatı ayakta tutma kaygısıyla Ülkücü misyonu 12 Eylül'ün misyonu ile özdeşleştirerek meşrulaştırmaya çalıştılar.⁴ MHP ideolojisi olan Türk Milliyetçiliğinin devletin ve bizzat 12 Eylül'ün resmi ideolojisi olduğu savunuldu, Ülkücü Hareketin komünist terör ve istilaya karşı kendiliğinden oluşan “milli refleks” olduğu sürekli olarak gündeme getirildi. MHP Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner'in “fikri iktidarda, kendi zindanda” sözü bu mantığı iyice uçaştırarak; devletin resmi ideolojisi ve politikasıyla, gerçek sahiplik iddiasında bulunmaya varan bir özdeşleşmeyi ifade ediyordu. Fakat bu tavır, ne

¹ Muhammed Bahadır, *12 Eylül ve Ülkücüler*, 1. Baskı, İstanbul: Cihad Yayınları, 1990, s. 17.

² Ferruh Sezgin, *Sistemin İntikamı*, 1. Baskı, Ankara: Yeni Düşünce Yayınları, 1990, s.18.

³ Bahadır, a.g.e., s.26.

⁴ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 474.

mahkeme, ne taban üzerinde fazla ikna edici olmadı. Özellikle Türkeş ve ülkücü taban, ilerleyen zamanlarda bu yaklaşımı terk ederek 12 Eylül karşıtı bir söyleme yöneleceklerdir. Çünkü son yıllarda izledikleri politikanın doğal sonucu olarak, böylesi bir devleti kurtarma operasyonunun doğal müttefiki olmayı beklerlerken sürecin tamamen dışında tutulmak, hatta komünist militanlarla aynı kefeye konmak onları oldukça tedirgin etmiş ve hayal kırıklığına uğratmıştı.

3.1.1. Savunmanın Genel Karakteri

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davasında yargılanan MHP yöneticilerinin yaptığı savunma üç ana eksen üzerine kurulmuştu. Temel eksen, 12 Eylül'ün yarattığı şokun ve meşruiyet bunalımının beslediği, bir ölçüde ihtilalcilerin tepkisini yumuşatmaya yönelik, “ciddi bir hukuksal hata yapıldığını” ülkücülerin ne kadar devlete bağlı olduklarını tekrarlayan, suçlamaları kişiselleştirerek göğüslemeye çalışan ve teknik mülahazalarla dolu legalist (yasalcı) savunma etmenlerinin oluşturduğu eksendir.⁵ Başta Türkeş olmak üzere, İhsan Kabadayı ve Sadi Somuncuoğlu gibi devletçi üst yöneticiler esasen bu ekseni izlediler. Buna bağlı olarak milliyetçi entelejensiyanın darbeyi onaylayıcı tavrı ile beslenen, genel kamuoyu ve taban nezdinde 12 Eylül yönetimiyle özdeşlik bilincini pekiştirmeye, hatta ihtilalciler ile bir tür uzlaşma önermeye yönelik; MHP misyonu ile darbenin saiklerinin ayrılığa işaret ederek darbe ile özdeşleşme çabasını “fikri iktidarda kendi zindanda” şiarı ile uçaştıran eksen vardır. Bu eksenindeki etmenler, “fikri iktidarda kendi zindanda” sözünün sahibi olan Agah Oktay Güner'in yanısıra Taha Akyol ve Yaşar Okuyan gibi 80'lerin ortasında hareketten kopacak olanlar tarafından savunulmuştur.⁶

Bir diğer eksen ise 1970'lerdeki anti-komünist düşüncenin ideolojik motiflerinin, özellikle kuzeydeki düşman söylemi ile ona eşlik eden iç düşman tanımlamasının izini sürerek, Ülkücü Hareketin tarihsel haklılığını 12 Eylül öncesinin sosyolojik bir tahliline dayandıran; devlet yanında olma misyonunu, anti-komünist meşru müdafaa süreciyle örtüştüren ve daha atak bir söylemle vazeden milli refleks

⁵ Yaşar Yıldırım, *Balkondan Seyretmek*, 1. Baskı, Ankara: Kayı Yayıncılık, 1991, s. 74.

⁶ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 502

tezi⁷ etrafında oluştu. MHP üst yöneticilerinden Nevzat Kösoğlu ve esasen Ülkü Ocaklı kadrolar, savunmanın yükünü bu eksen etrafına yıkmışlardır.

Savunmanın üç ekseninde daha sonraki yıllarda bütün kademelerinde 12 Eylül karşıtı bir söyleme kayan Ülkücü Hareket için ayrışmanın başlangıcı sayılabilir. 12 Eylül ile başlayan dağınıklık ve yılgınlık sürecinin savunmalar boyunca hız kazanmasının sebebi burada yatmaktadır. MHP'nin basiretini vurgulayan, kimi noktalarda savunmaları kişiselleştiren ve darbelerle “bizde sizdeniz” mesajını ileten lider kadronun bir kısmının tutumu, tabanın moral çöküntüsünü arttırmıştır.

Darbe ile özdeşlik kurmak, en azından yabancılığı ortadan kaldırmak için, MHP ileri gelenleri ideolojik olarak “Atatürkçülük” ve “Atatürk Milliyetçiliği”ni söylemlerinde sık sık dile getirmişlerdir. MHP’li akademisyenlerin önemli isimlerinden Prof. Dr. Orhan Türkdoğan’ın savunmasındaki “Ziya Gökalp’ten beri, Atatürk’ten beri yürütülen görüş MHP’de devam etmektedir. Bu nedenle Atatürk’ün görüşlerine en sadık kalan partide MHP’dir.”⁸ sözleri, MHP’nin resmi ideolojiye bağlantısının altını çizme çabalarının mantığını yansıtır. MHP misyonu, savunduğu Türk Milliyetçiliğinin devletin resmi ideolojisi olmasından yararlanılarak meşrulaştırılmaya çalışıldı.

Genel karakteriyle “siyasal savunma” niteliği taşımaktan uzak olan savunmaların hapishanelerdeki ülkücüler arasında ve ülkücü tabanda yarattığı hayal kırıklığının yanı sıra; MHP yöneticileri arasında hapishanenin gündelik hayatı içinde görülen huzursuzluk ve tartışmalar, kapsamlı bir ayrışma sürecinin başlangıcıydı. Bu bulanık ortam dışarıdakilerin 12 Eylül teslimiyetçiliğinin iyice kabarmasına katkıda bulunmuştu.⁹ Bu tavır Ülkü Ocaklı genç kadroların MHP’ye yakın bilinen milliyetçi entelejensiyaya ve dolayısıyla parti üst yönetimine karşı tepkisini beslemekteydi.

3.1.1.1. 12 Eylül’ün Resmi İdeolojisine MHP’lilerin Yaklaşımları

12 Eylül döneminde, resmi ideoloji olarak Atatürkçülüğün toplumsal, siyasal ve kültürel hayattaki tahakkümü, daha önceki askeri darbelerle kıyas edilmeyecek bir şiddet ve totaliterlik düzeyine ulaşmıştı. 12 Eylül’ün ilk günlerinden itibaren, bütün

⁷ Nevzat Kösoğlu, *Konuşmalar*, 1. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987, s. 159.

⁸ Alparslan Türkeş, *Savunma*, 2. Baskı, Ankara: Ocak Yayınları, 1992, s. 25.

⁹ Necdet Pekmezci ve Nürşen Büyükyıldız, *Ülkücüler: Öteki Devletin Şahitleri*, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 95.

kamusal pratikleri, giderek gündelik hayatın alanına Atatürkçü bir şekilde düzenlemeyi amaçlayan bir söylem devreye girdi.¹⁰ Atatürkçülük veya Kemalizm'in eklektik yapısı, yönetimi bütünlüklü ve ayrıntılı bir doktriner donanımdan yoksun bırakmaktaydı. Ancak bu eklektisizm, kendi aralarında tutarlılıktan yoksun olsalar bile, Atatürk'ün çeşitli güncel siyasal bağlamlarda, çeşitli konularda ettiği sözlerin özdeyiştirilip düsturlaştırılarak kullanılmasını mümkün kıldı. Atatürkçülüğün sunulmasında özgül bir operasyonel eklemleme-kurgulama çabası yalnızca mümkün değil, gerekliydi de. Atatürkçülüğün alıntı, düstur ve tefsir hazinesini, rejimin ihtiyaçlarıyla duyarlı bir biçimde kullanılması gerekiyordu. Bu gereklilik doğrultusunda, Kemalizm'in otoriter bir ideolojik yorumu belirginleşmişti.¹¹

Yüksek dereceli eklektizmin yanında, devlet otoritesiyle özdeşleşmiş bir resmi ideoloji olması, Kemalizm'in bir sivil / toplumsal mutabakatın ideolojik zeminini oluşturma yeteneğini kısıtlıyordu. Türkiye'de 1960-1980 dönemindeki hızlı politizasyonun ve yorgun ideolojik mücadelenin, ideolojik hegemonya sağlamayı güçleştiren bir birikim yarattığında önemli bir noktadır. Ancak bu hegemonya bunalımı, 12 Eylül arifesindeki depolitizasyon ve toplumsal bezginlikle birlikte, negatif bir etken olarak askeri yönetimin lehine olmuştur, ama 12 Eylül yönetimi popüler bir ideolojik etkinliği ve iletişim imkanını sağlayacak pozitif etkenden, sivil bir kurumsal veya toplumsal gücün organik desteğinden yoksundu.¹² Bu zaaf, ideolojik hegemonya kuramamanın ötesinde, kitlesel ve popüler bir ideolojik rızadan yoksunluk anlamına geliyordu.

12 Eylül rejimi, toplumun orta ve uzun vadeli talepleri doğrultusundaki siyasal / yasal / kurumsal düzenlemelere giriştiği evrede varlığını daha fazla hissettireceği açık olan bu yoksunluğu; dini resmi ideolojik donanıma dahil ederek gidermeye yönelmiştir. 12 Eylül'ün ideolojik teorisini yapma bakımından onunla genel olarak en büyük uyumu sağlayan Aydınlar Ocağı çevresinin gündeme getirdiği "Türk-İslam Sentezi" doktrini bu ihtiyaca cevap verdi. İslam'ın resmi otoriter ideolojiye eklemelenmesine yönelik bu adaptasyon 12 Eylül'ün siyasal ve iktisadi düzeydeki uluslararası anlamıyla da örtüştü.¹³

¹⁰ Kösoğlu, a.g.e., s. 203.

¹¹ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 307.

¹² Taha Akyol, "12 Eylül İdeolojisi", *Milliyet*, 14 Eylül 1992, s.7.

¹³ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayıncılık, 1995 s.101

Türk-İslam sentezi ile onun için yer aldığı söylem şekillenir ve yerleşikleşirken, MHP / Ülkücü Hareket kendisini bu doktrinin asli müellifi olarak algılıyor ve “fikri iktidarda kendi zindanda” şiarını giderek daha etkili biçimde savuna bileceğini; bu mesajı vererek kendisini hızla kitleselleştirebileceğini umabiliyordu.¹⁴ Fakat gerek bizzat Türk-İslam Sentezi Doktrini, gerekse bu doktrine dayandırılan söylemin siyasal yayılması, sonuçta Ülkücü Harekette ki merkez kaç eğilimleri besleyecekti.

3.1.1.2. Aydınlar Ocağı ve Türk-İslam Sentezi Doktrini

Aydınlar ocağının müellifi olduğu Türk-İslam Sentezi Doktrini, Ocak’ın ve milliyetçi entelejensiyanın 12 Eylül sonrasındaki etkinliğinin temel aracı ve simgesi olmuştur. Türkiye düşünce hayatında Türklük ile İslamiyet (ve Batı) arasında sentez kurma çabaları Cumhuriyet öncesine dek uzanır. Türk yönetici sınıfının ikiyüz elli yıllık kültürel kimlik arayışında Türklük, İslamiyet ve Batıcılık unsurlarının esas ola gelmiş; farklılıklar, bu üç unsurun nasıl hangi vurgularla ve hangi sıraya göre sentezlendiğine göre belirlenmiştir. Resmi ideoloji olan Kemalizm de, İslamiyet unsurunu dışlama ölçüsünde marjinalleştiren (önem sırasına göre) Batı-Türklük-İslam sentezini ifade eder.¹⁵ Türk yönetici sınıfı entelejensiya katında yeni sentez arayışlarına dayalı ideolojik mücadelenin, 60’lardan itibaren Milliyetçi-Muhafazakar olarak tanımlanan sağ bloğun Türklük ve İslamiyet’in vurgularını artırma çabası ile kızıştığı söylenebilir.

MHP ve MSP, bu mücadeledeki iki ana akımı temsil ederler. MSP İslamın hegemonik olduğu, MHP Türklüğün hegemonik olduğu Türklük-İslamiyet sentezi tasarımlarına yönelmişlerdir. Batı unsuru MHP’de salt teknoloji ve anti-komünist ittifak mantığı çerçevesinde üçüncü sırada yer alırken, MSP’de dışlanma ölçüsünde marjinalleştirilmiştir. Bu iki Türklük-İslamiyet sentezi tasarımı hem resmi kapitalist senteze karşı, hem de kendi aralarında mücadele söz konusudur.¹⁶

Aydınlar Ocağının Türk-İslam Sentezi doktrini, pratik siyasal anlamıyla, MHP-MSP odaklı bir iki tasarım ile resmi ideoloji arasında ortak payda oluşturma girişimidir. Bu tasarımın “doktrin” terimi ile anılmasının nedeni, pratik siyasal geçerlilik kazanmış ve bir ideolojik kimlik dayanağı haline gelmiş olmasıdır. Bütünlüklü bir kurumdan

¹⁴ a.g.e., s. 103

¹⁵ Bozkurt Güvenç ve Diğerleri, *Türk-İslam Sentezi*, 2.Baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi. 1994, s.50

¹⁶ a.g.e., s. 75

ziyade, eklektik ve vulger bir söylem olduğu söylenebilir. Bu söylem temelinde sunduğu otoriter / milliyetçi rejim tasarımının, 12 Eylül yönetiminin ideolojik destek ve meşruiyet ihtiyacına denk düşmesinden ileri gelmiştir. 12 Eylül yönetimine sağladığı en pratik yararlılık, İslamın resmi ideolojiye eklenmesini sağlamak olmuştur. Bu Türklük ve Batı unsurlarının ağırlıklarını azaltmak pahasına yapmaması, resmi ideolojiye bağdaşmasını kolaylaştırmıştır.¹⁷

Teknoloji ve iktisadi, siyasal ve askeri ittifaklar düzeyinde batıyı sentez dışı bırakmaması, Türk-İslam sentezi doktrini, MSP'den çok MHP'nin tasarımlarına yakın kılan bir vasıftır. Türk-İslam sentezi, bileşenlerinden ziyade kurgusu bakımından yeni bir formüldür; bürokratik - otoriter devlet geleneğinin taşıyıcılarını konumlarını meşrulaştırma ve sağlamlaştırma düşüncesine hizmet etmesi bakımındansa yeni sayılmaz.

Türk-İslam sentezi doktrininin özsel ve pratik anlamı, Türklük ile İslamiyet arasında kurguladığı sentezin kavrayıcılığından değil; bu sentez arayışlarını ortalama, vulger bir söylem ekseninde otoriter / milliyetçi bir rejim tasarımıyla bütünleştirmesindedir. Sentezin bu içeriği, Aydınlar Ocağı tarafından "Milli Mutabakatlar" adı altında, yazılı olmayan bir anayasa gibi vurgulanmış; özü itibariyle yazılı Anayasanın da (1982 Anayasası) temel mantığını oluşturmuştur.¹⁸

Türk-İslam sentezi doktrininin devlet katında geçerlileşmesi, bazı İslami güçlere meşrulaşma ve siyasal olarak güçlenme yolunu açtı. Birçok İslami cemaat ve bunların oluşturduğu alt-kültür, kamusal düzeyde güçlendi, bürokrasideki konumlarını geliştirme, resmi kültürle örtüşme imkanı buldu. Ancak bu imkanı bulan ve kullanan İslami grupların, önceden beri iktidarlarla ve düzenle sağlam bağlar kurmak için çalışan, konformist yapılar olduğunu kaydetmek gerekir.

3.1.1.3. Türk-İslam Sentezi Karşında MHP / Ülkücü Hareket

Aydınlar Ocağının "dinci olmayan ama dindar olan devlet" yaklaşımı, 12 Eylül rejimince kabul gördüğü gibi, ANAP iktidarı döneminde kurumlaştı. Türk-İslam sentezi çevresinde örülen söylemin resmi söylem üzerindeki etkisi pekişti ancak bu gelişmeler değerlendirilirken, Türk-İslam sentezinin etkinliğini efsaneleştirmek ve sentez

¹⁷ a.g.e., s.104

¹⁸ a.g.e., s.153

söylemini kesin ve kalıcı ideolojik hegemonyasından söz etmek isabetli olmayacaktır. Egemen blok içinde ağırlıklı bir konuma sahip bulunan tekeli büyük sermayenin önemli bir kesiminde, ayrıca özellikle orduda, bu doktrine tamamen bel bağlamaktan ziyade, onun bazı motiflerinden yararlanmak eğilimi baskındı.¹⁹ Türk-İslam Sentezi, Aydınlar Ocağının varoluşsal hedefi olan, Türk sağının iki ucundaki ideolojik açılımları sentezleyerek merkezde / iktidarda bütünleştirme amacını gerçekleştirmeye de yaramadı. Gerçi Türk-İslam sentezi söylemi ANAP'la beraber sağ kitle politikası söylemi içinde ağırlıklı bir yer kaplamaya başladı. Fakat "sentezleme" iddiasında olduğu siyasal gelenekleri ne ideolojik anlamda kapsayabildi, ne de siyasal olarak başlayabildi.²⁰ İdeolojik bakımdan, doktrinin had safhada ki eklektisizmi buna engeldi. Siyasal olarak da müelliflerinin omurgasızlığı ve gerek askeri yönetime, gerekse bütün olarak 12 Eylül sonrasını iktidar çizgisine fazlasıyla ram olmaları, tepki uyandırıcıydı. Böyle olunca, ANAP'ın eski AP-MSP-MHP tabanlarını toparlama yeteneğiyle birlikte sentezcilerin MSP ile MHP çevresindeki ideolojik açılımları merkezde birleştirme yeteneği de geriledi.²¹

Türk-İslam Sentezi, MSP / RP / İslami Hareket ile MHP / MÇP / Ülkücü Hareket üzerinde ideolojik hegemonya kuracak bir güç haline gelemeyi; eskisi gibi, bir ortak payda arayışı olarak bu iki çizgiye tabi kaldı. Ancak şu var ki MHP / Ülkücü Hareket çizgisi, Türk-İslam Sentezinin siyasal-ideolojik etkileri ile massedilme tehlikesini 1980'lerin ortalarında çok yıkıcı biçimde yaşadı.

İlk başlarda Türk-İslam Sentezi Doktrini, milliyetçi entelejensiya nezdinde İslamcı Entelejensiyaya göre daha büyük kabul gördü. Bu kabul, sentezcilik etrafında örülen siyasal çıkar ilişkisinden yararlanan İslamcı gruplarınkinden çok daha belirgin bir kabul gördü. Bu özdeşleşmede hem ideolojik nedenler, hemde siyasal anlamda stratejik hesaplardan ileri gelen sebepler vardı.²²

İdeolojik bakımdan, Türk-İslam Sentezi Doktrini açık bir biçimde "Türklük" önceliğine dayanması²³ milliyetçi aydınların onunla özdeşleşmesinde etkili olmuştur. 1982-1983 döneminde, siyasal kimliğini 12 Eylülle özdeşleştirerek savunma ve yeniden üretme yolunu tutan MHP kurmaylarıyla uyum içinde davranan bu kesim, Türk-İslam

¹⁹ Bora, a.g.e., s. 132

²⁰ Güvenç, Bozkut ve Diğerleri, a.g.e., s. 159

²¹ Bora, Taml ve Kemal Can, a.g.e., s.401

²² a.g.e., s. 411

²³ Ömer Laçiner, "Bir 12 Eylül İncelemesi", *Birikim*, Sayı:11, Nisan 1990, ss. 37-44.

Sentezi Doktrini'nin resmi ideolojiye demir atmasını "fikri iktidarda kendi zindanda" şiarını apaçık doğrulayan bir gelişme olarak görmüşlerdir. Ayrıca bu MHP kurmaylarının sentezin esas müellifi olan Aydınlar Ocağı kadroları ile kimi zaman içiçeleşecek ölçüde sıkı ilişkilerini hem ideolojik uyuşma bağlamında hem de siyasal-ideolojik olarak birlikte hareket etme bağlamında göz önüne almak gerekir.

Milliyetçi / muhafazakar entelejensiyanın ve yayın organlarının bu tutumuna bağlı olarak, MHP ve Ülkücü Hareketin misyonunu sahiplenen kitlede, 80'lerin ortalarına dek sentez doktrinini kendilerinin sayma eğilimi baskın oldu. Bu sahiplenmeye, Türk-İslam Sentezi Doktrininin mevcut Türkçü vurgusunu daha da uçlaştıran bir kavrayış eşlik ediyordu.²⁴ MHP'nin devamı olarak kurulan Muhafazakar Parti'nin resmi söyleminde de Türk- İslam Sentezi yer bulmuştu. MP'nin adının Milliyetçi Çalışma Partisi'ne dönüşmesinden sonrada bu durum bir süre daha geçerliliğini korudu. Ancak daha sonraki dönemlerde bu sentezci söylem "Türk-İslam Ülküsü" söyleminin belirlenmesine bağlı olarak gerilemiştir.

3.1.2. MHP Tabanında İslamlaşma Süreci

12 Eylül sonrasında Ülkücü Hareketin siyasal yönelimlerinde, ideolojisinde, söyleminde ve alt-kültür yapısındaki değişim sürecinin belirleyici olgusu, yaşanan İslamlaşmadır. Ülkücü hareket, 1970'lerin ortalarında tasfiye edilerek marjinalize olan soy Türkçü aşırı unsurlar dışında, İslami söylemleri lafzen daima benimsemişti. 1970'lerin ikinci yarısında, söyleminde İslami etmenlerin ağırlığını arttırmış; özellikle Orta-Doğu Anadolu'da Sünni kesime yönelik politikası çerçevesinde İslami bir görünüm sunmaya yönelmişti. Ne var ki bu yönelim, tabanda ve Orta - Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığı bulunmakla birlikte, siyasal bakımdan yüzeysel, taktiksel ve demagojik nitelik taşıyordu. 1980 sonrasında ise, aslında 12 Eylül'ün arifesinde başlayarak, siyasal söylem düzeyinde kalmayıp ülkücülerin düşünce dünyasını bütünlüklü olarak etkileyen gerçekçi bir İslamlaşma süreci yürürlüğe girmiştir.

Ülkücü hareket tabanında yaşanan İslamcılaşıma dinamiği özgül saiklere ve etmenlere dayanmakla birlikte, genel / global İslami yükselişle de ilgilidir. 1980'lerle beraber bütün İslam dünyasında, özellikle yarı-çevre (semi-peri feri) konumunda olan

²⁴ a.g.m., ss.37-44.

İslam ülkelerinde yaşanan İslami dirilişin, İran İslam devrimi ile yarattığı büyük siyasal ve ideolojik etki, Türkiye'yi de kapsadı.²⁵ Şüphesiz konjonktürel durum ülkücü tabanı da büyük ölçüde etkiledi.

MHP söyleminde, 1970'ler boyunca İslami motiflerin ağırlığı gittikçe artmıştı. Türklük ve İslamiyet, her ikisinden de vazgeçilmeyecek değerler olarak sunulmaktaydı. Türkeş'in ünlü "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslüman" sözü, bu eşitliği simgeleyen bir slogandı. Ancak Türklük / İslamiyet ilişkisi tam anlamıyla tutarlı ve bütünlüklü bir teorik açıklığa kavuşturulamadı. Gerçekte 70'lerde revaçta olan "Türklük gurur ve şuuru, İslam ahlak ve fazileti" düsturundan da anlaşılabilceği gibi, milleti oluşturan unsurlardan birisi olarak kavranan ve hükmü (özünde tamamen laik bir anlayışla) ahlaki / vicdani düzeye indirgenen İslam, ideolojik bakımdan daima milliyetçiliğe tabi kaldı.

1977 seçimleri arifesi, MHP söyleminde İslami motiflerin artış seyri içinde önemli bir sıçrama noktası olmuştur. Bu sıralarda İslamcı radikal gençlik tabanında büyük hayran kitlesi olan Necip Fazıl Kısakürek'in "başını dayadığı tek ruhi muhteva tek kelimeyle ve bütün ölçüleriyle İslam, içi alev alev Müslüman, dışı pırıl pırıl Türk ve içi dışına hakim, dışı içine köle" olduğunu ifade ettiği MHP'ye teveccühünü bildirmesi; MHP'ye sunmak istediği İslami görüntü açısından büyük destek verdi.²⁶ MHP 1979 / 80'de hedefini tanımlarken, "nizam-ı alem ve ilay-ı kelimetullah" (Allah'ın sözünü hakim kılma ve dünyaya nizam verme) ifadesini de kullanmaya başladı. Şeriat yanlısı olabilecek yorumlara ve İslam adına cihat iddiasına kapı açan bu anlayış yaygınlaşırken; "kanımız aksa da zafer İslam'ın" sloganı, en çok kullanılan birkaç slogandan biri haline geldi.

İslami yönde atılan bu adımlar, esas olarak MHP'nin kitle desteğini geliştirmeye dönük taktik girişimlerdi.²⁷ İslamın ideolojik tutarlılıkla benimsenmesi aslında söz konusu değildi. Hele Ülkücü Hareketin kentlerdeki kriminal / lümpen alt-kültür yapısı içindeki kadrolar arasında, İslami değerleri gerçekten benimseyenler istisnai olduğu gibi, İslamı lafzen sahiplenmeye bile gerek duymayan unsurlar mevcuttu. İslamın esaslarını görece hararetli savunanlarında, gündelik hayatlarını bu esaslara göre tanzim

²⁵ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1990, s. 232.

²⁶ Salih Mirzabeyoğlu, *Necip Fazıl / Kavgam*, 2. Cilt, İstanbul, İBDA Yayınları, 1987, s.23.

²⁷ Kemal Can, "MÇP, RP ve İslami Diriliş", *Birikim*, Sayı:1, Mayıs 1989, ss. 63-72.

ettikleri, İslamcı jargonla ifade etmek gerekirse, “İslamı yaşadıkları söylenemez.”²⁸ 1979 / 1980 döneminde MHP söylemine İslami motiflerin ağırlığı artarken, Ülkücü Hareketle İslamcı hareket arasındaki ilişkilerde sertleşmeye başlamıştı. 1977 seçimlerinde MHP’nin Orta-Doğu Anadolu da ki MSP tabanı üzerinde etkinlik kurduğunun görülmesi, partiler arasındaki rekabeti de kızıştırmıştı. MHP’nin MSP’ ye yönelik tehdidi, ülkedeki hegemonya bunalımına bağlı, geçici bir durumdu; MSP tarafından geçirilebilirdi.²⁹ MSP’ ye bağlı gençlik örgütü olan Akıncıların radikalleşmeye başlayarak sokağa ağırlık koymaya yönelmeleri ise, Ülkücü Hareketi tehdit eden bir rekabet adımıydı; Ülkücüler, stratejileri açısından hayati önem taşıyan sokak politikasında bu rekabeti hazmedemediler. Akıncılarla Ülkücüler arasında silahlı çatışmalar oldu.³⁰ Ülkücü-Akıncı sertleşmesinin bir başka nedeni de, tabandaki İslamlaşmacı çekirdeğin, bazı Ülkücülerin MHP’nin İslam politikasını demagojik görerek İslami harekete geçmelerine varan etkiler yaratmaya başlamasıydı.³¹ Bunun yanında Akıncıların kimi konularda Komünist Militanlarla aynı söylemi kullanması ve birlikte hareket etmeleri, Ülkücü tabanı onlara karşı tahrik etmiş ve iki grubu çatışmaya vardırان boyutlara götürmüştür.

3.1.2.1. Bir Kimlik ve Söylem Olarak Türk – İslam Ülkücülüğü

Ülkücü tabanda İslam’a yönelik sürecinde en popüler olan kaynak, “Seyit Ahmet Arvası” literatürüdür. Popülaritesinde her şeyden önce, camiadan olması etkili olmuştur. Nakşibendi Tarikatının büyüklerinden Şeyh Abdulhakim Arvası’nın akrabası olan Seyit Ahmet Arvası’nın, MHP üst önderliğinin gözünde aşırı İslamcı bir açılım tehlikesini temsil ettiği, partinin İslami motifleri çok kullandığı 1977 seçimleri öncesinde bile, fazla sivrilmesini engellemek amacıyla yayın organlarından ve iç kamuoyundan uzak tutulmaya çalışılmıştır.³² Seyit Ahmet Arvası’nın 1979’da yayımlandıktan sonra birçok baskı yapan “Türk-İslam Ülküsü” kitabı, ülkücü hareketin İslamlaşma sürecinin ürettiği terminolojinin, temel teorik ve ideolojik tutumların, formüllerin kataloğu niteliğindedir. Ayrıca, kitaba adını veren “Türk-İslam Ülküsü” kavramlaştırması, İslamcılaştıran Ülkücü

²⁸ Çakır, a.g.e., s.273.

²⁹ Çakır, a.g.e., s.286.

³⁰ Çakır, a.g.e., s. 287.

³¹ Bora, a.g.e., s. 139.

³² Öznur, a.g.e., s. 309.

hareketin kendisini Türk-İslam sentezinden, bu bağlamda da resmi ideolojiden ve genel milliyetçi sağdan ayırarak özgül siyasal kimliğini ifade etmesinin aracı haline gelmiştir.³³ Arvasi, Türk-İslam Ülküsünü, Türk-İslam sentezinden şu şekilde ayırt etmekteydi: “Din ve Milliyet, zıt değerler değildir. Bu sebepten, sentez tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız Türk-İslam sentezi yerine, Türk-İslam Ülküsü sözü daha uygun olur düşüncesi ile kitabımızın adını Türk-İslam Ülküsü olarak seçtik. Bunu ısrarla kullanacağız.”³⁴

Türk-İslam Ülküsü öğretisi, Türk-İslam sentezi doktrininden özsel ve teorik olarak farklılıklar ortaya koymuştur. Ayrımlar özellikle vurgu düzeyinde de ortaya çıkmıştır. Arvasi ve Türk-İslam Ülküsü’nü özgül bir sistematik olarak benimseyen diğerleri, İslam’ı Türk-İslam Sentezi söylemindeki daha fazla öne çıkararak, İslam’ı terminolojiye daha fazla dayandılar.”Türklüğün İslam’ı Yücelttiği” önermesini tersten okuyarak “İslamın Türklüğü Yücelttiğinin” altını çizdiler.³⁵ Ancak bu farklılıklar vurgu farklılıkları olmaktan ileri gitmedi, tam anlamıyla bütün camiayı kapsayacak bir farklılık ortaya koyamadı. Buna karşılık İslamcılığa yönelen Ülkücüler, Türk-İslam Ülküsüne özgü vurgu farklılıklarını, Türk-İslam Sentezinden kategorik olarak farklı, özgül bir sistematığın yapıtaşı saydılar. Kendilerini “Türk-İslam Ülkücüler” diye adlandırdılar. Ülkücü hareketin radikal gençlik önderleri, bütün olarak siyasal söylemlerini Türk-İslam Ülkücüsü kimliği etrafında yeniden inşa ettiler. Böylece Türk-İslam Ülküsü, teorik temelsizliğinden bağımsız olarak, pratik bir ideolojik ve siyasal geçerlilik kazandı.

3.1.2.2. İslamcı Düşünceye Yönelişte Toplumsal ve Psikolojik Etmenler

MHP’nin İslamcılığa yönelişinin, Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel toplumsal karşılığının bulunması Ülkücü hareketin militan tabanı üzerinde etkili olacak bir gerçeklikti. Ülkücü tabanın toplumsal karakteristiğinin kökü, kültürel ve gündelik hayat dokusuyla bağını koparmadığı Sünni / Türk taşra ortamındaydı. Öte yandan, Ülkücü teşkilatların kentlerde ürettiği kriminal / lümpen örgüt yapısı karşısında oluşan tepkilerde İslami değerlere daha fazla sarınılmasını getiriyordu. Söz konusu yapı,

³³ Mahir Damatlar, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

³⁴ S.Ahmet Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, 1.Baskı, İstanbul: Burak Yayınevi, 1991, s.8.

³⁵ Çakır, a.g.e., s. 235

idealist ölkücü kesimde siyasal / ideolojik temelde; geniş bir taraftar ve kadro kitlesinde ise orta sınıf ahlaki temelinde huzursuzluk yaratıyordu. Ahlaki / siyasal huzursuzluk, Ölkücü teşkilatların komünistlere karşı cihat gerekçesiyle oluşan sertliklerden dolayı büyüdü. İdealist kadrolar en azından tecrit olmaktan çekiniyorlardı. Bu huzursuz atmosferi paylaşan kadroların ve kitlenin, çekincelerini, tepkilerini hem içsel olarak, hem birbirlerine ve dışa karşı “davadan dönmeden” ifade etmelerinin en elverişli yolu, İslami söyleme başvurmaktı. İslami söyleme ve İslam’ın düşünce dünyasına bağlanış, eleştirel kaygılar için olduğu gibi, salt kör siyasal gidişe katlanabilmek içinde dayanak sunuyordu.³⁶

12 eylöl döneminde hapishanelerdeki Ölkücülerin, adına savaştıkları devletten gördükleri ve hiç beklemedikleri bir muamele sonucunda şaşkınlıkları ve bu şaşkınlığın şoka dönüşmesi “gönöl huzuru arayışı” çerçevesinde onları dini arayışlara sevk etmiştir. İdeolojik ve teorik donanımsızlık, bu şokun yarattığı sahipsizlik, dayanıksızlık, yalnızlık duygularını katmerleştirip onları tasavvufi düşüncelere itmişti. Ölkücü tabanın geldiği toplumsal ahlak ve gelenek içinde, varoluşsal bunalımlara kapı açan bu ruh halini dengeleyebilecek bir maneviyat dünyasının etmenlerini sunabilen tek kaynak İslamdı.³⁷ Moral, dayanak bulma, en azından hapishane hayatına tahammöl düşüncesiyle, İslami söyleme ve okumalara rağbet artmıştı. Bu noktada İslami hayatın mistik huzuruna daha sıkı bağlanmak, hayal kırıklıklarından koruyucu ve kalıcı bir çözüm yoluydu.

Tasvir edilen süreç sadece hapishanelerle sınırlı değildi. Bu dönemde dışarıdaki Ölkücü kadroların da İslami alt-kültürle temasları yoğunlaşmıştı. Hapishaneden yayılan dalgalar ve tahliye olan kişiler bu temas yoğunluğuna ivme kazandırdılar. Kur’an kursları, mahallelerdeki İslami ilişki çemberleri, giderek Şeyhlerin vb. cemaat büyüklerinin çevreleri, cemaat halkaları, Ölkücü tabanın yaygın biçimde başvurduğu toplumsallaşma kanalları olmuşlardı. Manevi moral arayışın yanında, kimi koşullarda yitirilen grup kimliği ve önderlik yoksunluğu da bu yönelimde etkindi.³⁸ İslami okuma ve düşünme pratiği, Ölkücü tabanda kolektif bir olgunlaşma, bilinçlenme, arınma, halisleşme gibi değerlere dayalı bir moralin yayılmasını sağladı. Bu moral söylem kaçınılmaz olarak bir radikalleşmeyi de öz eleştiriyi de beraberinde getirmişti.

³⁶ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.573.

³⁷ Mahir Damatlar, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

³⁸ Mahir Damatlar, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

12 Eylül'e ve devlete karşı duyulan İslami açılımlı tepkinin teorileştirilmesi için elverişli bir kaynak olduğu anlaşılan radikal İslamcı eleştiri; İslam'dan 1980 öncesinde algılanmayan siyasal ve ideolojik perspektifler çıkarsanmasını beraberinde getirdi.³⁹ İslam'ın ahlak ve fazilet alanına hapseden ve onu mütevekkil bir konformizmin, pasifizmin kaynağı sayan kabuller sarsıldı. Eskiden reaksiyoner anti-komünizm doğrultusunda İslam'ı koruma çerçevesinde kullanılan cihat kavramı, "İslam'ı bütün dünyada egemen kılma" amacına dönük atak, aksiyoner bir öz içerdiğine hüküm verildi.⁴⁰

Uluslararası İslami yükselişin ve özellikle İran İslam Devrimi'nin, bu süreçte şüphesiz etkisi büyüktü. Afganistan mücahitlerinin Sovyetlere karşı zaferi, Filistin olayları gibi konjonktürel etkenler, Türkiye de bütün siyasal yapılarda olduğu gibi, Ülkücü camiyayı da etkilemiş onları İslami düşüncelere daha da yakınlaştırmıştı.

3.2. ÜLKÜCÜ CAMİADA AYRIŞMA

Ülkücü Hareketin yeniden toparlanma süreci, aslında 1983'te yeni partileşmelerle beraber başladı; fakat uzun süre (80'lerin sonlarına dek) çok parçalı, ayrışık bir seyir izledi. Bunda "fikri iktidarda, kendi zindanda" söylemiyle, Türk-İslam Sentezi Doktrininin bu söylemi tahkim edici etkisinin payı önemlidir.⁴¹ Milliyetçi entelejensiyanın MHP misyonunu devletleştiren yönelimi, Ülkücü taban nezdinde oldukça etkili oldu. Kadrolar bir yana bırakılırsa, MHP kitlesinin büyük çoğunluğu, 12 Eylül rejimini kurumsal yapısıyla ve siyasal / ideolojik söylemiyle esasta onaylıyor; yalnızca aynı amaca kasteden MHP kadrolarının cezalandırılmasını haksızlık sayıyordu. MHP'lilik kimliğini talileştiren bu 12 Eylülcü genel kabul çerçevesinde, daha eleştirel yaklaşımlarda yaygındı. 12 Eylül'ün resmi söyleminin etkisiyle, başta Türkes olmak üzere MHP önderliğini de 1980 öncesinde basiretsiz davranmak, sorumluluğunu yerine getirmemek vb. nedenlerle suçlayanlar; Ülkücü hareketin 12 Eylül öncesindeki silahlı eylemlerini "gençlik heyecanı" ile açıklayarak ve / veya anarşi ve teröre dahil sayarak dışlayanlar olabiliyordu.⁴²

³⁹ Yaşar Yıldırım, 26 Temmuzda Yapılan Mülakat, Ankara, 1999.

⁴⁰ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 575.

⁴¹ İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁴² Pekmezci, Necdet ve Nurşen Büyükyıldız, a.g.e., s. 87.

Genel bir 12 Eylül onayının ve 12 Eylül’le uyumun, Ülkücü hareketin çeşitli düzeylerdeki pek çok kadrosu en azından kitledeki uyumcu ve onaycı eğilimden etkilenmekteydiler. Kadrolar liderliğe ve teröre ilişkin eleştirileri hiç değilse dışavurum düzeyinde daha az paylaşıyor, MHP yöneticilerine yapılan haksızlığı daha fazla vurguluyorlardı.⁴³ Ne var ki bu genel tablo içinde, söz konusu eleştirileri gerçekten paylaştıklarından veya MHP yöneticilerinin tasfiyesi sayesinde, güçlerini ve ilişkilerini etkin kullanabilecekleri bir siyasal boşluğun oluşacağını tasarladıklarından, bu haksızlıktan için için memnun olan orta hatta alt kademe kadrolarda vardı.⁴⁴ En seçkin unsurları hapisanelerde bulunan bu kadroların temsil ettiği 12 Eylül karşıtı tutum ise, açıkça savunulamamanın ötesinde, Ülkücü camia içinde pek yaygınlaşmış değildi.

Kitle ve kadroların bu durumu, 1983 seçimleri öncesinde yeni partiler kurulurken, MHP’nin 12 Eylül’den sonra kapatılan eski siyasal partiler içinde tabanı en fazla ayrışan ve dağılan parti olmasını getirdi. 12 Eylül öncesindeki bütün belli başlı partilerin misyonunu temsil eden partiler kurulur ve seçimlere girmelerine izin verilmemesine rağmen belirli bir varlık gösterirken; MHP’nin soy sürdürücüsü olarak kurulan Muhafazakar Parti, Ülkücü kadro potansiyelinin çok küçük bir kesimini bünyesinde toplayabildi. MHP kitlesi ve kadrolarının önemli bölümü, yeni kurulan diğer partilere yöneldiler. Bu yöneliş MHP tabanının 12 Eylül rejimine verdiği genel onayın uzantısı niteliğindeki bir doğallıkla cereyan etti. Resmi ideolojinin toplumu hafızasızlaştırarak 12 Eylül’ü bir dönüm noktası, bir milat olarak sunmaya yönelik anlayışının MHP’nin kitlesinde kabullenildiği görülmektedir.⁴⁵ MHP misyonunu temsil eden öz partiyi saptayarak ona sahip çıkmaya dönük ilkeli, vefalı bir arayış çok istisnayı. Nitekim Muhafazakar Partinin siyasal kimliği ve misyonu belirginleştikten sonra da Ülkücü camianın çoğunluğu bir yana, kayda değer bir bölümünün bile burada toplanması sağlanamayacaktı.

Tabandaki genel eğilimi zaten, belirli ölçülerde paylaşan, hatta siyaseti meslekleştirme yönelimleri ve kariyerist niyetleri ölçüsünde bu eğilimi destekleyen MHP’li kadrolar, yeni parti tercihlerini büyük ölçüde pragmatist hesaplarla yaptılar. Gerek siyasal felsefenin pragmatizme yatkınlığıyla gerekse iktidar olması nedeniyle pragmatist arayışlar için cazibe merkezi haline gelmesiyle; Anavatan Partisi (ANAP)

⁴³ a.g.e., s. 152.

⁴⁴ Çalık, a.g.e., s. 112.

⁴⁵ Bahadır, a.g.e., s. 29.

1984'ten itibaren bu kesimin asıl adresi olmuştur. Parti içinde kimi zaman oldukça sertleşen güç mücadelesine girişen eski MHP'liler, eklemlendikleri ANAP'ın bünyesi içinde, gerek MHP'den, gerekse MP / MÇP'den farklı, yeni ve özgül bir siyasal hattı Türk siyasal yaşamında oluşturdular.

3.2.1. Diğer Partilere Yayılmanın Mantığı

1983 seçimleri öncesinde, Ülkücü kadrolar, üç sağ siyasal partiye yöneldiler: Seçimlere girilmesine izin verilen partilerden ANAP, MDP ve seçime girmeyen DYP. Bu tercihlerde, ideolojik olmaktan ziyade pragmatist saikler belirleyiciydi; yoğunlaşmalar da buna göre oluştu. Yerel çapta veya çeşitli ilişki ağları ekseninde etkinliği olan ve değişik sağ partileri tercih eden Ülkücü kadrolar, aynı temel savı işleyerek, çevrelerini ikna edebildiler. Bu sav, neredeyse Türkçü / Turancı akımın tarihi kadar eski olan "Türk milliyetçiliğinin parti davası olmadığı, Türk milliyetçiliği davasına her partide hizmet edilebileceği" savıydı. Bu düşünce Türkiye de milliyetçi akımın MHP öncesi şiarı idi. Türk milliyetçiliğini parti politikalarının oportünizminden, geçiciliğinden bağışık sayarak yüceltme iradesi ile birlikte; onu bütün toplumsal-siyasal güçleri bağlayıcı, partiler üstü devlet politikası haline getirmeyi amaçlayan bir tasarımı ortaya koyan bu düşünce, MHP'nin ortaya çıkmasıyla gerilemişti.⁴⁶

1983 yılında yeni partilerin kuruluşuna izin verilmesiyle siyaset yeniden açılırken MHP önde gelenleri, MHP öncesi partiler üstü Türk milliyetçiliği anlayışını yeniden gündeme getirdiler ve bu mantıkla, kurulan belli başlı sağ partilerde yer aldılar. Onları harekete geçiren mantığın pragmatist niteliği, tercihlerine sadece partilerin güç ve iktidar şansları hakkındaki tahminlerin en acil hedefinin hızla örgütlenmek olması işlerine yaradı. Ülkücü hareketten devranılan ilişki ağının yerel düzeyde hükmedebildikleri kısmını, parti içi güçlerine güvence oluşturacak özel tabanları olarak beraberlerinde taşıdılar. Edindikleri partili kimliğiyle yeniden toplumsallaştılar. Teşkilatçılık ve parti militanlığı deneyimleri ile, özellikle bunu yeni siyasal ortama uyarlayabilenler, hızla sivrildiler. Seferber edebildikleri Ülkücü tabanına yeni parti kimliklerini uzun süre ikincil ve araçsal bir bağlılık olarak sundular. 1984 / 85 kesitinden itibaren yeni siyasal kimliklerini, Ülkücü hareketin soy partisi Muhafazakar

⁴⁶ Yaşar Yıldırım, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

Parti kurulduktan sonra bile, büyük ölçüde kalıcılaştılar.⁴⁷ Bu durum MHP camiasını günümüze kadar etkileyecek yeni bir yapı ortaya koyuyordu. MHP tabanının toparlanma sürecini geciktiren en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

3.2.1.1. 1983 Seçimleri Ülkücü Hareket ve ANAP

ANAP, imajına ve mesajlarına yansıyan temel felsefesi itibariyle, MHP kadrolarının ve tabanının kendilerine ideolojik bakımdan en uzak bulacakları partiydi. Partinin ideolojisinin ve siyasal anlayışının yaratıcısı durumundaki Turgut Özal'ın kayıtsız şartsız liberal yaklaşımı ve teknokratik imajın kökündeki kapitalist ekonomizmi MHP söyleminin devletçi ve toplumcu niteliğine aykırı, ayrıca Ülkücü jargondaki ifadesiyle fazla “maddiyatçı” bir görünüm sunuyordu.

Kuruluş evresinde ANAP'ın ideolojik söylemindeki liberal etmenin Ülkücü hareketin düşünce dünyasına çok yabancı olduğu gerçektir. Ancak bu saptama Özal / ANAP söyleminin onu Ülkücü taban ve kadrolar açısından kabul edilebilir kılan etmenlerle, ayrıca 1980-83 kesitinde Ülkücü kadroların düşünce dünyasında gerçekleşen değişimle birlikte ele alınması gerekir. ANAP ideolojisi ile Ülkücü ideoloji arasında belirli bir kesişme alanı vardı. Ortalama bir milliyetçilik-muhafazakarlık söylemi temelinde, manevi değerler ve geleneksel kültürel yapı korunarak gerçekleştirilecek bir kalkınmayla büyük devlet olma perspektifi, kesişen alanın çevresini çiziyordu.⁴⁸

ANAP'ın 1983'te sağın milli mutabakatını sağlama iddiası belirgin olan ve devletçi MHP ileri gelenlerinin sahiplendiği Türk-İslam Sentezi Doktrinine yakınlığı da önemlidir. Söylemindeki milliyetçilik-muhafazakarlığın ortalama niteliği Ülkücü tabanın asgari ihtiyaçlarını karşılamaya yeterliydi. Diğer yandan, ANAP'ın iktisadi programında “orta direğin korunması” söylemine ağırlık vermesi; 1980'den itibaren hızlanan kapitalistleşme sürecinin baskısını hisseden ve MHP'nin geleneksel oy tabanını oluşturan kasaba ve küçük kent geleneksel orta sınıflarında umut yaratabilmişti.

⁴⁷ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık*, 2. baskı, İstanbul, Birikim Yayınları, 1999, s.129.

⁴⁸ a.g.e., s. 135.

Kitlelerin kapıldığı bu umut, MHP kökenli kadroları da etkilemiş, onları ANAP'a yönelten etkenlerden birisi olmuştur.⁴⁹

Ülkücü hareket kadrolarının düşünce dünyasında meydana gelen belirli değişimlerde, onlar için ANAP'ta yer almanın mümkünliğini arttırmıştı. Bu değişim göreceli ve reaksiyoner bir sivilleşme olarak tanımlanabilir. Devletin 12 Eylül'de Ülkücü hareket karşısında aldığı tavrın yarattığı şok, milletin devlet karşısındaki üstünlüğünü, önceliğin vurgulayan sivil toplumcu yaklaşımlara duyarlılığı artırmıştı. Bu duyarlılık, demokratik bir kökten kaynaklanmaktan ziyade, siyasal / psikolojik reaksiyoner etmenlere dayanan bir tepki frekansıydı. ANAP'ın demokratik kökene değil de, toplumda askeri yönetime veya devlete karşı biriken tepki potansiyelini liberal bir demagoji içinde değerlendirme amacına dayanan sivil imajın yaydığı dalgalar, bu tepki frekansı ile uyuşmuşlardı.⁵⁰ Ülkücü tabandaki devletçi çizginin dışında olan sivil reaksiyon ANAP'ın bu sivil toplumcu yaklaşımını benimseyerek 1983 seçimlerinde bu partiye yönelmesinde önemli etkenlerden birisi olmuştur.

3.2.1.2. MHP Misyonunun Öz Partisine Doğru: MP – MÇP

1983'ten sonra MHP tabanı ve kadroları, ağırlıklı ANAP olmak üzere çeşitli partilerde yer almışlardır. 1983'te bunların yanı sıra, MHP misyonunu sürdürme iddiasını taşıyan bir parti de kurulmuştur: Muhafazakar Parti (MP). MP; MHP mirası üzerindeki hakkını dönemin koşullarında ancak örtük olarak, imalarla iddia etmişse de; partiyi kuran ve taşıyan kadro omurgasının MHP kökenliliği açıktı. MHP'nin devamı damgası genel kamuoyunun zihninde tereddütsüzce yerleşti; ancak Ülkücü camianın bütünü, hatta belirgin çoğunluğu nesnel durumla ilgiliydi. İdeolojik düzeyde arayış sürmekteydi. Tartışmalar, sorgulamalar, özeleştiriler, bütünlüklü bir düşünsel çerçeveye kavuşmuş değildi.⁵¹

Pratik siyasal düzeyde ise, diğer partilerin, özellikle ANAP'ın vaadettikleri, birçok Ülkücünün bu yeni adreslere ilgisini canlı tutuyordu, en azından buralarla ilişkiyi

⁴⁹ a.g.e., s.136.

⁵⁰ Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.119.

⁵¹ Mahir Damatlar, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999.

saklı tutma eğilimi güçlüydü. MP'nin Ülkücü kimliğinde ısrarlı olanları bile kendisine yeterince bağlamayıp, bu nesnel nedenlerin yanı sıra, öznel nedenlerden de kaynaklanmıştı. Partideki iç çekişmeler, kurumlaşan hizip egemenliği iç iktidar kaygılarının belirleyiciliği sonucu kadrolaşmada ortaya çıkan belirsiz görüntü, camianın geniş kesimlerinin uzak durmasına yol açmıştı. Öyle ki, adı 1985'te Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirilen Partinin MHP'yi ve MHP'lileri temsil etmediği, bizzat Türkeş'in bu partiyi desteklemediği iddiaları yaygınlaştı.⁵² Bu temsiliyet bunalımı, ancak 1987'de Türkeş'in parti kulisinde açıkça boy göstermesiyle aşılmaya başlayacaktı.

Bu dönemde MP / MÇP yönetimindeki ekip, bir yandan yeni ideolojik açılımları pek derinine gitmeden demagojik bir biçimde söylemlerine eklemlenmeye çalışırken; bir yandan da, camia içi tartışmaları sapma, dönme ve disiplinsizlik alametleri sayarak dizginlemeye çalıştılar. Düşünsel irtibatsızlık örgütsel kopukluğa vardıkça, böylesi karalamalar yoğunlaştı. 1980 öncesi, MHP'nin büyük isimlerinin MP / MÇP'ye girmemeleri, hatta onu eleştiren veya ciddiye alınmaması gerektiğini⁵³ belirten açıklamalar yapmaları MÇP'nin özellikle seçmen ve sempatizan düzeyindeki Ülkücü tabana yayılamayışında etkili oldu.

Eski kuşaklar, reel politika deneyimine sahip kuşaklar, orta-küçük müteşebbis, emekli bürokrat vb. konumdaki partililer MÇP yönetiminin taşkın ve fanatik görünümünden huzursuzdular. Bazı fanatik gösteriler, ivmesini hapisanelerden alan ideolojik tartışma sürecini izleyen radikal gençlik tabanına da hitap etmemekte, içeriksiz ve anlamsız gelmekteydi. Dolayısıyla MÇP yönetimi gençlik alanında da, ajitasyona dayalı bir bilinçle hareket eden lümpen karakterli çekirdeğin ötesine geçemedi. Öte yandan eski MHPlilerde, MÇP'yi eleştirir veya kaale alınacak bir yapı olmadığını gerekçelendirirken, partinin, anti-komünizmin belirleyici olduğu imgeye başvuruyorlardı.⁵⁴ Özellikle ANAPlılaşan kesim bu yargılarını yayarak kendi konumlarını da meşrulaştırmaktaydılar. MHP misyonunun sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi gerektiğine inanan bazı eski MHP seçkinleri ise, MÇP'nin çoluk çocuğun lokal olarak kullandığı bir mekan görünümünde olmasından yakınıyorlardı.⁵⁵

⁵² Mahir Damatlar, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁵³ Yaşar Yıldırım, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁵⁴ Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, a.g.e., s. 128.

⁵⁵ Yaşar Yıldırım, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

3.2.2. 1983 – 1986 Dönemindeki Temsiliyet Bunalımı

MP / MÇP çizgisi, Ülkücü hareket içindeki çelişkileri ortadan kaldıracak ideolojik perspektifi ve örgütsel hiyerarşiyi oluşturamamıştı. Tersine, yönetimdeki hizipçi karakteriyle, hareket içi ideolojik-siyasal uyuşmazlıkları körüklemişti. 1987 yılına gelindiğinde Ülkücü hareket, tarihinde görülmemiş bir ayrışma sürecini, kaosu ve kendisi için hayati önemdeki bir otorite boşluğunu yaşıyordu. Otorite boşluğu ve otoriteyi temsil edenlerin bazı yanlışları durumu daha da karmaşılaştırırken, birbirleriyle çekişme içerisine giren beyinler, merkezi bir oluşumun meydana getirilmesini engelliyordu. Dolayısıyla bu durum, yetişmiş insanların bilgi birikimini yeni yetişen gençliğe aktarmasını engellemiş, üst kademedeki karşılıklı suçlamalar gençliğe sirayet edince, yeni nesil davayı öğrenmeden yönetim kademesindeki insanların aleyhine konuşmaya, adamın adamlığını yapmaya başlamıştı.⁵⁶

Yaşanan bunalım, 1986 ortalarından itibaren MÇP'yle daha yakından ilgilenmeye başlayan, en azından genel kamuoyunda MÇP'yle kesin olarak özdeşleştirilen Türkeş'e kuşkusuz tedirginlik veriyordu. Halihazırdaki yönetimin⁵⁷ Ülkücü hareketin başka hizipleriyle, güç odaklarıyla, eğilimleriyle zıtlaşarak parti yönetiminde tekel oluşturmaya yönelmesi, MÇP'nin genişleme kanallarını tıkamakla kalmıyor; bizzat Türkeş'in gücünü, etkinliğini tehdit ediyordu. Başbuğ, hem başbuğluğunu gösterip pekiştirme, hem de partinin içinde bulunduğu tıkanıklığı aşma kaygısıyla, 1987 yılı başında ilk kez doğrudan devreye girerek daha önceden pek tahmin edilmeyecek biçimde, bizzat MÇP genel başkanlığına gelecek; ancak bu adımda, partinin / hareketin yaşadığı bunalımın tam anlamıyla çözülmesine yetmeyecekti. 1980 öncesi MHP'de yer alanların ancak küçük bir kısmı MÇP'ye katılacak, başbuğluğunun getirdiği otoriteyi yeniden üretecek, örgünleştirecek kadro gücüne erişemeyecekti. Aslında bu durumun kendisinde farkındaydı; Şemsek hizbinin nitelikçe olmasa da nicelikçe önemli kadro gücüne alternatif oluşturabilmek ve eski yönetim ekibini geriletirken partide kadro boşluğu yaratmamak için, başka ekiplerle de diyalogunu yoğunlaştırıyordu.⁵⁸

⁵⁶ Suat Başaran, "Otorite Boşluğu", *Bizim Ocak*, Sayı:17, Eylül 1989, ss.20-24.

⁵⁷ Muharrem Şemsek'in etkisindeki ekip.

⁵⁸ İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

Türkeş'in işbirliğine yöneldiği ana gruplar, odağında Gazi Üniversitesi İktisat doktoru Devlet Bahçeli'nin yer aldığı "akademisyenler grubu" ile, 1970'lerin Töre-Devlet yayınları faaliyetini Mayaş Yayınları adı altında sürdüren Ali Güngör'ün temsil ettiği ekipti. Büyük ölçüde birlikte hareket ettikleri için Bahçeli-Güngör ekibi olarak tanımlanabilecek bu ekip başlarının çevresinde; aydın, akademisyen, bürokrat-teknokrat ve genelde kariyer sahibi kadrolar ağırlıklıydı. Bu profil, camiada yakınılan militan görüntüyü değiştirmek bakımından, Bahçeli-Güngör ekibinin MÇP' de konuşlandırılmasını anlamlı kılıyordu. Böylece o zamana kadar MÇP' ye uzak duran Devlet Bahçeli, 19 Nisan 1987'de yapılan olağanüstü kongrede parti yönetiminde belirleyici bir konuma geldi. Devlet Bahçeliyle ilişkileri oldukça gergin olan Muharrem Şemsek ve ekibinden isimlere de yönetimde yer verildi; ancak bunlar formalite mevkilerdi. Bu kongrede bizzat, Türkeş'in teklif götürdüğü eski MSP milletvekili, fakat daha sonra bu partiden ayrılan Abdülkerim Doğru genel başkanlığa getirildi. Türkeş Abdülkerim Doğru ve buna yakın isimlerin MÇP' de yer almasının, partinin Şemsek ekibinin yönetimdeyken zayıf kalan İslami görüntüsünü takviye etmek bakımından yararlı olacağını ummuştu. MÇP için böyle bir takviye, salt İslami kamuoyuna ve seçmen tabanına mesaj vermek açısından değil, hapisanelerde ve Ülkücü gençlik tabanında gelişen İslamlaşma eğilimiyle ortak frekans tutturmak açısından gerekliydi.⁵⁹ Ülkücü camia dışındaki İslami kamuoyuna yönelik hamleler, Abdülkerim Doğru'nun politikasının omurgasını oluşturmuştu. Zaten Doğru, genel başkan olurken Türkeşle yaptığı anlaşmanın ana amacının, sağ partilerle işbirliği sağlamak olduğunu açıklamıştır.⁶⁰ Sağ partilerle kastedilen, İslami kimliği belirgin olan partilerdi. Nitekim Islahatçı Demokrasi Partisi ve Refah Partisiyle çeşitli defalar birleşme masasına oturmuştur. Bu görüşmeler, Doğru'nun kendisi samimi ve inançlı olsa bile, sembolikti. MSP / MHP ile RP / MÇP'nin siyasal – ideolojik çizgileri, tarihsel kökleri itibarıyla ayrıştığı gibi, siyasal-örgütsel olarakta kendi içlerinde kemikleşmiş çizgilerdi. RP'de ve İslamcı kamuoyunda, MÇP'nin ve Türkeş'in İslamla ilişkisinin yüzeysel olduğu kanısı öteden beri yerleşikti. İslamcı camiada marjinal bir şahsiyet olan, arkasında herhangi bir cemaatin gücü bulunmayan Abdülkerim Doğru'nun varlığının, MHP / MÇP hakkındaki bu kanıyı değiştirmesi mümkün değildi.

⁵⁹ Mahir Damatlar, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁶⁰ Can, a.g.m., ss. 63-72.

Bu birleşme süreci, somut sonuçsuzluğunun yanında, İslamcı taban üzerindeki mesajı da etkisiz kıldı. Mesaj ve imajlarla geçirilemeyecek, kapsamlı ve derinlikli bir İslamlaşma süreci içindeki Ocaklı yeni önder kuşağının MÇP' ye karşı soğukluğunu da kıramadı. İslamcılaştan Ocaklılar ve onların etki alanındaki gençlik tabanı, MÇP'den uzak kalmayı Abdülkerim Doğru zamanında da sürdürdü.⁶¹

Abdülkerim Doğru'nun başkanlığı, MÇP'ye bağlanmış bulunan Ülkücü camiada tedirginlik, soğukluk yarattı. MHP'den, Ülkücü hareketten gelmeyen, yabancı birisinin başkan yapılması aslında tabanda büyük bir tepki uyandırmıştı. MÇP'lilerin lider anlayışına ve beklentisine uymayan, kendi inisiyatifini, MHP / MÇP'nin tarihsel çizgisinin ve Türkeş'in iradesinin önüne geçiren tavrı, Abdülkerim Doğru'ya yönelik tepkileri gittikçe artırmıştır.

3.2.2.1. MÇP İçinde Devlet Bahçeli'nin Çizgisi

Abdülkerim Doğru'nun genel başkanlığı döneminde MÇP yönetimi aslında fiilen Devlet Bahçeli ekibinin elindeydi. Ülkücü Camiada yarattığı tepkiye rağmen Doğru'nun başkanlığına tahammül edilmesinde bu gerçeğin payı büyüktür. Türkeş'le düzenli istişare halinde 1984-86 döneminden farklı olarak, etkin ve yetkili bir genel sekreterlik icraatı gerçekleştiren Devlet bahçeli; MÇP'de hem programatik düzeyde, hem rutin parti faaliyetleri bağlamında yoğun bir reorganizasyon çalışmasına girişti. MHP programı görece demokratik ve sivil kayıtlarla tashih edilerek ayrıntılandırıldı. Programa yansıyan temel ideolojik çerçeve; "Ziya Gökalp'ten günümüze kadar gelişerek gelen Türk Milliyetçiliği fikrinin siyasi organizasyonu olarak tanımlanmasıyla Ortodoks / Muhafazakar MHP zihniyetinin devamı niteliğini kazanmıştır.⁶²

Bahçeli ekibinin reorganizasyon işlevi, özellikle parti söyleminde ve pratiğindeki modernleştirici etkisinde belirgindir. Militanların değil, çeşitli alanlarda uzman olan kadroların önde görüldüğü, vasıflı kadrolaşmaya büyük önem veren, ajitatif söylemin yerini daha soğukkanlı ilmi bir söylemin aldığı, politikacıların ve çalışma biçiminin her konunun ve alanın özgül koşullarına göre profesyonelce belirlendiği bir particilik anlayışını kurumlaştırma çabası gündeme geldi. MHP misyonunun dava ve fikir hareketi niteliği, belirli bir dozda kitle partisi etmenleriyle yoğrulmaya çalışıldı.

⁶¹ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s.476.

⁶² Ali Güngör, "İdeolojik Çerçeve", *Yeni Düşünce*, 11 Aralık 1987, s. 4

Depolitizasyonun yayıldığı, siyaseten medya odaklı hale gelerek gösterileştiği 12 Eylül sonrası reel politika ortamına uyum sağlama gayretine bağlı olan profesyonelleşme yönelimi; “siyasi parti bilim adamlarına, üniversiteye dayanmalıdır”⁶³ diyen Devlet Bahçeli’nin ilimci-pozitivist düşünce dünyasına uygundur.

Devlet Bahçeli ve ekibinin yönetime gelmesi, Ülkücü Hareketin orta yaş ve orta yaşına yeni giren kuşaklarının eğitimi, meslek sahibi unsurlarının MÇP’ye, entegrasyonunu da beraberinde getirdi. Parti vitrininde kentli ve medeni portreler çoğaldı. Yeni parti yönetimi, Şemsek ekibinin yönetimi sırasında MÇP hakkında genel kamuoyunda yerleşen “12 Eylül öncesinden kalma fanatikler” imajını değiştirmek için, medeni, güler yüzlü bir izlenin vermeyi özellikle önemsendi.⁶⁴ Öteki yandan medeni, kentli ve profesyonel bir görüntüye kavuşmasıyla birlikte MÇP’nin hem ülkücü kökenli işadamlarına, genelde de sermayeye daha fazla güven vermeye başladığı söylenebilir.

3.2.2.2. Türkeş’in Yeniden Genel Başkanlığı

Devlet Bahçeli ve ekibinin arka planda partiyi modernleştirip profesyonelleştirmesi MÇP tabanına belirli bir moral ivme getirirken, ön planda Abdülkerim Doğru’nun bulunmasının getirdiği rahatsızlık büyümekteydi. Genel başkanlık bunalımı 6 Eylül 1987’de yapılan halk oylaması sonucunda, 1982 Anayasası ile eski politikacılara getirilen siyasal yasakların kalkması ile çözülme yoluna girdi. Türkeş artık yasal olarak siyaset yapabiliyordu. Halkoylamasından kısa süre sonra, MÇP’nin esas yöneticilerince Abdülkerim Doğru’ya emanetçiliği hatırlatıldı.⁶⁵ Eski MSP’li arkadaşlarınca hem naif kişiliği vurgulanan Abdülkerim Doğru ise, kendisini emanetçi değil gerçek bir lider olarak görüyordu; Referandumdan önce de, MÇP’de genel başkanlık sorunu olmadığını açıklamıştı. Bu emr-i vakiyi hazmedemeyip bazı arkadaşlarıyla birlikte istifa etti.

MÇP yönetiminde Türkeş’in genel başkanlığa getirilmesinin, ancak çoğunluk eğilimiyle ve kimi unsurlar bakımından da kerhen benimsendiğini kaydetmek gerekir. MKYK’ da Doğru’nun başkanlıkta kalmasından yana olanlar bulunduğu gibi; başkanlığa ülkücü camiadan ama Türkeş’in dışında birinin gelmesini savunanlarda

⁶³ “Bilim ve Politika”, *Yeni Düşünce*, 18 Eylül 1987

⁶⁴ İrfan Özcan, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999

⁶⁵ İrfan Özcan, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999

vardı.⁶⁶ Türkeş'in eskidiği düşüncesi hem genelde MÇP kadroları içinde hem modernleşmeyi ve yenileşmeyi önemseyen Bahçeli ekibinin içinde pek marjinal olmayan bir kanaatti. Ancak gerek başbuğa bağlılığın ve vefa duygusunun ağır basmasıyla, gerekse onu ve ismin çığnemenin imkansızlığını idraki içinde olan önder kadroların inisitatiyle, tereddütler giderildi. Yine de iki yüzü aşkın delegenin 4 Ekim 1987'deki kongrede Türkeş'in genel başkan olduğu yönetim listesi için oy atmaması ilginçti.⁶⁷ Sonuçta Alparslan Türkeş, 4 Ekimdeki kongreden MÇP genel başkanı olarak çıktı. MÇP, liderlerinin partinin başına geçmesinden sonra gerek dışa dönük olarak gerekse ülkücü camianın çoğunlunun ve radikal Ocaklı kesimin sürekliliği dinamik potansiyelini bünyesinde toplayarak seferber etmekte tıkanıklık yaşayacak, bu tıkanıklık ileride partinin ve ocakların bölünmesinde önemli bir etken olacaktır.

3.3. TÜRKÇÜ / DEVLETÇİ / LAİK ÇİZGİYE DÖNÜŞ

Ülkücü hareket ve partisi MÇP, 1987 yılına girerken son derece bunalımlı bir durumdaydı. MHP söylemindeki "lider-doktrin-teşkilat" unsurlarının her biri açısından tıkanıklıklar ve sorunlar yaşanıyordu. Lider yani "Türkeş" efsanevi kudretini önemli ölçüde yitirmiş MÇP'nin başına geçmesi, partiye beklenen ivmeyi sağlayamamıştı. Teşkilatın nicel gücü potansiyelin çok altında kalmıştı. Zaten 1980 sonrasında iyice tartışılan, belli bir konsensüsü sağlayamayan ve sloganımsı şarlara dayanan doktrin, 12 Eylülün ve İslamlaşma sürecinin etkisiyle iyiden iyiye içeriksizleşmiş, belirsizleşmişti. Özellikle, kendisini Türk-İslam Ülkücüsü olarak tanımlayanların sürdürdüğü kurumsal açılımlı tartışmalar, hareketin geçmişinde görülmemiş bir karışıklık yaratmıştı. Genel kamuoyu nezdinde MÇP anlamını yitirmişti. ANAP'ta ve bürokraside Türk-İslam sentezi söylemi politika yürüten kesimden farklı; kariyerizm hesaplarıyla veya eski militanlar mülahazalarıyla açıklana biliyordu.

Asıl ağır bunalım kaynağı, ülkücü hareketin ayrıışmış, dağınık yapısıydı. Türk-İslam Ülkücüleri MÇP'deki hizipler, Türkeş ve çevresindeki devletçi / laik çizgi ülkücü mafya suçlamaları, davayı bırakıp bırakmadığı bir türlü belli olmayan eski büyüklerin etrafındaki öbeklerin oluşturduğu bir karmaşa görüntüsü vardı. Ülkücülük kimliğini siyasal ve ideolojik olarak sahiplenilen yapılar arasında da bütünlük yoktu. Fakat,

⁶⁶ Kemal Can, "MHP Dosyası", *Yeni Gündem*, 11 Ekim 1987, s.3

⁶⁷ Mahir Damatlar, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999

MÇP'nin hizipsel çelişkiler ve Türkeş'in otoritesinin aşınmışlığı bir yana bırakılacak olursa, en azından biçimsel olarak bir bütünlük olduğu söylenebilir.⁶⁸ Ancak, gerek siyasal ve ideolojik birikimleri, gerek örgütsel deneyimleri ve potansiyelleri bakımından MÇP çevresindeki bütün hiziplerden daha güçlü olan, hareketin motoru olabilecek durumdaki Türk-İslam Ülkücüleri MÇP'den kopuk, bağımsız bir mecrada hareket halindeydiler. Bu kopukluk sadece teşkilat düzeyinde değil, aynı zamanda doktrinsel düzeyindeydi. Türk-İslam Ülkücüleri ile Türkeş ve çevresindeki ekipler arasında önemli ideolojik farklılıklar oluşmaktaydı. Farklılığın ister istemez doğurduğu içe ve dışa dönük rekabette, Türk-İslam ülkücülerini ideolojik ve kurumsal zenginlik ve derinlik bakımından da ciddi üstünlükleri söz konusuydu.

Lider, teşkilat ve doktrin unsurlarının böylesine ayrılmış olması, özellikle MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığı gittikçe derinleştirmekteydi. 1987 ve 1988 yılları MÇP'nin dışta başarısızlıklarına, içte de Ülkücü Camia üzerindeki bağlayıcılığının alabildiğine azalmasına sahne oldu. Derinleşen bunalım, hem özellikle Türkeş'in ve MÇP üst yönetiminin hareket içindeki ayrışma karşısında ki görelî kayıtsızlığını; hem de bizzat ayrışmayı fazlasıyla lüks haline getirdi.⁶⁹ Ancak MÇP'deki ekiplerle Türk-İslam Ülkücüleri, gerek Ülkücü hareketin bütününe ve geleceğine ilişkin sorumluluk duygusunun, gerek kendi siyasal güçlerine (içte ve dışta) geliştirme hesaplarının etkisiyle birleştiler. Bu birleşmenin Ülkücü harekete genelde siyasal ve moral bir ivme kazandırdığı, 1989'dan itibaren görüldü. MÇP, programatik-stratejik içeriği daha belirgin olan bir yapı kazanmaya, modernleşmeye yöneldi.⁷⁰

3.3.1. MÇP'deki Türkçü İslamcı İkilem

1988'e kadar Türkeş ve MÇP'nin yerleşik güçleri, Türk-İslam Ülkücülerinin partiye belirli bir mesafede durmalarından iki nedenle fazla rahatsız değildiler. Nedenlerden biri, hareket içi güç ve denge hesaplarıydı. MP / MÇP'nin kuruluşundan itibaren süren parti içi mücadeleler Türkeş'i bile gücünü koruyabilmek için hizipler arasındaki dengeleri kollamaya zorluyordu. Türk-İslam Ülkücülerinin nicel ve nitel dinamik potansiyeli, hem bu hassas dengeler, hemde Türkeş'in egemenliği için riskli bir

⁶⁸ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 544

⁶⁹ Öznur, a.g.e., s. 396

⁷⁰ Bora, Türk Sağının Üç Hali, s. 144.

büyüküktü. İkinci neden, MÇP'de yer alan muhafazakar unsurların, Türk-İslam Ülkücülerini siyasal / ideolojik yönelimlerinden tedirginlik duymalarıydı. Onların fazla İslamcılaştıkları, benimsedikleri düzen karşıtı söylemin aşırı noktalara vardığı; bunlara da bağlı olarak, Ülkücü hareketin ve Ülkücü kimliğinin tarihsel mirasına tasfiye edebilecek kapsamda bir anlayış içine girdikleri kanısındaydılar. Türk-İslam Ülkücülerinin partide resmen ağırlıklı bir şekilde varolmaları, bu karışıklığın tabana yayılması riskini artırmıştır.⁷¹

Özellikle 1987 genel seçimlerinde partinin beklenen başarıyı gösterememesi (% 2.91) ve seçim sonrası yaşadığı tıkanıklık üzerine yoğunlaşan tartışmalar, MÇP'deki hiziplere, muhafazakar / devletçi unsurlara, Türk-İslam Ülkücülerinin dinamik potansiyelinin etkin ve inisiyatifli bir biçimde devreye girmesinin MÇP'nin geleceği açısından şart olduğunu gösterdi. Örgütlenmede yapabileceğinin sınırlarına ulaşan hizipler ve bütün olarak parti camiası, bu kanadın siyasal açılım potansiyeline ve düşünsel zenginliğine ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Kuşkusuz, onların yetkilendirilmesinden, resmileştirilmesinden kaygı duyan unsurlarda vardı; Fakat genel eğilim ve en önemlisi Türkeş'in kararı, Türk-İslam Ülkücülerini kapsamak doğrultusunda idi.

Bu blok ve Türkeş açısından yapılan şey emaneti devretmek olmamıştır. İstenen, Türk-İslam Ülkücülerinin MÇP'ye sınırlı sorumlu bir şekilde eklemlenmeleriydi. Yönetim ağırlığı, gene Türkeş ve çevresinde olacaktı. Zaten MÇP'ye angaje olmuş güçler ve Ülkücü camianın tamamı açısından, Türkeş'in liderliği belki iç iktidar mücadelesi çerçevesinde taktik amaçlarla tartışılabilir ama somut, gerçekçi bir ihtimal olarak asla tasarlanmayacak bir şeydi. Türk-İslam Ülkücülerine verilmesi düşünülebilen paye, partide somut görevler ve makamlar üstlenerek, MÇP'nin siyasal sorumluluğuna ortak olmalarıydı.⁷² Türk-İslam Ülkücüleriyle partinin siyasal kaderlerinin birleştirilmesi, MÇP'de yerleşik olan güçler açısından başlı başına önemli bir hedefti. Çünkü Türk-İslam Ülkücülerinin bir ayağı içerde, bir ayağı dışarda bir konumu benimseyerek MÇP konusunda yeterince açık bir tavır almamaları; camiada ve kamuoyunda bölünme sendromunu canlı tutmaktaydı. Bu durumda bölünme, camia ve kamuoyu nezdinde bir sendrom olmanın ötesinde, kategorik olarak dışlanmayan, somut bir ihtimal olarak varoluyordu. Türk-İslam Ülkücülerinin partiye eklemlenmesi

⁷¹ İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁷² Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 540.

bölünme ihtimalini hiç değilse azaltacak; bu bölünme görüntüsünü de ortadan kaldıracaktı. Avrupa'daki Ülkücü örgütlenmede yaşanan bölünmenin yaşattığı sıkıntıda Türkeş'in ve MÇP üst yönetiminin hassasiyetini artırarak böylesi ittifaklara yönelmesinde etken olmuştu. MÇP'deki güçler, partiye eklemlenmelerinin Türk-İslam Ülkücülerinin siyasal ve ideolojik manevra alanlarını ve yeteneklerini kısıtlayacağını da hesap etmekteydiler. Bu hem hareket içi rekabet açısından yapılan bir iç iktidar hesabı; hem de kafaları karışık olduğu düşünülen Türk-İslam Ülkücülerinin İslamcılık cephesine kaymalarını engellemek açısından yapılan bir ideolojik ve siyasal hesaptı.⁷³

3.3.1.1. Ülkücü Harekette Süren Gerilim

Kendilerini Türk-İslam Ülkücüsü olarak tanımlayanların, MÇP ile aralarında belirli bir mesafe bırakmayı seçişlerinin ideolojik ve siyasal nedeni; radikal İslami literatürdeki “siyasal parti olarak örgütlenmenin İslam’a uygun olup olmadığı” tartışmalarından da bir ölçüde etkilenmeleriydi. İlke olarak, partileşmenin, küfrün egemen olduğu sisteme tabi olmayı kabullenmek anlamına geldiği⁷⁴ bu kesim arasında yaygınlaşıyordu. Düzen karşıtı İslami söylemleriyle bağdaşan bu düşünce; Ülkücü gençlik tabanındaki Ülkü Ocaklılık bilincinin de izini sürüyordu. Ocaklı bilinci ve kimliği, partililikten daha saygın, daha esaslı, daha temel bir anlama sahipti. Parti, politika ve kadro oluşumunda fazlaca ilkeli davranılmayan, Ülkü Ocaklıları’na göre daha araçsal bir yapı olarak algılanıyordu. MHP kurmaylarının 12 Eylül döneminde ve yargılamalarda yarattığı hayal kırıklığı, bu algılamayı iyice derinleştirdi. Bu nedenle pragmatist, oportünist partililik kimliğinden uzak kalıp Ocaklılık geleneğine sahip çıkarak, sadece Ülkücülük kimliğiyle politika yapma eğilimi tabanda güçlüydü.⁷⁵ Ülkü Ocaklı tabanın fazlaca meşru gördüğü Türk-İslam Ülkücülerinin önde gelen isimleri (Muhsin Yazıcıoğlu, Yaşar Yıldırım vb.) MÇP’ yi asla canı-ı gönülden sahiplenmiyorlar, ancak köprüleri tamamen atmaya da göze alamıyorlardı. Her şeyden önce, Ülkücü kitle tabanı üzerinde Türkeş ile önderliğindeki bir MÇP’nin ifade ettiği otorite, temsili güç ve tarihsel süreklilik, göz ardı edilemeyecek ağırlığa sahipti. Bu

⁷³ a.g.e., s. 541.

⁷⁴ Mehmet Sümbül, *Milliyetçi miyiz? Müslüman mıyız?*, 1.Baskı, İstanbul: Objektif Yayınları, 1990, s.

37

⁷⁵ Mahir Damatlar, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999.

gerçeğe hiç değilse tabanı bilinçlendirene kadar gözetmeleri halinde, bir aforoz kampanyası, bütün güçlerine ve dinamizmlerine rağmen marjinalleşmelerini veya büyük zaman kaybetmelerine yol açabilirdi. Ortaya koydukları ideolojik reformasyon ve bu çizginin partide temsil edilen çizgiyle arasındaki ayrım, ara kadroların büyük çoğunluğunda sindirilmiş olmakla beraber, tabanda henüz nüans düzeyinde algılanabiliyordu. Partinin ve özellikle Türkeş'in ara kadroları atlayıp doğrudan tabana yönelen bir hitabetle kullanabileceği temsili güç, bu nüansları kolaylıkla flulaştırabilecek ağırlığa sahipti. Öte yandan, böylesi taktik, kaygıların ötesinde ortak siyasal geçmişle, yapılan kader birliğiyle kemikleşen siyasal kimliğin etkisini küçümsememek gerekir. Ülkücü hareketin bütün unsurları, çok uç ayrışmalar dışında, birbirlerini asgari ölçüde gözeterek hareket etme refleksine sahip olmaları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.

3.3.1.2. Türk – İslam Ülkücülerinin Gücü

Türk-İslam Ülkücüleri, partiyle mesafeli dururken kendi siyasal örgütsel ağlarını örmekteydiler. Her şeyden önce, Ülkücü kamuoyunun izlediği Medya üzerinde egemenliğe sahiptiler. 1983'te yayımlanmaya başlanan aylık "Bizim Ocak" dergisini 1987'den itibaren denetimlerine almışlardı. Türk-İslam Ülkücülerinin temel yayın organı haline gelen Bizim Ocak, Ülkücü gençlik tabanında hızla etkinleşen bir konum edindi. 1988 yılı başlarında hapisanedeki Ülkücüler tarafından yayımlanmaya başlayan aylık Bizim Dergah Dergisi bu ekibin ikinci yayın organı oldu. Bizim Ocak dergisi kadar yaygın olmamakla birlikte, gençlik tabanının radikal kesiminde çok tutulan Bizim Dergah; Türk-İslam Ülküsü söylemiyle MÇP'deki merkez güçlerin ve Ülkücü hareketin muhafazakar ve devletçi unsurlarının söylemiyle arasındaki uçurumu alabildiğine derinleştiren daha keskin bir tavır geliştirdi. İslam'a ilişkin teorik yazılar Bizim Dergah'ta ağırlıklı yer kaplarken Bizim Ocak'ın bu tür yazılardan reel politik tartışmalara uzanan geniş yelpazesi içinde, benimsenen ideolojik çizgiyi güncel siyasal süreçlere uyarlamaya yönelik tahliller gittikçe ağır bastı. 1990 İlkbaharında Türk-İslam Ülkücülerinin yayın portföyüne, oldukça radikal ve MÇP' de temsil edilen merkezi güçlere muhalefet çizgisiyle, üniversite öğrencisi ülkücülerce yayımlanmaya başlayan "İslami Mücadele / Mesele" dergisi katıldı. Entelektüel-ideolojik donanımı ve yayın

çalışmalarını geliştirmek gerektiği üzerinde, 12 Eylül'den sonra Ülkücü hareketin bütün unsurlarının mutabık olduğu söylenebilir. Gerekliliğinde anlaşılan bu çalışmalar üzerinde en fazla duranların Türk-İslam Ülkücüleri olması doğaldı. Çünkü, özellikle İslamcılaşıma çerçevesinde kapsamlı bir ideolojik-teorik arayışa girmişlerdi. Ayrıca, "fikirde derinleşmeyi, kemmiyette keyfiyeti artırarak", "12 Eylül öncesindeki sağlıksız büyüme yerine bilinçli, sağlıklı bir yapı içinde büyüme"⁷⁶ sürecine yönelme kaygısını taşıyorlardı.

Ülkücü hareketin haftalık yayın organı olan "Yeni Düşünce" gazetesinde de, Türk-İslam Ülkücüleri, gazete yönetiminin değiştiği 1987 başından itibaren belirli bir etkinliğe sahip oldular. Yeni Düşüncenin birçok yazarı, yönetici ve çalışanı onlara yakın isimlerdi. O tarihe kadar, kimi konjonktürlerde başka partilerdeki milliyetçi unsurlara ve milliyetçi aydınlarla da ilişki içinde bulunan, MP / MÇP'nin merkez güçleri doğrultusunda yayın yapan Yeni Düşünce'deki bu değişiklik; Türk-İslam Ülkücülerinin camiada sahip olduğu ağırlığın resmi göstergesiydi.⁷⁷

Yayın faaliyeti Türk-İslam Ülkücülerine küçümsenmeyecek bir örgütlenme imkanı sağladı. Bunun yanında sadece yayın yoluyla sınırlı kalmayan örgütlenme çalışmaları, 1987'de hapishanelerdeki Ülkücülere ve yakınlarına yardım amacıyla kurulan, Muhsin Yazıcıoğlu'nun başkanı bulunduğu "Sosyal Güvenlik ve Eğitim Vakfı", denetimlerindeki örgütsel çatılardan biriydi. Aynı zamanda 1980 öncesindeki Ülkü Ocaklarının devamı niteliğinde kurulan "Gençlik Kültür Sanat Ocakları"nda hem genel merkez, hem de yerel düzeylerde etkili konumlarda bulunuyorlardı. Özellikle Üniversite kentlerinde hızla örgütlenen Gençlik Kültür Sanat Ocakları'na atfedilen Ülkü Ocakları misyonunu yaşatma hedefi, Türk-İslam Ülkücüleri açısından, partiden bağımsız bir Ülkücü kimliğini yaşatmak anlamına da geliyordu.⁷⁸ Türk-İslam Ülkücülerinin önder kadrolarının, Ülkücü kimliği ile örgütsel yapılarla özdeşleşmede büyük çaba sarf ettiklerini de kaydetmek gerekir. 1970'lerde Ülkü Ocakları yönetimlerinde bulunmuş olan kuşağın çoğunluğunun bu örgütlenme içinde yer alması, onlarla büyük ilişki ağı kurmaları, bu kesime büyük oranda da saygınlık getiriyordu.

⁷⁶ Remzi Çayır, "Nasıl Büyüme?", *Bizim Dergah*, Sayı: 14, Mart 1989, ss. 26-30.

⁷⁷ İrfan Özcan, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999.

⁷⁸ İrfan Özcan, *Aynı Mülakat*, Ankara, 1999.

3.3.1.3. Türk-İslam Ülkücülerinin Taktik Yaklaşımları

Türk- İslam Ülkücülerinin siyasal tasarımları, ilke olarak üzerinde titizlikle durdukları ideolojik netleşmeyi ve o temelde yavaş ama sağlam bir biçimde geliştirmeyi düşündükleri örgütlenmeyi, olabildiğince sakın bir süreç yaşayarak tamamlamak doğrultusunda idi. Salt bu kaygı bile, ideolojik uyumsuzluklarla reel politik pragmatizmle ve hizip çekişmeleriyle karşılaşacakları MÇP'ye mesafeli durmaları için yeterliydi. Diğer İslami cemaatlerle ilişkilerini geliştirmeyi de oldukça önemsiyorlardı ve MÇP ile aralarında mesafe bulunması, bu bakımdan da yararlarına idi.⁷⁹ Öte yandan , MÇP ile aralarına kesin ve kategorik bir çizgi çekmemişlerdi. Bizim Ocak ve Bizim Dergah dergilerinin bazı radikal kalemlerinin zaman zaman çıkışları bir yana bırakılırsa, uyumsuzluklar dolaylı biçimlerde dışa vurulmaktaydı. Zaten Türk-İslam Ülkücüler, siyasal ideolojik olarak MÇP'nin merkez güçlerinden ne kadar ayrıştırlarsa ayrışsınlar, bunu bir kopuş noktasına vardırmaya yönelmiyorlardı. Bu çizgiyi benimseyenlerin çoğunluğu, siyasal tasarımlarını sonuçta Ülkücü camianın bütünlüğü içinde, Ülkücü camiyla birlikte gerçekleştirmekte kararlıydılar. Ülkücü Hareketten koparak islami gruplara yönelenlere veya hareketin 12 Eylül öncesindeki mirasına fazla özeleştirel yaklaşanlara karşı aldıkları kesin tavırla ; Ülkücü camianın bütünlüğüne, sürekliliğine taassupla sahip çıktıklarını ve bu bütünlüğü temel bir değer saydıklarını ortaya koymuşlardır.

Buna rağmen kopuşu tasarlayabilenlerde mevcutta Merkezinde MÇP ile Türkiye'nin yer aldığı yapının, Türk-İslam Ülkücülerinin isteği siyasal ve ideolojik oluşumun önünde engel oluşturduğunu ortaya çıkaran her durum, kopuş düşüncesini nesnel olarak canlı tutuyordu. Ancak kopuş sürecine giden adımı atmaları, camianın bütünlüğünü yitirmesine yol açacak; Türk-İslam Ülkücüler, muhafazakar / devletçi unsurlarla ve çeşitli ekiplerle birlikte, onları etkisi altında bulunan hatırı sayılır bir kitleyi de bırakmış olacaklardı.⁸⁰ Oysa bu kitle, onlar açısından bilinçlendirilerek kazanılması gereken, vazgeçilmez bir potansiyeldi. Kopuş, Ülkücü camianın bütünlüğünü salt nicel değil, nitel olarak da bozacaktı. Sonuçta bir bütün olarak camianın siyasal olarak en tartışmasız ve tek temsili ortak paydası, sonuçta yine Türkiye ve partiydi. Ülkücü Hareket, 1960'ların sonundan itibaren bir kitle hareketi karakteri

⁷⁹ Bora, Tamıl ve Kemal Can , a.g.e., s. 576.

⁸⁰ a.g.e., s. 577.

edindiği için, söz konusu temsil yeteneği salt camia nezdinde değil, genel kamuoyuna karşı da önem taşıyordu. Nitel açıdan gerçekleşecek böyle bir kaybı giderebilmek için, Türkeş ve partinin karşısına, mutlaka, camianın bütünlüğünü temsil yeteneğine sahip bir yapı ve / veya bir figür ile çıkmaları gerekirdi. Türk-İslam Ülkücüleri bütün güçlerine, etkinliklerine ve saygınlıklarına rağmen bu performansı gösterebilecek durumda olmadıkları gibi; Ülkücü camianın yapısını ve daha önemlisi geleneği / töresi, böyle bir operasyonu kaldıracabilecek nitelikte değildi. Hele Türkeş'in liderliği, bütün tartışmalara rağmen, ancak güç dengeleri çerçevesinde azaltılabilecek, ama iç ve dış kamuoyuna karşı daima ayakta tutulacak, ancak ölümle ortadan kalkabilecek bir veriydi. Türk-İslam Ülkücüleri de, çok açık düşünsel ve siyasal çelişkilerin varolduğu bağlamlarda bile Türkeş'e kesinlikle dil uzatmamışlardı. Ancak kapalı kapılar ardında hem yaşı hem de söylemleri açısından eleştirel bir yaklaşımı söz konusuydu.⁸¹

Türk-İslam Ülkücüleri, 1986-1988 döneminde yapılan derin tartışmaların, yaşanan dalgalanmaların ardından, Ülkücü camianın bütünlüğüne, tarihsel sürekliliğine, siyasal kimliğine kesin bağlılıkla karar kıldılar; bu değerleri temsil gücüne sahip bulunan Türkeş ile MÇP 'nin meşruluğunu da zorunlu olarak benimsediler. Bu durum siyasal / ideolojik pozisyonlarını ve güçlerini geliştirdikçe ve bu gelişmenin teorik sınırları gündeme geldikçe, daha açıkça idrak edilen alternatifsiz bir durum olarak ortaya çıktı. Daha eleştirel, kopmaya açık unsurlar yok değildi; fakat ana eğilim böyle belirmişti. Beliren bu ana eğilim çerçevesinde Türkeş ve MÇP ile ilişkilerini daha düzenli bir hale getirmeleri; bunun da ötesinde; kendi hedeflerine azami yaranı sağlayacak ilişki biçimini zorlamaları mantıken gerekirdi. Parti ile aralarındaki mesafe, ideolojik çizgilerini berraklaştırmayı önemsedikleri ve hareket içi ayrışmanın nereye varacağını kestirilemediği 1986-1988 dönemine uygundu. Söylemlerini ve tavırlarını yaygınlaştırıp siyasal örgütlenmeye akıtma aşamasına geldikleri 1988 / 89 dönümünde; MÇP ile aralarındaki mesafe hem meşrulaştırılması daha zor, hem de taktik olarak uygunsuz hale geldi. Partide etkin görev almaları gündeme geldiğinde bundan kaçınmaları, iç kamuoyunda, hem siyasal / ideolojik konumlarını sonuna kadar ayrıştırmaya yöneldikleri kuşkusunu ciddileştirecek hem de güçlerinin genelde pratikte, özelde camia içi mücadelede değerlendirmekten kaçındıkları doğrultusunda meydan

⁸¹ İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999

okumalara yol açabilecekti.⁸² Diğer yandan parti, Türk-İslam Ülkücüleri için camianın tamamına erişme imkanına ve meşruiyetine kavuşmak demektir. Bu imkanı kullanarak, partideki hizipsel kısır çekişmelerin ve üzerlerine yapışacak olan resmi söylemin vereceği zararı telafi edebilirlerdi; kendilerine bu bakımdan güvenebilecek noktadaydılar. 1987 / 88 döneminde MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığın camianın bütünü üzerinde, bunun da ötesinde Ülkücülük siyasal kimliğine ilişkin yıpratıcı etkileri de; partiye ilişkin sorumluluk duygularını harekete geçirmişti. Bu açıdan teşkilatlara ve partiye sahip çıkıyor görüntüsünü kamuoyu önünde veriyorlardı. Diğer taraftan, denetiminde tuttıkları bütün Ülkücü yayınlarda, özellikle Bizim Dergah dergisinde açıkça olmasa bile lider – teşkilat - doktrin üçlemesine çeşitli zamanlarda eleştirel yaklaşmakta çekinmemişlerdir. Bu yayınlar 1980 sonrası kuşakta ve özellikle üniversite gençliğinde etkili oluyor, ocak teşkilatlarında bile adı geçen üçlemeyi eleştiren yöneticilere rastlanabiliyordu. Bu karmaşık durum Türk-İslam Ülkücülerinin MÇP'den ayrıldıkları 1992 yazına kadar sürecektir.

3.3.2. Gelişen İslamcılığa Karşı Tepkiler

Ülkücü hareket içinde radikal İslamcı harekete kayış, küçük çapta, İran devriminin ve konjonktürel yapının yayıldığı cazibenin de etkisiyle 12 Eylül öncesinde başlamış, hatta saf değiştirmeye yönelen bazı ülkücülerle, Ocaklı kesim arasındaki mücadele bazı zamanlar açıkça belli etmişti. 12 Eylül sonrasında yoğunlaşan İslamcılığa yöneliş, hapishanelerde birçok ülkücünün ülkücülükten koparak, siyasal kimlik olarakta İslamcılığı benimsemesini beraberinde getirdi. Giderek daha fazla ve kapsamlı biçimde tanışılan İslam'ın bütünlük yapısının ve özellikle radikal islamcı literatürün kavrayıcı söylemin; ülkücülerini ciddi öz-sorgulamaya iten bir ideolojik meydan okuma olması doğaldı. Bu meydan okuma ülkücü ideolojiyi düşünsel düzeyde oldukça yıpratıcı kıldı. Düşünsel öz-sorgulama süreçlerinin önüne, kemikleşmiş siyasal kimliklerini koruma kaygısıyla kayıt koymayanlar, kolaylıkla kopmaya doğru gittiler. Kopuş, 1984'te Mamak askeri hapishanesinde başladı. Müslümanlığı bir kimlik olarak benimseyenler ayrı bir grup ve cemaat gibi davranmaya yöneldikçe, Ülkücü Hareketin önderliği, gündelik hayatta onlara çeşitli boykotlar uygulamaya başladı. Konuşma yasağı gibi

⁸² İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999

uygulamalarla, bu yönelimin öncüleri kitleden tecrit edilmeye çalışıldı. Ancak bölünme engellenemediği gibi, başka hapishanelere de yayıldı.⁸³

Ülkücülükten kopanların İslamlaşmaya meyletmeleri sadece hapishanelerle sınırlı kalmamıştı. Bu süreç dışarıya da yansımaya başladı. Taşrada İslamcılığa kayış seçmen - taban, sempatizan ve alt kadro düzeyinde yoğunlaşmıştı. Büyük kentlerde ise ülkücü hareketin genç kadrolarının özellikle aydın, yarı-aydın ve entelejensiyaya intisap etme eşiğinde olan unsurları arasında İslamcı harekete yöneliş eğilimi, ciddi kan kaybına yol açtı. Ülkücü hareket, potansiyel aydın kuşağın küçümsenmeyecek bir kesirini yitirmişti. Ancak ülkücü tabanın büyük bölümü İslamcılığa geçmedi. Kesin çoğunluk, ülkücü hareketin saflarında kalmıştı. 1980 arifesinde gençlik örgütlenmesinin yönetim kademelerini oluşturan, geleceğin önderliğini oluşturmaya aday konumundaki kadro kuşağının çoğunluğu İslamcılığa kayışa karşı açık tavır aldı.

Ülkücü hareketin en dinamik potansiyelini oluşturan bu genç önderler kuşağı, İslamlaşmanın ülkücülükten sapmadan yaşanmasını gözetken ideolojik yapının da mimarı olmuşlardı. MHP üst yönetiminden farklı olarak, tabandaki İslam'a yöneliş sürecini dolaysızca paylaşımları, bu misyonu üstlenecek düşünsel- duygusal iletişim ortamını onlara sağlamaktaydı. Ülkücü söylemi ve düşünce geleneğini İslami temelde yeniden tanımlamaya yöneldiler. Bu yönelim kategorik bir çıkışla ilan edilmese de, çoğunlukla Türk-İslam Ülküsü söylemi ve kimliği, Ülkücü tabana "İslamcılaştırmadan İslamlaşılabilir" meşru zeminini sunuyordu.⁸⁴ Ülkücü gençlik hareketin yaklaşık on beş yıllık mirasından çıkan yeni önderler kuşağına ise, hareket içi konumlarını ve güçlerini sağlamlaştıran ideolojik bir mecra açmıştı.

Ülkücü tabana sunulan "Ülkücü kimliğini yitirmeden İslamlaşma" imkanının çerçevesi Seyyit Ahmet Arvasi'nin görüşlerinden beslenilerek yeniden üretildi. Kimileri tabandaki İslam'a kayış eğiliminin önünü kesme kaygısının da etkisiyle, İslamı Arvasi'nin yaptığından çok daha belirleyici, öncelikli bir konuma yerleştirdiler. Türk-İslam Ülküsü söylemi doğrultusundaki yönelişin öncü ve simge ismi olan Muhsin Yazıcıoğlu, milliyetçi iktidar hedefini bile araçsal düzeye indirgeyen sözler sarf etti. "Dilinin ve milliyetinin seçiminde kendi tercihi olmayan ve Allah'ın kendisini o şekilde yaratmış olmasının hikmetine inanarak, Türk gibi yaşamının esasına kavuşmak Ülkücü Hareketin elbette özünden bir cüzünü teşkil edecektir. Uzun vadede, uzun soluklu bir

⁸³ Bora, Tanıl ve Kemal Can, a.g.e., s. 577

⁸⁴ Can, "MCP, RP ve İslami Diriliş" ss. 63-72

mücadeleye girmiş olan Ülkücü Hareketin nihai hedefine ulaşabilmesi için, nihai hedefin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Buna da ilay-ı kelimetullah dediğimize göre iktidar olmakta bir araç, dünya milletler ailesi içinde en üst noktaya varmakta o nihai hedefe ulaşmak için bir araç olmalıdır.”⁸⁵ Milliyetçiliği İslam lehine araçsallaştıran bu düşünce örgüsünün müellifi, gelecekte yollarını ayıracaktır.

Türk-İslam Ülküsü ideolojik formülünü benimseyenler, milliyetçiliği İslam’a tabi olarak sunan bu yaklaşıma koşut olarak radikal İslamcı hareketin sorunsalını ve terminolojisini de geniş biçimde kullanmayı amaçladılar. “Resmi İslam’a karşı gerçek şeriat”⁸⁶ düşüncesini savundular. Ülkücü Hareketin 1970’lerde de kendiliğinden gelişmesi içinde İslam’ı esas alan bir oluşuma yöneldiği savı, iyice üstüne basılarak öne sürülür oldu. Öyle ki 1940’lardaki Türkçülük- Turancılık Hareketi bile, esas itibarıyla “aydın, politikacı ve bürokratların beşere ram olduğu, Müslüman-Türk kimliğinin yok edilmesine dönük çabaların yoğunlaştığı, siyasal gidişe karşı bir mücadele”⁸⁷ olarak, İslami bir nitelik atfedilerek sunulabildi.

Türk- İslam Ülküsü kimliğini benimseyen Ülkücü Hareketin gençlik önderleri, Türklük ile İslamiyetin bileşim biçimi hakkındaki kavramsal bulanıklığı gidermeye çalışırken, Türk-İslam Ülküsüne geniş kapsamlı siyasal bir içerik yüklenmeye çalışıldı. Tanımlamalar yapılırken Ülkücü kimliğini İslamlaştırarak, bu kimliğin tarihsel sürekliliğini ,misyonunu ve bağlayıcılığını yitirmemesine de dikkat edildi. İslam’ın egemenliğinin nihai siyasal hedef olarak benimsenmesinin, Ülkücü Hareketin örgütsel varlığını gereksizleştirdiği ve iktidar misyonunu ortadan kaldırdığı düşünülmeliydi. 1980’lerin ikinci yarısında Ülkücü önderlerce gittikçe artırılan islami vurgusuna rağmen, Türklüğe mutlak bir seçkin, öncü misyon yükleyen özüyle Türk- İslam Ülküsü söylemi, Türklüğün ruhunu temsil eden Ülkücü misyonunun bekası için teorik dayanak sağlıyordu. Tabanda İslamcılığa kayış tehdidinin canlı kalması en azından daha radikal bir İslamcılaşmayı talep eden eğilimlerin var olması, Türkçülüğün ve Ülkücülüğün İslam çevresindeki misyonunu öne çıkaran daha güçlü vurgulamaları gerekli kıldı. Milliyetçiliği İslam da meşrulaştıran bir söylemin yerine, Milliyetçiliği İslam adına şart koşan atak bir söylemi oturtmak yorumsamalarına dayanan çabalardı bunlar.⁸⁸

⁸⁵ Muhsin Yazıcıoğlu, “Dava Adamı Olmak Üzerine”, **Bizim Ocak**, Sayı:31, Ocak 1990, ss. 11-17

⁸⁶ Remzi Çayır, “Resmi İslam”, **Bizim Ocak**, Sayı:10, Ocak 1988, ss. 20-27

⁸⁷ Metin Tokdemir “ 3 Mayıs’tan 12 Eylül’e” **Bizim Ocak**, Sayı:23 Mayıs 1989, ss. 6-14

⁸⁸ Can, “MÇP, RP ve İslami Diriliş” ss.63-72

Türk – İslam Ülkücülüğü bir siyasal kimlik olarak oturtulmaya çalışılırken, bu kimliğin tanımlanmasında inandığını / düşündüğünü (İslam'ı) yaşayan bir bilge, örnek insan tipinin altı çizilmekteydi. Aksiyonerlikle, bilgeliğin kaynaşmasını vurgulayan bu ideal tiplere, Ülkücü gencin bir “Alperen” olması doğrultusundaki öğütlerle ifadesini bulmuştur . Ülkücü Hareketin kendisini Türk- İslam Ülküsü söylemiyle ifade eden yeni önder kuşağı, düşünce-eylem birliğine vurgu koyan bu militan karakterizasyonunu, 12 Eylül öncesindeki örgütsel yapının vasıfsız, lümpen niteliğini aşmak bakımından çok önemsemi. İslam'ı nefsinde mükemmelen yaşama ekseninde sürekli yapılan “okuyun, düşünün, öğrenin” çağrılar; 1980'den sonra eksikliği çok hissedilen, bilinçli taban yaratma kaygısının yansımasıydılar.

3.3.2.1. Camiada Bölünme Ve Tabana Etkisi

MHP içindeki, Türk-İslam Ülkücüleri ve devletçi kesim arasındaki gerginlik, 1991 yılı sonrasında yapılan genel seçimler sonrasında kurulan DYP-SHP koalisyonuna güven oyu verilip verilmemesi sırasında iyice su yüzüne çıktı. Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları koalisyona güven oyu verilmemesini isteyerek, Türkeş'e baş kaldırdılar. Ancak Türkeş, güvenoyu verilmesi yönünde ısrar edince oylamaya katılmayarak gerginliği kamuoyu önünde belirginleştirdiler.

Ülkücü hareketin gençlik liderlerinden olan Muhsin Yazıcıoğlu, MÇP'ye girdikten sonra da Ocaklar üzerindeki kontrolünü bırakmamıştı. Parti içinde de bağımsız davranma yolunu seçerek cezaevinde tutuklu bulunan Ülküçülere yardım etmek amacıyla kurulan Sosyal Güvenlik ve Eğitim Vakfında kendine bağlı ekipler oluşturmaya çalışıyordu. Hapishanedeki Türk-İslam Ülküçülerinin çıkardığı Bizim Dergah Dergisine maddi ve manevi katkılarda bulunarak Türk-İslam Ülküsü çizgisini yayma çabasındaydı. Bu dergi aracılığıyla hem içerdeki hem dışardaki Ülküçülere İslamcı telkinlerde bulunuyordu. Yazıcıoğlu artık parti içerisinde güç odağı haline gelmişti. Yeni İslamcı kimliğiyle Ülkücü tabanda ses bulmaya başlayan Yazıcıoğlu, Ülkü Ocaklarının yerine kurulan Gençlik, Kültür ve Sanat Ocaklarında da etkinliğini gittikçe artırıyordu.⁸⁹

⁸⁹ Pekmezci, Necdet ve Nurşen Büyükyıldız, a.g.e., s. 203.

Muhsin Yazıcıoğlu MÇP'nin en yakın zamanda yapılacak olan olağan kongresinde Türkeş'in karşısına bir güç olarak çıkmaya hazırlanıyordu. Amacı, Türkeş'in başkanlığındaki yönetimi de ele geçirmek, daha sonra da genel başkanlık koltuğuna oturmaktı. Bu amaçla, taşra örgütlerine kadar bütün gücünü kullandı. MÇP'nin il örgütlerinin kongrelerinde ciddi ayrışmalar meydana geldi. 14 Temmuz 1991'de yapılan Ankara il kongresini Türkeş'e rağmen Onun desteklediği Basri Erdem kazandı. Ankara il kongresi, Türk-İslam Ülkücülerinin ilk ciddi başarıları olmuştur.⁹⁰

MÇP yönetimi bu kongrenin ardından Yazıcıoğlu'na karşı yaptırım uygulamaya başladı. Gençlik, Kültür ve Sanat Ocakları başkanı vasıtasıyla Muhsin Yazıcıoğlu'nun büyük ilgi gördüğü "Gözyaşı Geceleri"nin yasaklandığı ilan edildi. Gözyaşı Geceleri adıyla düzenlenen toplantılarda gençliğin duygusal yapısına hitap edilerek, Ülkücülük İslamcı bir kimliğe büründürülüp efsaneleştiriliyordu.⁹¹ Bu gecelerde amaç, partinin ideolojik alt yapısını korumaya yönelikti. Ancak zamanla bu geceler, Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının İslamcı görüşlerinin propagandasının yapıldığı toplantılar oldu. Bu da başta Türkeş olmak üzere MÇP'deki devletçi kesimi rahatsız ediyordu. Bunun üzerine genelgeyle Gözyaşı Gecelerine yasak getiren Gençlik, Kültür ve Sanat Ocakları başkanı "Teşkilatlarımızın her türlü sosyal faaliyetlerinde bizden onay alınması gerekmektedir. Gözyaşı Gecelerinin teşkilatımız tarafından düzenlenmesi kesinlikle yasaktır"⁹² açıklamasını yaptı. Türkeş ve MÇP yönetimine bu yasaklama kararını aldırان etkenlerden biride Yazıcıoğlu'nun bu gecelerde asker karşıtı bir söylem kullanmasıydı.

Bizim Dergah dergisinin Ankara'daki genel merkez binasının Gençlik, Kültür ve Sanat Ocaklarına mensup kişilerce basılması ve derginin sahibi Emir Kuşdemir'in silahla yaralanmasından bir süre sonra Yazıcıoğlu ve beş milletvekili arkadaşı MÇP'den ayrıldılar. Bu ayrılık özellikle Orta Anadolu'da kendisini açıkça hissettirdi. MÇP ve Gençlik, Kültür ve Sanat Ocakları'nın tabelaları birçok yerde indirildi.

Türk-İslam Ülkücüler partiden ayrıldıktan sonra bir süre "Yeni Oluşum Hareketi" adı altında siyasal çalışmalarını sürdürdüler. 6 Aralık 1992'de Ankara'da "Yeni Oluşum Hareketi Siyasi Karar Kurultayı" düzenledi. Bu toplantıda, yeni bir siyasi parti kurulması kararı alınarak, kısa sürede hayata geçirildi. Böylece Türk-İslam ülkücüler 1992 Temmuz ayrıldıkları MÇP'nin karşısına 29 Ocak 1993'te "Büyük

⁹⁰ İrfan Özcan, Aynı Mülakat, Ankara, 1999.

⁹¹ Pekmezci, Necdet ve Nurşen Büyükyıldız, a.g.e., s. 204.

⁹² Ulvi Batu, "İçimizdeki Hainler", Bizim Ocak, sayı: 57, Mayıs 1992, ss. 17-23.

Birlik Partisini” kurarak çıktılar. Büyük Birlik Partisi ilk ciddi sınavını 1994 yerel seçimlerinde verdi. Türkiye genelinde yaklaşık 500 bin oy aldı.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. 1990'LI YILLARDA MİLLİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ

1989'un sonları ve 90'lı yıllarda, milliyetçiliğin bütün dünyada hem düşünsel düzeyde hemde siyasal fiiliyatta geniş yer kapladığı görüldü. Çünkü; 19. yüzyıldakinden ve İkinci Dünya Savaşı ertesinden sonraki bu üçüncü baharında¹, Milliyetçilik her zamankinden daha kalkışmacı görünüyor. Zira; bugünün dünyasında milliyetçilik, derin yarıklarla enine, boyuna, diklemesine bölünmüş bir ayrışma ve çatışma haritasında büyük işler görmektedir. İki kutupluluğun sona ermesiyle jeopolitik ihtilafların büyümesi ve askeri operasyonların uygulanabilirliğinin artması, bu haritanın en basit, en yüzeydeki ölçeğidir. Milliyetçi ideolojinin, modernizmin kendi vaadettiği özgürleşmeyi ket vurucu, mutlakçı, determinist, kalkışmacı pratiklerinin en bütünlüklü projelerini oluşturmaya başladılar. Sosyalist enternasyonalizmin meydan okuması karşısında rüşünü ispat etmesiyle güçlenen milliyetçilik, uluslararası politika ve medyada hakim olan söylemde olduğu gibi, gündemdeki milliyetçilik dalgasının büyük ölçüde temeli 19. yüzyılda atılan gecikmiş bir milliyetçilik olmuştur. Daha çok makro milliyetçiliklere dayalı bu parlama bütün dünyayı kaplayarak kronikleşmeye doğru gitmektedir.²

Yerleşik - hakim global söylemde kronik milliyetçilikle kastedilen esasın, Batı Avrupalı olmayan milliyetçiliktir; çok etnikli devletler için tehlike olarak görülen aslında bu tür milliyetçilik anlayışıdır. Batılı milliyetçilik formu medeni bir milliyetçilik tarzı olarak ayırt edilmektedir. Genellikle, milleti vatandaşların ortak iradesi temelinde tanımlayan ve meşruiyet kaynağını bu iradede alan Batılı milliyetçiliğe karşı, milleti etnik veya kültür-dil-tarih temelinde tanımlayan Doğu Avrupa/Balkan tarzı milliyetçilik saran anlayıştır.

Milliyetçiliğin kronikleştiği tespiti dünyanın uluslar üstü veya ulusal devlet üstü kurumlaşmalara yöneldiği bu nedenle millet ve milli devlet bazında titizlenme devrinin geçtiği savına dayanır. Yaşanan milliyetçi kabarma eleştirilirken, mikro milliyetçilik kavramına sıkça başvurulması da ölçeğe ilişkin kaygıları ağırlığını

¹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, Çev. İskender Savaşır, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s.127

² Stefan Breuer, "Milliyetçilik Rüzgarları", Çev. Nilgün Çaplı, *NPQ Türkiye*, Kış 1992, ss. 3-17

düşündürüyor milliyetçilik akımının özsel içeriğinden öte bu akımın mikro birimleri savunuyor oluşu huzursuzluk kaynağıymış gibi, milliyetçilik dalgası karşısında Batıda duyulan huzursuzluk milliyetçiliğin esası itibariyle sorgulayan bir tutum değil, belki de “Makro Milliyetçilik” denilemeyecek bir yönelimi ifade ediyor. Milliyetçilik-ötesi bir kavram olarak savunulan globalleşme makro ölçekte belirlenen bir kültürel ırkçılık momentini taşıyor. Bu kültürel / Irkçı ve dışlayıcı momentin global düzeyde ve özellikle Batı / Kuzey-Doğu / Güney ekseninde, makro-milliyetçilik diye tasvir edilebilecek bir işlev görme yatkınlığına sahiptir.³

Milliyetçilik ve milli devlet 90’lı yıllarda da kapitalizmin kurumsal çerçevesini oluşturma işlevi gördü, yani denilebilir ki sanayi toplumunun kadrajını oluşturdu. Günümüzde sanayi toplumu denilen olgu önemli bir değişim geçiriyor; milli devletin ve milliyetçiliğin oluşturduğu kadrajında bu değişme uyarlanması sorunu kendini dayatmış görünüyor. Milli Devletin hem yukarıya hem aşağıya doğru politik ve iktisadi düzeylerde işlevselliğini, düzenleme yeteneğini, iletkenliğini yitirdiği tıkaç haline geldiği saptanıyor; yukarıya doğru yani milli devletin ülkesi içinde bölgesel ve yerel düzeyde yukarıya doğru uluslar üstü mercileri, kurumları geliştirme çabaları ve globalleşme söylemi, aşağıya doğru ise bölgesel-yerel birimlere ağırlık kazandırma isteği ve yerelleşme / ademi merkezileşme / federalizm söylemi, milli devletin yanına yeni bir kadraj oluşturma arayışının ürünleri oluşturulmuştur.⁴

Milli devlet ikame etme yönelimi, bir vechesiyle etkinlik/verimlilik ölçütlerine dayalı olarak, iktisadi ve yönetsel anlamda politik bir çerçevede yürüyor. Bir başka vechesi ise ideolojik ve kültürel sorunlara açılıyor. Globalleşmenin uluslar üstüleşmenin ideolojik ve kültürel sıvası nereden temin edilecek; milli devlet ideolojisinin çözülüp klasik/kronik milliyetçiliğin dışlanmasıyla toplumda oluşacak aidiyet ve kimlik açığı nasıl, neyle kapanacak? Batı dünyasında geçerlilik kazanan eğilimler ve gelişen akımlar, globalleşmenin refakatçısı olan bölgecilik de kimlik açığını kapatmaya aday akımlardan birisi bu sorunun cevabının kültürel bir Avrupalılık / Batılılık kimliği ile verileceği düşünülmüştür.

Bölgeciliğin, milliyetçiliğin ve milli devletin aşağıya doğru çözülmesinin sonucu ve çözümü sayıldığı gibi, milliyetçiliği ideoloji ve kimlik düzeyinde ikame edeceği varsayılmaktaydı. İnsanları aidiyet ve yurt ihtiyacını üstelik daha dolaysız ve canlı

³ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 27

⁴ Murat Belge, “Milliyetçilik Nereden Nereye”, *Birikim*, Sayı: 45/46, Ocak-Şubat, ss. 27-33

ilişkilere dayalı bir ölçekte gidereceği öngörülüyor, böylece globalleşmenin anonimleştirici, kozmopolitleştirici etkisini dengelemesi, üstelik bunu adem-i merkezi yapılarda birikecek demokratik deneyimle gerçekleştirmesi umuluyordu. Yerleşik-kurumsal tasarıların dışında, 80'lerin ortalarına dek, pek çok düşünürün (örneğin Wallerstein) yeni bölgesel hareketleri yeşiller, kadın hareketi vb. gibi muhalif demokratikleşmeci hareketler safında sayıyordu. Bölgecilik merkezi devlete iktisadi ve politik idare mekanizmalarının yabancılaşmasına, merkezin periferiyi sömürmesine, yumuşak asimilasyona, kültürel bir örnekleştirmeye vb. karşı eleştirelliği ile gerçekten kronik milliyetçiliğe ve milli devlete karşı bir alternatif oluşumuna katkıda buluna bilir gibiydi. Ne var ki bölgeciliğin güncel görünümüleri, Batılı kültürel ırkçılığın / dışlayıcılığın bir versiyonu olarak işliyor ve popülist cenahta yer alıyordu.⁵

Batı kültürel dışlayıcılığın etkisinin çok daha ağır yaşandığı ve bu dışlamanın bir mağduriyete dönüştüğü dünyanın Güneyi'nde ve aynı zamanda Türkiye'de ise biriken tepkisellik klasik / kronik milliyetçiliklerin toprağını suladığı gibi, bu toprakta muhalif, makro milliyetçi akımlara da boy attırmıştı. Bu makro milliyetçi akım salt negatif saiklere dayalı olmakla kalmayıp, pozitif etmenlere yaslanma imkanı da bulmuştur.

4.1.1. Türk Milliyetçiliğine İvme Kazandıran Etmenler

Türk Milliyetçiliği 80'ler / 90'lar dönümünden itibaren sürekli bir yükseliş göstermiştir. Dünyada, bilhassa Türkiye'nin kesişim odağında bulunduğu Balkanlar-Ortadoğu - Kafkasya üçgeninde kabaran milliyetçi dalgaya koşut olarak geliştiği söylenebilir. Globalleşme, aslında hiçte paradoksal olmayan bir biçimde, milliyetçiliği teşvik ve tahrik etmiştir. İki kutupluluğun çöküşüyle birlikte askeri ihtilafların, sınır değişikliklerinin mümkünleşmesiyle; azınlık ve insan hakları konularının diplomatik materyal haline gelmesiyle; uluslar üstü süreçlerin ve onların yanı sıra iktisadi ve coğrafi yapılanmanın sarsması aslında milliyetçikleri tahrik etmiştir.

Bu etkenler Türk Milliyetçi ideolojisi üzerinde, onun reaksiyoner kalıplarını onaylayan ve güncelleştiren bir etki yaratmıştır. Zira Türkiye, ağır bir beka krizi altında kurulan ve akabinde çevresine yoğun bir tehdit algısıyla bakan bir milli devlet

⁵ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 49

geleneğine sahiptir.⁶ Türk Milliyetçiliğinin ve Türk milli kimliğinin biçimlenmesinde bu beka kaygısının ve tehdit algısının büyük bir etkisi var. Globalleşmenin ulusal devlete dönük meydan okuması, kolaylıkla, Türkiye'ye yönelik asırlık bir tehdidin modern versiyonu olarak algılanabilmek bu zihniyet örüntüsünü pekiştirmiştir. Globalleşmenin meydan okumasının, Haçlı seferlerinden başlayıp, Doğu Sorunu, Osmanlı'yı çökerten Batı nüfuzu ve Batılaşmacı reform politikalarını, Osmanlı'nın yıkıntıları üzerinde yaşaya bilir bir yeni devlet kurulması umudunu gömen Sevr Antlaşmasına uzanan bir sürekliliğin parçası gibi algılanabilmesinde, kuşkusuz Kürt meselesi başrolü oynuyor.⁷

Türk Milli bilincini yaralayan bir etken de, söz konusu tehdit algılanmasındaki ve beka krizindeki kabarmanın, tadına tam varılmayan bir özgüven çılgırının ardından gelmesidir. Türkiye 90'lara bir özgüven planlaması ile girmişti. 80'lerde yeni sağ ekonomi politikalarla sağlanan sermaye birikimi, global sermayeyle eklemlenmede alınan mesafe, kimi hegemonik sektörlerde kaydedilen gelişme, tüketimin modernleşmesi ve yaygınlaşması; iktisadan "dünyanın 1. liginde" çıkma umudunu doğurmuştu. AT' ye tam üyelik başvurusu sırasında esen hava, Cumhuriyetin kuruluşundan beri göz dikilen muasır medeniyet seviyesine erişme, yani Batının bir parçası olma hedefine artık ulaşıldığı hissini yaydı. Batıcı seçkinler ve kentli orta sınıflar için bu duygu azamileşti.⁸ Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin açtığı rasyonel ve ekonomist yeni Turancılık perspektifi, bu hissi pekiştirdi. Resmi milliyetçiliğin bakış açısından bir hiterland gibi değerlendirilen Türk Cumhuriyetleri'nin tarihsel ve kültürel mirası, Türkiye'nin Batıya kendi özgün kimliğini yitirmeden bağlanmasının ek bir garantisi sayıldı. Türkiye'nin özgün kimliği, Batının o coğrafyanın iktisadi potansiyeline açılmasını sağlayacak köprü olacaktı.⁹ Turgut Özal öncülerinden çok daha güçlü bir Türk-İslam-Batı sentezi tasarımıyla birlikte, dönemin iyimser ve özgüvenli rüzgarlarının da simgesiydi. Özal, Türk sağ politikacıların "Büyük Türkiye", "Güçlü Türkiye" lafızlarını görece realist bir bağlamda yineleyebilme şansına erişti; Özal'ın son devrinde bu lafızların üstüne "21. asır Türk asrı olacaktır" gibi iddialı bir şiar da binmişti.

⁶ Ahmet İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s. 56

⁷ Taner Akçam, *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 35

⁸ Şahin Alpay, *2020 yılında Türkiye*, 1. Baskı, İstanbul: Afa Yayınları, 1991, s. 56

⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1993, s. 36

4.1.1.1. Dış Türkler Politikası

1989 yılının sonları ve 1990 yılı bütün siyasal hareketler gibi Ülkücü hareketin gündeminde de dünya politikasının ağırlığını olağanüstü artıran gelişmelerle doluydu. Batı-doğu bloklaşmasındaki çözülmenin, Romanya ve Demokratik Almanya'da Sosyalist sistemin çöküşü ile ivme kazanması; Türkiye de bütün siyasal hareketlerle birlikte Ülkücü Hareketi de, uluslararası politikaya ilişkin siyasal tasarımlarını global ve bölgesel düzeyde gözden geçirmeye itti. Sovyet İmparatorluğunun dağılmasıyla, imparatorluğun asli unsuru olan Ruslar için (Marksist doktrine aykırı olmasına rağmen) zaten serbest olan milliyetçilik, bunun yasaklısı olan diğer toplumlara da ister istemez sirayet etti. Sırasıyla Doğu Avrupa, Kafkasya, Türkistan, ve Sibirya da 19'u Türk boyu olmak üzere toplam 41 etnik grup geç kalmış bir milliyetçiliği yaşamaya başladılar. Her geç kalmış harekette olduğu gibi aşırıya kaçılarak mikro milliyetçilik abartmaları da oldu, ama netice itibarıyla yeni bir milliyetçilik döneminin yaşandığı söylenebilir.¹⁰

Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğindeki siyasal – toplumsal alt üst oluş sürecinin Ülkücü hareketi özel olarak ilgilendiren boyutu, buralarda ve özellikle SSCB'de milliyetçi akımların güçlenmeleriydi. Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinde Türk Milliyetçiliğinin yükselişi, PanTürkist ve Turancı etmenlerin işlenmesini, hiçbir zaman olmadığı kadar gerçekçi hale getiren bir konjonktür yarattı. Bu konjonktür kuşkusuz Ülkücü harekete moral verdi, ona 12 Eylül sonrasında beri ilk kez kitlesel ve yaygın biçimde sokaklara dökülme imkanı sağladı. Daha önemlisi, Ülkücü hareketin reaksiyoner görüntüsünden sıyrılıp, topluma Türk dünyası ve onun vasıtasıyla İslam alemi çerçevesinde pozitif bir siyasal ufuk, bir ütopya sunabilmesi için kapı açtı.¹¹

Bu yıllarda Bulgaristan ve Azerbaycan olayları ve bu olaylarla birlikte dış Türkler meselesinin gündemde baş köşeye oturması, aslında 1980'lerde bu konuya çok yoğunlaşmamış olan Ülkücü hareketin pek fazla hazırlıklı olmadığı gelişmelerdi. Bu gelişmeye 12 Eylül öncesinin sokak deneyiminin kolektif belleklerindeki izleriyle, bir anlamda siyasal refleksleriyle davranarak intibak etmeye çalıştılar.

¹⁰ Acar Okan, "Türk Dünyasının Yeniden Dirilişinin Milliyetçiliğe Etkileri" *Türk Yurdu*, C.19, Sayı: 139-141, Mart-Mayıs 1999.

¹¹ Ömer Laçiner ve Tanıl Bora, "Türki Cumhuriyetler ve Türkiye: İkinci Vizyon", *Birikim*, Sayı: 47, Mayıs 1992, ss. 7-16.

Buna karşılık, Ülkücü hareketin özellikle Azerbaycan olaylarını protesto gösterilerinde hatırı sayılır kalabalıkları seferber edebilmesi, kamuoyu açısından da hazırlıklı olunmayan, sürprizli bir durumdu. Devlet içindeki ve yeraltındaki büyük bir karanlık güç tasvirine dayanan medyadaki ülkücülerin imajını, Ülkücü hareket gerçekçiliğini (en azından tamamını) yansıtmadığı görüldü. Ülkücülerin özellikle Azerbaycan olaylarını protestolarında kitlesel biçimde sokaklarda boy göstermesi, medya da ve kamuoyunda bir bakıma şaşkınlıkla karşılandı. Aynı zamanda bu gösteriler esnasında Ülkücü Hareketin radikal unsurları medyayı ve resmi güçleri, “Ülkücüler sempati topluyor” kaygısıyla Azerbaycan protestolarını engellemeye, dizginlemeye çalışmakla suçladılar. Gazetelerin ve devletin resmi haber kuruluşlarının mitinglerde toplanan kalabalıkları olduğundan küçük gösterdiğini savundular.¹² Bu durum aslında Ülkücü Hareketin 12 Eylül sonrası sesini kitlesel olarak ve bütün toplumun duyacağı şekilde ilk kez duyurmasıydı.

4.1.1.2. MHP’nin Jeopolitik Tasarımları

MHP yönetimi ve tabanının dış Türkler meselesiyle ilgili mesailerindeki artış, dünya politikasındaki gelişmeler hakkındaki global yaklaşımları ve tasarımları çerçevesinde anlam kazanır. Ülkücü Hareketin değişik unsurlarının genel ideolojik yaklaşımlarındaki ayrımlar, dünya politikası ve Türk dünyasına bakışlarında da geçerlidir. Bu ayrım MHP yönetiminde ağırlıklı olan devletçi unsurların uluslar arası alana dönük özgül reel politik yaklaşımlarının tabanı oluşturan Türk-İslam Ülkücüleri ve diğer radikal unsurların daha ilkesel, soyut denebilecek görüşleri arasında kendini göstermekteydi. Ülkücü hareketin devletçi kesimi, dünya politikasındaki yeni dengeleri, beliren uluslar arası çelişki ve ittifak potansiyellerini jeopolitik mülahazalarla yorumlamaya, reel politik öngörüler ve hedefler çizmeye daha yatkındır. Genelde jeopolitik konulardaki mesailere yatkınlıklarıyla (özellikle asker kökenli yöneticiler) uluslar arası politika ve strateji alanında Ülkücü Hareketin kendi içinde hamle ve söz üstünlüğüne sahiptiler. Ayrıca, MHP adına yapılan bu tahlil ve öngörüler, iç siyasal ve diplomatik düzeye dönük olarak bir noktada resmi anlamda taşıdıkları için önemlidirler.

¹² Tank Gökeri, “Emperyalizmin Emelleri”, *Yeni Düşünce*, 19 Ocak 1990, s. 5.

Ülkücü Hareketin sözü edilen kesimi, Türk Milliyetçilerinin “dünya tarihinin bir milletler mücadelesi olduğu” tezinin doğrulanmış olduğunu sürekli vurgulayarak, dünya politikasında “hak haklıdır” ilkesinin yerini, “hak güçlündür” ilkesine ayak uydurulması gerektiğini ima ederlerken, Türkiye’nin kendi çıkarlarına karşıt ittifak paktların emellerine karşı, bağımsızlığını kazanmış Türk devletleri arasında birlik kurmaya yönelmesini ve bu birlikte “ağabey ülke” rolünü oynamasını istemişlerdir. Türk dünyasını bekleyen olaylar karşısında en büyük tehlike, Türk illerindeki olağanüstü dinamizme karşılık Türkiye’de görülen utandırıcı hareketsizlik ve umursamazlıktır. Bağımsızlığını kazanan Türk toplulukları, Türkiye’nin desteğini yanlarında bulamamaktadırlar. Oysa Türkiye’nin, kendisine ve Türklüğe yönelik tehditleri bertaraf etmesi, dış Türklerle ağabey ülke olarak kuracağı bağla, mevcut güç odaklarına karşı durabilecek bir başka güç odağı olmasına bağlıdır. Ferruh Sezgin’in sorduğu gibi; “Hep dünyayı yönetmeye alışmış ve son birkaç yüzyıldır da dünya politikasında etkili olamamanın getirdiği psiko-sosyal sıkıntıların tahribatı içinde bocalayan Türkiye, iki Marksist devin (SSCB ve Çin) içinde olduğu kaos döneminde kendi ırkı için avantajlar elde etmenin peşinde koşmamalı mıdır?”¹³

4.1.2. Konjonktürel Olaylara Sağduyulu Yaklaşım

Ülkücü Hareketin, Partide ağırlıklı olan merkez güçleri, genel sağ entelejensiyanın, “Türkiye’nin bekası” temelinde resmi ideolojiyle uyumu gözetken devletçi bakış açısını esas itibarıyla paylaşmış ve bu bakış açısına dayanan gerçekçi, sağ duyulu Pan- Türkizm etmenlerine dayanmışlardır. Alpaslan Türkeş, 1960’lardan beri ve temel eseri “Dokuz Işıktaki” dış Türkler için elden ne gelirse yapmak gerektiğini savunurken, bu mücadelede “baş şartın Türkiye’nin başının belaya sokulmaması olduğunu, çünkü bütün dış Türklerin kurtuluşunun Türkiye’nin varlığına bağlı olduğunu” vurgulamıştır.¹⁴ Ülkücü medya ise Azerbaycan olaylarından sonra da “gerek biz Türkiye Türklerinin, gerekse Sovyetler birliğinde yaşayan Türklerin, çok akıllı ve planlı hareket etmesi gerektiğini; ilk düşünülecek şeyin kamuoyunu, dünya gerçeklerini açıklayarak ikna etmek olduğunu savunarak; yeni Pan-Türkist etmenlerin genellikle etrafında tanımladığı gerçekçi azami hedefleri tekrarladı. Bütün Türk ülkeleri arasında

¹³ Ferruh Sezgin, “Yeni Açılımlar”, *Yeni Düşünce*, 26 Ocak 1992, s. 7.

¹⁴ Alpaslan Türkeş, *Dokuz Işık*, s. 217

bir kültür köprüsünün kurulması, Azerbaycan için en uygun çözümün bir “Kafkas konfederasyonu” nun kurulması olacağı Orta Asya Türlerinin de bu konfederasyonla iyi ilişkiler içine girip, bir “Kafkasya ve Orta Asya Konfederasyonu”nun oluşumunun hedeflenmesi gerektiği savunuldu.¹⁵

Ülkücü Hareketin MHP önderliğinde cisimleşen devletçi unsurlarının, gerçekçi Pan-Türkizm etmenlerini vurgularken dışa dönük resmi açıklamalarında kullandıkları bu ihtiyatlı üslup, kendi iç kamuoyuna yapılan konuşmalarda bir ölçüde değişir. MHP sözcüleri, dış Türklerin “Dünya politikasında etkinlik aracı olarak” Türkiye’ye sağladığı potansiyeli vurgularken, genel milliyetçi söylemin ortalamasından daha atak, açık yayılmacılık etmenleri içeren bir perspektif ortaya koyarlar. Alpaslan Türkeş, gene 1960’lardan beri söylediklerinin izinde, “sömürgeciliğin çağımızda şekil değiştirdiğini, kültür ve ideoloji ihraç ederek, diğer ülkelerde kendi dilini konuşan, kendi kültürünü bilen ve kendisine dost olan topluluklara sahip olmaya çalıştığını”¹⁶ anlatarak; dış Türklerin uluslararası politikada güçlenmeleri için hazır bir imkan olduğunu ima eder.

Parti önderlerinin ve ona yakın unsurların, bir yandan büyük çaplı, otantik Pan-Türkizm çabalarını ima ederlerken, bir yandan gerçekçi Pan-Türkist etmenleri benimsiyor görünmelerinde; kamuoyu ve devlet nezdinde Irkçılıkla-Turancılıkla damgalanmaktan kaçınma kaygısının mutlaka bir payı vardı. Ayrıca dış Türk Topluluklarının gerçekten milli bağımsızlık için mücadele ediyor olmaları, Pan-Türkist kaygılarla reel politika arasında bağ kurmayı acıleştiriyor; maceracılıktan ve ütöpstlikten uzak, iç ve dış politikada genel kabul görececek gerçekçi politikalar saptamayı icap ettiriyordu. Bu durum, parti yönetiminin geçmişteki ufkuna göre mütevazı sayılabilecek hedefleri tanımlamaya itmekteydi. Öte yandan hem Ülkücü hareketin tabanını tatmin etmek, hem diğer milliyetçi çizgilerden üstünlüklerini kanıtlamak bakımından daha radikal ve kapsamlı Pan-Türkist talepleri savunma gerekliliği de açıktı. Bu gerekliliği yerine getirirken, genel kamuoyunda Irkçılık-Turancılıkla damgalanma riski yükseldiği gibi ; Milliyetçi ve dış Türk kamuoyunda “soydaşlarımızı ve dış güçleri tahrik ederek dış Türklerin işini zorlaştırma” karalamasıyla karşılaşılıyorlardı. Ülkücü basında zaman zaman, bazı kuruluşların dış Türkler nezdinde Ülkücüler ve Alpaslan Türkeş aleyhine telkinlerde bulunulduğundan

¹⁵ Ahmet Bilgin, “Kafkasya ve Orta Asya Konfederasyonu”, **Bizim Ocak**, Sayı:38, Şubat 1990, s.s 9-15

¹⁶ Alpaslan Türkeş, “Strateji”, **Yeni Düşünce**, 13 Temmuz 1990, s.13

yakınılması¹⁷ buna bir göstergeydi. Parti yönetiminin Pan-Türkizm gerçekçi Pan-Türkist etmenlerle sınırlamaya zorlayan bir dinamik işliyordu. Bunun yanında aynı yöneticiler, Ülkücü Hareketi genel sağ ortalamaya indirerek özgünlüğünü yok edebilecek bu dinamiğe karşı durabilmek için gereken radikalizmin uygun biçimini ve dozajını ayarlamaya çalışıyorlardı. Gerçekçi Pan-Türkist etmenlerle tanımlanan bir zemini paylaştığı genel sağın ve milliyetçi kesimin ortalaması içinde erimeme kaygısıyla, dış Türkler meselesindeki telif hakkını ısrarla gündeme getiriyorlardı. Ülkücü Hareketin bütün unsurları, oldukça geniş milliyetçi aydın kalabalığının da desteğiyle, “Ülkücülerin bu meseleye dış Türklerden söz edenleri ırkçı, Turancı suçlamalarıyla hapsedildiği, işkence gördüğü dönemlerde cesaretle sahip çıktıklarını” anlatıyorlar, bu vesileyle Alpaslan Türkeş ve geçmişteki mücadelesi de yüceltiliyordu.

4.1.2.1. Bölücü Unsurlar Karşısında MHP'nin Tutumu

Türkiye'nin özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bölücü hareketin yükselişiyle çatallaşan Kürt sorunu, Türk Milliyetçiliğinin 90'lardaki kabarışının dinamiklerinden bir bölümünü oluşturdu. Aslında Kürt meselesi, Türk Milliyetçiliğini, tarih bilincinin veya tarih kurgusunun hem geçmişe dönük, hem gelecek tasarımı açısından çok zayıf, hassas olduğu bir anda yakaladı.¹⁸ Türk Milliyetçiliği bir beka davası mantığı etrafında, kuşatılmış psikoza eşliğinde, savunmacı karakterde şekillenmiş bir milliyetçiliktir. Türk Milliyetçiliğinin meydana gelişine damga vuran tarihsel çerçeve, yeni ülke ve toprak unsurunun çöken bir imparatorluğun bakiyesi oluşu, modern anlamda millet unsurunun ise, üstelik imparatorluk bünyesinde doğan diğer milliyetçiliklere nazaran gecikmişlikle inşa edilme gereği; ona tepkisel ve refleks bir savunma misyonu yüklemiştir. Türk milliyetçiliği kendisinin böylesi bir var kalma – yok olma açısından, bir beka davası misyonuyla anlamlandırmıştır.¹⁹ Bu tarihsel çerçevede yüzyıllarca aşağı sayıla gelmiş batı ve onun uzantısı olan Hristiyan azınlık unsurları karşısında her alanda sürekli gerilemelerin getirdiği kompleksi; imparatorluğun son evresinde uluslar arası pazarlık ve anlaşma masalarında, askeri ve siyasal avantaj sahibi olunan durumlardan bile sistematik biçimde mağlup sayılmanın

¹⁷ **Bizim Ocak**, “Orta Asya'daki Yükseliş”, Sayı:43, Temmuz 1990, ss.3-11

¹⁸ Ömer Laçiner, **Kürt Sorunu – Henüz Vakit Varken**, 1. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1991, s. 7.

¹⁹ Poulton, a.g.e., s. 153.

getirdiği haksızlığa uğrama duygusunu da hesaba katmak gerekir.²⁰ Sürekli düşman tehdidi varsayımına dayalı bir beka kaygısı psikozun, 1950'lerden sonra anti – komünizm temelinde Türk milliyetçiliğinin anlam dünyasını belirlemeyi sürdürdü. Ancak 1980'lerde anti – komünizm psikozunun yitmesi, zemini kayganlaştırdı. Özellikle 1990'lar dönümünde, milliyetçilik çizgisinin, milliyetçiliğin içinde dönüştüğü düşünce ve duygu dünyasına, maddi dünya ya hitap etmesinin çok zorlaştığı görüldü.

1980'lerin ortasından itibaren “beke davası” sorunsalını diri tutan, savunmacı tepkiselliğe kan veren en önemli etken ise, Kürt meselesi olmuştur. Kürt meselesinin yarattığı bir sorun olan vatanın bölünmesi tehdidi, Türk milliyetçiliğinde yeniden bir tepkiseli kabarığa yol açmıştır. Bu da onun beke psikozunu yeniden üretmiştir. Bölücü kimlikli muhalefetin başından itibaren dış kaynaklı, dış mihraklardan destekli damgasını yemesi, Batı emperyalizminin Türkiye yi çökertme planı uyarınca körüklendiğinin vurgulanması, Türk milliyetçiliğinin kendisini yine doğum evresinin şartlarında tahayyül etmesini getirmiştir. Osmanlı imparatorluğunun çöküş sürecinin tarihsel tecrübesi yeniden bilince çıkmıştır.²¹

Bu noktada, Körfez Savaşı'nın Türk milliyetçiliğinin düşünce dünyasına etkileri ele alınacak olursa; Körfez Savaşı dönemi, bir yandan, Türk milliyetçiliğinin, beke psikozu ile geleceğe güvenle bakan bir perspektif arasındaki yalpalamasının artmasına vesile oldu. Savaştan umulan beklentilerin gerçekleşmeyişi, beke psikozunu depreştirici bir gizli travma etkisi yarattı. Diğer yandan, savaşın Kürt meselesi bağlamındaki sonuçları ve durumu uluslar arası sorun mertebesine doğru yol alması, genel olarak bu psikozu ağırlaştırdı. Kürt meselesinin dış kaynaklılığına konulan vurgu artarken; meselenin öznesinin, yani Kürtlerin, Osmanlının çöküşünde gayr-i Müslim halkların konumuna benzer konumda algılanabileceği bir ideolojik zemin hazırlamış oldu.

Kürt sorununun MHP yönetimini ve tabanın resmi ideolojisiyle en üst düzeyde bütünleştiği konulardan biri olmuştur. Bu konuda Ülkücü görüş, Türkeş'in sık sık telaffuz ettiği “onlar ne kadar Kürtse bizde o kadar Kürtüz. Biz ne kadar Türk isek onlar da o kadar Türk'türler.” Sözü'nün simgelediği gibi, Kürtleri Türklüğün içinde sayar Kürt diye ayrı bir ırk veya milletin varlığı doğrultusundaki iddiaların kökeninde Türkiye'yi bölmek isteyen dış kaynaklı planlar aranır.

²⁰ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 347.

²¹ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 139.

Ülkücü Harekette, siyasal ve toplumsal süreçleri esasen “milli güvenlik” ve jeopolitik mülahazalarıyla değerlendiren ve MHP’nin üst yönetimini oluşturan unsurlar, Güneydoğu bunalımının çözümü için devlet politikası önerileri getirmekteydiler. Sosyo – ekonomik tedbirler ve Türklük bilinci vermeye dönük yoğun bir doktrinasyonun kastedildiği “eğitim şoku” gibi uzun vadeli önerilerin yanında; bütün bunların uygulanabilir olması için, kısa vadede sert ve kesin çözümlerin önemini de vurguluyorlardı. Etnik milliyetçiliğe karşı kapsayıcı bir Türk Milliyetçiliğini yurt içinde uygulamayı, Kürt hareketinin bölücü ve terörist bir nitelik taşıdığını bütün dış dünya ya anlatılıp ikna edilmeleri gerektiğinin ortaya konması açısından devletin global çözümleriyle örtüşüyorlardı.²²

4.1.2.2. Toplumdaki Liberal / Yeni Milliyetçilik Anlayışı

Türkiye de devlet yönetimine ait olan resmi milliyetçiliğin güçlü bir modernist – batılılaşmacı yönü Cumhuriyetin kuruluşundan beri var olagelmıştır. Kemalist milliyetçiliğin yanı sıra, Liberal Milliyetçilik diye tanımlanabilecek ve yeni olan bir akım bu resmi milliyetçiliğin bir kolunu oluşturmaktadır. Bu anlayış, modernleşmeyi iktisat ideolojisiyle anlamlandıran, modernleşme sürecinin kalkınmacı – gelişmeci veçhesini öne çıkaran bir söylemdir. Liberal Milliyetçilik anlayışının, Türkiye de kapitalistleşme, modernleşme sürecinin kat ettiği gelişmeye bağlı olarak 80’lerin sonlarında kendini tam anlamıyla belli ettiği söylenebilir.

Liberal Milliyetçilik söylemi milli kimliği, dünyanın zengin ülkelerinin yani Batının düzeyine erişme şevki ve yeteneği temelinde tanımlar. Milli gururu milletin biricik, otantik hususiyetlerinden değil, evrensel standartlarda uyumundan türetir. Türkiye de milliyetçiliğin özcü söylemi bu uyumu kendine özgü bir hareket olarak kurgulamıştır. Kemalizm’in “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma” hedefine bağlanan, onu milliyetçiliğin varlık koşulu sayan böyle bir milliyetçi tasavvur, Türkiye de liberal ve sosyal demokrat çevrelerde gizli olarak mevcuttu. Globalleşme söyleminin baş döndürücü etkisi ve son yıllarda hakim olan “Türkiye dünyanın birinci ligine çıkıyor” umudu, bu tasavvuru belirginleştirmiş ve ideolojik bir söyleme dönüştürmüştü.²³

²² Poulton, a.g.e., s. 204.

²³ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 153.

Ekonomi, liberal milliyetçilik söylemi içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bilindiği üzere Milli Pazarı oluşturmak milliyetçiliğin en önemli işlevlerinden biridir. Liberal bir milliyetçilik söyleminin de bu işlevi vurgulaması doğaldır. Ancak bu, milliyetçiliğin, onun havasına, hararetine hiçte yakışmayan hesapçı yüzünü oluşturmuştur. Nitekim Türkiye de ulusal devletin kuruluş dönemindeki Milli İktisat akımı bile, hedeflerini iktisadi tamamen araçsallaştırarak, ekonomiyi dışsal etmenlerle gerekçelendirmiştir. Milliyetçiliğin iktisadi boyutu, DP – AP geleneğinin kalkınmacı popülist söylemiyle imgesel bir varlık kazanabildi. Ağırlıklı bir konumu ise ancak son dönemde, iktisat ideolojisinin hegemonik hale gelmesinin ve Türkiye kapitalizminin global ekonomiyle bütünleşmesinde kaydedilen gelişmenin kolektif bilince bir milli başarı olarak vurgulanması sonucunda edinebildi.²⁴

Liberal milliyetçilikte ekonominin dinamizmi, milli gururu en fazla okşayan etkenlerden biri olarak işleniyor. Türk insanının ekonominin serbestleşmesiyle açığa çıkan girişim enerjisi, son derece değerli bir ulusal özellik olarak yüceltiliyor. Kutsallaştırılan ekonomik girişimciliğin kuralsızlığının yol açtığı kargaşa bile, sağlıklı bir potansiyelin yan etkisi olarak hoş görülebiliyor. Bu enerji Türk toplumunun değişme, gelişme arzusunun ve yeteneğinin ifadesi olarak ekonominin ötesinde de değer kazanmıştır. Nüfusun gençliği de milli dinamizmin simgesi olarak sık sık atıf yapılan bir veri olmuştur. Bu anlayışta “muasır medeniyet seviyesi” nin en makbul göstergesinin tüketim kültürü olmasına koşut bir gelişme, yüksek kültürün yerini popüler kültürün alması, milli kültüre kitle kültürü biçimlerinin hakim olmasıdır. Liberal milliyetçilik, milliyetçiliğin potansiyel imge deposundaki bu değişimin hakkını vermiş; milliyetçiliğin hararetini popüler kültür evrenine taşımıştır. Türk pop müziğinin yeni milliyetçiliğin ritüel ekonomisi içinde edindiği konum, bu eğilimin yansımasıdır.²⁵

Liberal Milliyetçilik söylemi, narsist ve hazcı karakteriyle, bir yandan Resmi Milliyetçiliğin soğukluğuna, diğer yandan Radikal Milliyetçiliğin fanatizmine mesafelenmiştir. Bunların anakronikliğine karşılık kendisini 21. Yüzyıla uygun milliyetçilik biçimi olarak takdim edip; kompleksiz, biçimci olmayan, popülizm ve köylülükten kopmuş, ulusal fedakarlığı mazohizme dönüştürmeyen bir anlayışı vurgulamıştır. Bu söylemin öncüleri, etnisizmden uzaklığı, anayasal vatandaşlık tartışmasını veya Türkiye Milliyetçiliği terimini destekleyerek vurgulamaya

²⁴ İncel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, s. 159.

²⁵ Faruk Alpkaya, “Pop Müzik ve Milliyetçilik”, *Nokta*, Sayı: 524 , 14 Ekim 1992, ss. 25 – 30.

çalışıyorlardı. Bunu yaparken Geleneksel Milliyetçiliğin kutsallık halesinin dışına çıkmamaya da dikkat ediyorlardı. Bu yönüyle Liberal / Yeni Milliyetçilik söylemi, milliyetçiliğin kutsal davalarıyla, tabularıyla, formaliteleriyle barışık olmakla kalmayıp, onun temel dinamiklerini dönüştürerek sahiplenmeye çalışmaktadır.

Bu söylemin en fazla vurgulayıcısı ve taşıyıcısı olan medya, toplumsal değişimin ve dönüşümünde öncüsü olmuştur. Büyük sermayeyle bütünleşmesinden dolayı bu dönüşümü akıl almaz bir hızla gerçekleştirebilmektedir. Ancak bu tür milliyetçiliğin dili, henüz eklemleşmemiş, gevşek bir söylemle kendini ifade etmektedir. Bu nedenle, başka milliyetçilik söylemlerince hegemonize edilmeye açıktır. Bunun yanı sıra, medyatik etkinliği ve geniş yayılımı, modernleşme sürecinin ilerleyişi içinde baskın hale gelmesi ihtimalini açık tutmaktadır.

Toplumsal yapı ve siyasal anlayıştaki bu hızlı değişim MHP'yi ve Ülkücü Hareketi de uzağında tutmamıştır. 90'lı yılların başından itibaren toplumdaki dönüşüm ve yeni milliyetçilik anlayışı MHP'yi de içine almıştır. Aslında Liberal / Yeni milliyetçiliğe hakim olan ve toplumun modern / kentli kesimlerince büyük ölçüde kabul gören laik / modernleşmeci milliyetçilik anlayışının ağırlıklı bir kısmı MHP'nin ilk yıllarındaki söylemleriyle örtüşüyordu. Özellikle, Sovyetlerin dağılmasıyla kendini her açıdan belli eden Türk Cumhuriyetleri ve bölücü tehlikeye karşı oluşan tepkiselcilik toplumu Türk Milliyetçiliğine yakınlaştırmaktaydı. İslamcı kaygılardan sıyrılmış olan MHP'nin toplumun bu dönüşümünü göğüsleyebilmesi ve kendini gözle görülür şekilde hissettirmesi pek de zor olmamıştır.

4.1.2.3. MHP'nin Modernleşme / Liberalleşme Süreci

1990'ların başından itibaren, pan – Türkizmin rasyonel hale gelmesi ve özellikle bölücü hareketlere karşı kabaran reaksiyoner milliyetçi dalgayla birlikte, Türk toplumunda yeni bir dönem yaşandı. Ülkücü Hareket, gerek pan – Türkizmin eski savunucusu sıfatıyla, gerekse bölücülüğe karşı devlete manevi ve maddi destek vermesiyle, Resmi Milliyetçilikle ilişkisini rehabilite etti ve hem devlete hem de politik merkeze yaklaştı. Bunun yanı sıra kitlesel ve popüler bağlarını güçlendirdi. Bu gelişme içinde MHP 1994 Mart'ında ki yerel seçimlerde tarihinde ilk kez % 7,9 oy oranına

ulaşacak kadar güçlendi. Bu dönemde MHP ve lideri Türkeş aşırı uç görüntüsünü yitirerek toplum nezdinde meşrulaştı.

Ülkücü Hareketin radikal milliyetçiliğin 1990'larda ki dönümünün beraberindeki ideolojik değişim, yeniden Türkçüleşmedir. 1970'lerden beri marjinalleşmiş olan Türkçü – Turancı edebiyat canlandı. Türk mitolojisine ve Türk tarihine yapılan göndermeler çoğaldı. İslamiyet'ten önceki Türklüğün simgesi olan Bozkurt, gerek sembol gerekse Ülkücü Gençlik hareketinin adı, "Bozkurtlar" olarak yeniden itibar kazandı. Eli yumruk yapıp işaret ve küçük parmakları kaldırarak verilen bozkurt selamı kurumlaştı ve hızla yaygınlaştı. MHP'nin iç lisanında, mesajları veya yazıları "Tanrı Türk'ü Korusun" ibaresiyle bitirme usulüne 10 – 15 yıl aradan sonra yine dönüldü. "Allah" yerine daha sıklıkla "Tanrı" kelimesinin kullanılması, ideolojik değişimin diğer önemli boyutuna işaret eder. İslamcı kaygıların geri plana itilmesi, kuşkusuz Ülkücü Milliyetçi Akım İslamı dışlamamış, fakat onu milli kimliğin ikincil bileşenlerinden birisi konumuna indirgemıştır. İdeolojik düzeyde yeniden Türkçüleşmenin doğal sonucu olan bu gelişmede ayrıca şu etkenlerin payı aranabilir: İslamcı Hareketin büyüyüp hegemonik bir güç olması nedeniyle Milliyetçi Hareketle arasındaki rekabetin sertleşmesi; Türk Cumhuriyetlerinde İslamcı Hareketin ve İslam ülkelerinin Türkiye'nin nüfuzuna rakip olması, MHP'nin Resmi Milliyetçilikle girdiği titreşimin onu laik konuma hatta kimi noktalarda Atatürkçü laiklik anlayışına yaklaştırması olmuştur.²⁶

Ülkücü Milliyetçilik bu yıllarda geleneksel tabanın sınırlarından taşıyor ve simgesel repertuarını artık kendi iç ortamı haricinde de teşhir edebiliyordu. Ülkücü Gençlik Hareketi şehirli üst – orta sınıf gençlik tabanında da sempatican bulmaya, rock ve pop müzik dinleyen modern gençliğe ulaşmayı başarmıştı. Aynı şekilde MHP Mart 1994 yerel seçim kampanyasında da büyük şehirlerde mehter marşı yerine pop şarkı uyarlamaları çalmıştı. Ülkücü gruplar bozkurtlu, üç hilalli bayrakları ve sloganlarıyla sokaklarda ve stadyumlarda çok sık boy gösteriyorlardı.

Bölücülük meselesi ana gövdeyi oluşturmakla birlikte, ülkede milliyetçiliğin giderek popülerleşerek siyasal iklime ve her türden anonim aktiviteye hakim olmaya başlaması MHP açısından önemli bir avantaj oluşturdu. Toplumun bağlayıcı harçlarının zayıfladığı ve her türden aidiyetin çözülmeye başladığı bir atmosferde kolay kimlikler

²⁶ Tanıl Bora, "İki MHP", *Birikim*, Sayı:44, Aralık 1993, ss. 30 – 40.

sunan akımlar öne çıkıyor. Biz ve ötekiler ekseninde son derece kolay bir kimlik tarifi ortaya koyan milliyetçilik, popülerleşip esnedikçe daha geniş kesimlerde karşılık bulabiliyor.²⁷ Türk toplumu açısından arabasının plakasına Türk bayrağı çıkartması yapıştirarak, maçlarda topluca; İstiklal Marşı okuyarak edinilebilen kimlik buna örnek gösterilebilir. Tutarlılığı, top yekun bir siyasi algıyı gerektirmeyen medyatikleştiği ölçüde yayılan ve gevşeyen bir kolektif ruh hali. Buradaki kollektivize, içeriği ve kapsamı belirsiz ve anlık hezeyanlar içinde gelişebilen bir anonimlik sadece, yoksa mutlaka ortak bir siyasal yürüngeyi işaret etmiyor.

MHP bu dönemde, toplumda bir tür moda gibi yaygınlaşan bu eğilimlere yakınlık tesis etti. Pop şarkıcılardan ressamalara, futbolculardan arabeskçilere kadar birçok insan bozkurt işareti yapmaya başladı. Maç sonralarındaki araç konvoylarında Türk bayrağı kadar üç hilalli bayraklarda boy gösterdi. Milliyetçilik her insanda bulunması gereken “olmazsa olmaz” bir özellik haline geldi. Siyasal söylemi de baskısı altına alan bu yaklaşım karşısında kendisine sol diyen partilerden sağ partilere kadar herkes milliyetçilik yarışına girdi.

MHP, biraz kendi dışında, hatta biraz da istediğinden hızlı gelişen bu süreci kullanmayı çok iyi becerdi. Bu dinamikleri bir potada eritmek için kendi söylemini ve imajını rektefiye etmeye yöneldi. Bu değişimin bir başka ifadesi de kitle partisi olma çabalarıydı. Ünlü işadamlarını, şöhretleri vitrinine yerleştirmeye başlayan MHP, bu yeni çehrelere yönetimde de yer verdi. Gerek genel kamuoyunun, gerekse geleneksel MHP tabanının alışık olmadığı modern, kentli portreler öne çıkarıldı.

Ülkücü – Türkçü simgelerin popülerleşmesi ve Ülkücü Hareketin gençlik tabanındaki modernleşme eğilimi, bu akımla Liberal Milliyetçiliğin rüzgarı arasında akımlar oluşmasını mümkün kılıyordu. Özellikle medyanın öncülük ettiği Liberal Milliyetçi anlayışın modernist yaklaşımı, Ülkücü gençliğin bu modern görünen yüzünü kabul edilir sayıyor ve reklamını yapmakta sakınca görmüyordu. Aslında bu durum MHP’nin mi merkezileştiği, yoksa merkezin mi MHP’ye kaydığı tartışmalarının öncüllerini oluşturmaktaydı.

²⁷ a.g.m., ss. 30 – 40.

4.2. TÜRKEŞ SONRASI GENEL YAPI VE STRATEJİ

Türk siyaset sahnesine atıldıktan sonra, siyasal ve toplumsal Türk Milliyetçiliğinin en önde gelen ismi Alparslan Türkeş'in ölümü, MHP'yi ve Ülkücü camiyayı yeni açılımlar yapmak zorunda bırakmıştır. Yaşadığı dönemde Türk Milliyetçiliğini kitleleştirmesinin yanı sıra bu fikri siyasallaştırarak sadece entelektüel bir kültür hareketi olarak kadükleşmesinin ve boğulmasının önüne geçmiş Türk siyasal yapısında bir güç haline getirmeyi becerebilmiştir. Ülkü Ocakları yapılandırması sayesinde gençliğin siyasete taşınması konusunda hiçbir örgütlenme Ülkücü Hareket ayarında başarı sağlayamamıştır. Alparslan Türkeş siyasal mücadelesinde ırkçı, şoven, saldırgan bir Batı Avrupa milliyetçiliğinden veya kompleksli bir Üçüncü Dünya milliyetçiliğinden uzak durmaya çalışarak İslam'dan ve hatta kutsal olan her şeyden arındırılmış prafan milliyetçiliği de reddetmiştir. Siyasal söylemleri ve eserlerinde, Türklüğün, Anadolu coğrafyası ve Anadolu Türk tarihi ile sınırlandırılarak dejenere edilmesi önlenmiş, Anadolu'yu da kuşatan çok büyük bir coğrafyası ve çok derin bir tarihsel boyutu olduğu fikrini daima canlı tutmaya çalışmıştır. Bunun sonucu olarak, bütüncül ve kuşatıcı "Dünya Türklüğü" fikri canlılık kazanmıştır.

Türkeş, Türk Milliyetçiliğini Türk siyasal ve toplumsal yaşamında çok etkin bir ağırlığa ulaştırmasına karşın bu gücü büyük bir yüzde olarak MHP'ye temerküz ettirememiştir. Bu da MHP'nin bir parti olarak iktidara gelmesini önlemiş fakat diğer yandan başka bir oluşuma yol açmıştır. Türkiye de ki hemen hemen bütün kitle partileri MHP tarafından savunulan birçok fikir ve ilkeleri söylemlerinde kullanmaya başlamışlardır. Bu bakımdan, Türkeş'in liderliğindeki MHP'nin siyasal oy değeri, hem en geniş anlamıyla Türk Milliyetçiliğinin ve hemde MHP misyonunun gerçek gücü için sağlıklı bir kriter olarak alınamazdı. MHP Türk Milliyetçiliği hareketinin sadece bir kesirini bünyesinde yansıtabilmiştir. MHP'nin son zamanlardaki liberal yaklaşımları ve merkeze kayma çabaları aslında bu kesirin yüzdesini yükseltmek içindi.

1995 genel seçimleri, MHP ve Türkeş'in popülaritesinin en yüksek olduğu bir zamanda yapılmış olmasına rağmen, MHP'nin oylarını arttırmakla beraber % 10'luk Türkiye barajını aşamaması Ülkücü camiada büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Ancak bunun nedenleri camia içinde yeterince incelenememiştir. Çünkü; Türkeş'in otoriter tavrı ve karizmatik kişiliğinin yanı sıra MHP'nin merkezîyetçi yapısı buna engel

olmuştur. Türkeş'in 1997 baharında ölümünden sonra tertip edilen ve çok büyük bir kalabalığı toplayan cenaze merasimi, 1995 seçimlerindeki başarısızlığın bir daha gündeme getirilmesini tamamen ortadan kaldırmıştı. Ne var ki Türkeş'in ölümünden sonra MHP Genel Başkanlığı seçiminde yenilikçi / liberal kesimi temsil eden Tuğrul Türkeş'in değil de biraz daha Ülkücü geleneklere bağlı olan ve bunu söylemlerinde sıkça dile getiren Devlet Bahçeli'nin seçilmesi esas itibarıyla 1995 seçimleri ve öncesinde takip edilen politikalara karşı duyulan bir tepkiydi.²⁸

4.2.1. Değişime Karşı Direnç

1990'ların başından itibaren Ülkücü camiada değişik milliyetçilik söylemlerinin bir arada yükselmesiyle beraber, tabandaki milliyetçilik kavrayışının modernleşmesi ve eklemsizleşme tehlikesine girmesi, MHP açısından büyük sorunlar teşkil etmiştir. Örgütsel açıdan, dinsel duyarlılığı daha güçlü olan geleneksel tabanla kentli ve modern yeni taban dinamiği arasındaki uyumsuzlukları masnetme zorluğu ortaya çıkmıştır. İdeolojik açıdansa, resmi milliyetçiliğin ve liberal milliyetçiliğin daha gevşek bulunan kozmopolitliğe ve gayr-i milliliğe istekli görülen kimlik algılarının, geleneksel akımın katı özcülüğünü tahrip edebileceği kaygısını doğurmuştur. Diğer yandan, çok dikkat edilmesine karşın genel kamuoyunda halen geçerliliğini koruyan radikal görüntünün tamamen yitirilmemesi popülerleşmenin ve modernleşmenin Ülkücü Harekete getirdiği paradoksları derinleştirmiştir.²⁹

Medyada ve kentli kesimde liberal ve batıcı kültürel milliyetçiliğin büyük destek bularak sıkça gündeme getirilmesi ve MHP üst yönetiminden bu anlayışa kimi zamanlar destek olabilecek çıkışların yapılması özellikle Orta Anadolu başta olmak üzere taşra tabanından silik tepkiler yükseltmiştir. Batıcı milliyetçiliğin ulusal değerleri evrenselleştirerek standardize edici etkisine karşı milli hususiyetlerin teklifinde ısrar etmek; etnik – kültürel temelli geleneksel ve muhafazakar milliyetçiliğin geçmişten gelen bir tepkiselciliği mevcuttur.³⁰ MHP ve Ülkücü Hareketin üst yönetiminin son zamanlardaki siyasal yönelimleri, geleneksel tabanın eylem düzeyine çıkmayan yoğun bir iç eleştirisini körüklemiştir.

²⁸ Ünal, a.g.m., ss. 219 – 224.

²⁹ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 72.

³⁰ a.g.e., s. 84.

1990'ların konjonktürünün; Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Türk Dünyası'nın uyanması ve bölücü hareketlere karşı Türk Milliyetçiliğinin yükselişi, MHP'nin söylemsel ve simgesel unsurlarını medyatik dolaşıma sokarak popülerleştirdi. Medyanın tüketici kalıpları içindeki bu dolaşım, MHP'nin söyleminin bütün kesimlerce meşru görülmesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunurken, onun ideolojik doktriner bağlamını da eklemsizleştiren bir etki yarattı. Türk Dünyası ufkundan veya bölücülüğe karşı milli birlik – beraberliği takviye etme ihtiyacından kaynaklanan milliyetçi söz üretiminin yanına, global dünyaya tutunabilme ehliyetine haiz modern millet olma duygusuna bağlı bir milliyetçilik bilincinin ürünlerini katmıştı.

Bu popüler milliyetçilik akımı, muhtelif milliyetçilik söylemleri arasında mücadeleleri de beraberinde getirmiştir. Diğer milliyetçilikler açısından olduğu gibi geleneksel – ülkücü milliyetçilik açısından da, hegemonik olma imkanıyla popüler milliyetçilik akımı içinde buharlaşma tehlikesi arasında bir gerilim yaratmıştı. Gerilimin bu kutbu, bu küresel bakışın geleneksel Ülkücü tabanda yadırganması hatta tepki yaratmasıdır. Diğer kutupta ise, MHP'nin kendisine yeni bir mecra bulması, kentli ve modern bir tabana açılması yer alıyor. MHP ve Ülkücü Hareket, bu dinamiğiyle, özellikle kentli gençliğin o güne dek uzak kaldığı yerleşik kesimleri içinde kendine tutamaklar bulabiliyor. Bu açılım, doğal olarak, modern hayat tarzının daha yerleşikleştiği metropollerde büyük kentlerde ve daha ziyade Türkiye'nin batısında kendini gösteriyor. Bu dönemde Akdeniz Havzası, Ege ve Trakya'da ki yükselişinde, MHP'nin popüler milliyetçilik akımına eklenen modern yüzünün de payı aranmalıdır.³¹ Bu yeni çizginin Ülkücü Hareketin içinde örgütsel ve doktriner katılıktan görece uzak, daha medyatik, kaygan zeminli ve daha anonim bir alt-kültürün oluşumuna yol açacağı söylenebilir. Ancak bu anlayış, camianın geleneksel tabanını ve kadrolarını huzursuz ederek yeni sancılar yaratan bir süreç oluşturmuştur.

4.2.1.1. Yeni MHP Yönetiminin İçe Dönük Çalışmaları

Türkeş'in ölümünden sonra kentli / modern / liberal “yeni çizgi”yi iyice kalınlaştırmaya çalışan Tuğrul Türkeş'e karşı Devlet Bahçeli ve ekibinin yönetime gelmesi MHP'de bir öze dönüş havası yarattı. Devlet Bahçeli yönetimi, 1996 – 99

³¹ Mustafa Çalık, “MHP: Asıl Şimdi; Fakat Nasıl?”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:50, Mart - Nisan 1998, ss.162 – 174.

döneminde bütün gayretini içe dönük çalışmaya verdi ve örgütü konsolide etti.³² 1995 koşullarında barajı geçmeye yetecek olan % 10'luk bir potansiyeli sağlama almak, MHP'nin temel taktik hedefiydi ve bunda başarı sağlamıştır. Ülkücü Hareket hızla popülerleştiği 1990 sonrası dönemde ortaokul ve liselerde büyük bir etki kurmuştu. O kuşakların 1999'larda seçmen yaşına gelmesi de bu potansiyeli sağlamlaştırdı.

İçe dönük çalışmaya, konsolidasyona ağırlık vermek, MHP içi politikanın da bir gereği idi. Zira Türkeş sonrasında, olaylı kongrelerin ardından, Bahçeli yönetimi öncelikle kendi konumunu güvencelemek için teşkilatın içini halletmek zorundaydı. İlk önce Ülkü Ocakları meselesi ele alınarak, partinin Ocaklar üzerindeki denetimini sağlayabilmek amacıyla, şemsiye bir kuruluş olan "Ülkü Ocakları Kültür ve Eğitim Vakfı"nın kurulması sağlandı. Ocakların sayısı binbeşyüzlerden binlere indirilerek başlarına partiye ve fikriyata zararlı unsurlardan temizlenilmesi amacıyla eğitilmiş kişiler getirildi. Parti merkezinde "Siyaset Okulu" denilen bir birim açılarak yaklaşık ikibin teşkilat mensubu "siyasette profesyonelleşme" eğitiminden geçirildi.³³ 1998 yılında partinin hazineden aldığı yardımın %15'i Araştırma - Geliştirme için ayrılarak, bilim ve teknoloji, enerji, enflasyon, sosyal güvenlik sistemi, yüksek öğrenim, özelleştirme, kültür, orman ve Diyanet İşleri Başkanlığı konularında kapsamlı araştırmalar yapılarak yayımlandı.

1995 genel seçimlerinde, şehirli, ılımlı seçmene güven vermeye dönük, Liberal-Merkezci ve Laik çizginin fazlaca vurgulanması, özellikle Orta ve Doğu Anadolu da ki geleneksel Milliyetçi-Muhafazakar MHP kadrolarını ve tabanını küstürmüştü, bu da DYP'ye ve özellikle RP'ye doğru bir oy kaymasına neden olmuştu. MHP'nin banisi olduğu gibi 1990'lardaki dirilişinin de mimarı olan Türkeş, yeni çizgisiyle Batıda ve Akdeniz kuşağında yeni bir seçmen potansiyeline erişerek oylarını ikiye-üç katlamış, buna karşılık, Orta ve Doğu Anadolu da ki geleneksel oy depolarında gerilemeye veya duraklamaya uğramıştı. Olaylı ve uzun bir kongre sürecinden sonra yönetime gelen Devlet Bahçeli ve ekibi, MHP'de gözle görülür bir siyasal üslup değişikliğine gitmişlerdir. Son yıllarda vurgulanan modernist / liberal söylemlerden ziyade daha

³² Metin Heper, "Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:55, Mart-Nisan 1999, ss. 12 - 21.

³³ a.g.m., ss. 12 - 21.

gelenekselci ve muhafazakar söylemlere yönelerek, Orta ve Doğu Anadolu’da ki geleneksel tabanla yeniden buluşmayı amaçlamışlardır.³⁴

4.2.1.2. Geleneksel Söyleme Bağlı Kalarak Yeni Açılımlar

Ülkücü Hareketin ve MHP’nin geçmişindeki en önemli karakteristiklerinden biri reaksiyonerlikti. Ancak Devlet Bahçeli döneminde salt bir reaksiyonerliğin ötesine geçmeyi hedefleyen ve bir kısmı Türkes’in son dönemlerinde başlamış bir takım değişikliklere hız verildi. Siyaset Okulu’nun ve MHP AR – GE merkezinin kurulması, ekonomi, eğitim, kültür, çevre gibi pek çok başlık altında çalışmaların yapılıp kitap olarak bastırılması gibi etkinlikler, temelde Bahçeli’nin parti içindeki etkinliğini artırma saikiyle yapılmış olsa bile, önemli sonuçları olabilecek gelişmelerdi. Öncelikle, liderin konumunu teşkilat içinde ideolojik bütünsellikle sağlamlaştırmaya çabalaması bile bir farklılaşmaya işaret etmektedir. 1970’lerde kitleleri yönlendirebilmiş olmasına karşın, reaksiyoner niteliğinin bir iktidar tasarımı ve başka pozitif tasarımlar üretemeyecek kadar baskın olması³⁵ dolayısıyla MHP’nin iktidara istediği kadar yaklaşmadığı söylenebilir. Ayrıntılı bilimsel projeler üretme çalışmaları, sadece bir tepki hareketinin ötesine geçip pozitif bir programın ortaya konulması çabalarını göstermektedir. Örneğin birçok basın bildirisinde, bölücülük tehlikesinden çok az bahsedilmesine karşın güçlü ekonomi, çoğulcu demokrasi, memura sendika hakkı, temiz siyaset vb. temalarına daha çok yer verilmiştir. Bu davranışları reaksiyoner oyların ötesine geçme isteğini göstermesi açısından bile kendi başına önem taşımaktadır.

MHP gibi liderin çok önemli olduğu partilerde Türkes’in yerine başka birisinin geçmesi bile önemli bir değişikliğe işaretir. Bahçeli, Türkes’in son dönemlerinde vermeye çalıştığı uzlaşmacı lider tipini daha ileriye götürmeye çalışmıştır. Bu değişiklik MHP AR – GE yayın organı olan “Çare” dergisinde şu şekilde ifadesini bulmaktadır: “Çoğulcu ve katılımcı demokrasinin gelişmesinin bir sonucu da, siyasette karizmatik lider tipinin yerini, uzlaşmacı, halkın iletişim kurabileceği, diyaloga açık genel başkanların almakta olmasıdır.”³⁶

³⁴ Ayşe Kadioğlu, “Su Canavarının Karaya Çıkışı: Devlet ve MHP”, *Birikim*, Sayı:122, Haziran 1999, ss. 23 – 28.

³⁵ Emre Arslan, “18 Nisan Seçimleri ve MHP: İlteber Devletten Muteber Devlete”, *Birikim*, Sayı: 121, Mayıs 1999, ss. 43 – 48.

³⁶ Nevzat Ergin Kumandas, “Bilgi Çağında Demokrasi”, *Çare*, Sayı: 3, Şubat 1999, ss. 55 – 60.

Şüphesiz, Bahçeli'nin Türkeş'ten daha az karizmatik olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin hazırlanan kitapçıklardan birinde “Başbuğ Türkeş, İlteber Devlet” ibaresi kullanılarak yeni bir mit yaratma teşebbüsü varsa da ve başlı başına Devlet ismi bile devletine karasevda bir camia için zengin çağrışımlar yaratabiliyorsa da Bahçeli'nin kendisi Türkeş gibi başlı başına bir mit olabilmiş değildi.

Ayrıca her iş kolunda zorunlu sendika öngören korporatist fikirden vazgeçebilmiştir: “Türkiye de sendika hakkının çerçevesi milletlerarası alandaki gelişmelere paralel olarak düzenlenmelidir. Sendikal haklar da milletlerarasındaki düzenlemelerle çelişmeyecek nitelikte olmalıdır. Dünya da bu alanda meydana gelmiş gelişmeleri görmezlikten gelen zorlama düzenlemenin bir faydası olamaz. Kendimize has bir sendikal haklar düzeni kurmak düşüncesi de yanlıştır. Bu sebeple biz çağdaş sendikal anlayışa uygun olarak hür, bağımsız ve demokratik sendikacılığın savunucusuyuz.”³⁷

Bunların yanı sıra MHP, partinin çeşitli zamanlarda hazırladığı yayınlarda rasyonel projeler üretmek, yükselen değerlere sahip çıkmak, uzlaşmacılık, bilgi toplumunu ve globalleşme trendini yakalamak gibi konjonktürel kavramları öne çıkartan bir görüntü çizmeye çalışmıştır.

4.2.2. 18 Nisan Seçimleri ve MHP'nin Beklenmeyen Yükselişi

18 Nisan seçimleri Türkiye açısından tarihi bir dönüm noktası sayılabilir. Çünkü; Türk siyasal tarihinde milliyetçiliği temel karakteristiği olarak vurgulayan bir parti ilk kez bu kadar çok oy almış ve milletvekili çıkarabilmiştir. MHP'nin bundan sonraki dönemde Türkiye politik yaşamının baş aktörlerinden biri olacağı çok açık bir hale gelmişti. 18 Nisan'dan önce de Türkiye'nin politik ve ideolojik iklimine sayılamayacak kadar çok katkıda bulunmuş bir parti olarak göz dolduruyordu, ama son seçimlerle MHP daha özel bir dikkati hak ettiğini ispatlamıştır. Seçimlerden hemen önce MHP'linin en hayalcileri bile % 14 civarında bir oy oranı ve 40 – 50 milletvekili çıkartmayı bekliyorlardı. % 18 oy ve 129 kişilik bir meclis grubu, MHP yöneticilerini de şaşırttı.³⁸

³⁷ MHP Ar – Ge Yüksek Öğretim Gençlik – Sendika Araştırma Grubu, “Sendikacılıkta Yeni Anlayış”, Çare, Sayı: 3, Şubat 1999, ss. 50 – 54.

³⁸ Enis Berberoğlu, “Teşhirci Kapitalizme Tepki MHP'yi Yükseltti”, Hürriyet, 26 Nisan 1999, s. 12.

MHP tarihine bakıldığında, bu partinin geçmişinde iki zaman diliminde Ülkücülüğü kitle hareketi olarak yönlendirebildiği görülür. 1965'te Alparslan Türkeş CKMP'ye genel başkan olmuş ve 1969'da parti ismini MHP olarak değiştirmiştir. Ancak 1974'e kadar hem oy oranları hemde Türkiye politikasındaki etkisi açısından ciddi bir varlık gösterememiştir. 1974'e gelindiğinde artık MHP kitlesel bir hareket haline gelmeye başlamıştır. 1974 – 1980 arası dönemde toplumsal hareketlerin yükselmesine karşılık Ülkücülük de bir hareket haline gelebilmiştir. 12 Eylül ihtilalinin ardından MHP'nin kapatılmasıyla birlikte Ülkücüler uzunca bir süre Türkiye politikasında bir varlık gösterememişlerdir. 1989-90 yılları Ülkücülüğün kitleselleşmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihlerde Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte bağımsızlaşan Türk Cumhuriyetleri milliyetçi duyguları körüklemiş, ayrıca Bulgaristan ve Azerbaycan olaylarını protesto gösterilerinde sokağa çıkan Ülkücüler, bu tarihten sonra kitlesel bir gösteriyi hak eden tüm ulusal meselelerde en önde yer almışlardır. Ülkücü Hareketin 1990'da başlayan kitleselleşmesi 18 Nisan seçimlerine kadar politikayı sokaklarda belirleyen bir nitelik taşıyordu. Ülkücülüğün kitleselleşmesini sağlayan konjonktürün doğal olarak yükselişe büyük katkısı var ama aynı zamanda 18 Nisan seçimleriyle parlamenter hayatın önemli bir parçası olma başarısını gösteren MHP'nin 1974 – 80 arası dönemdeki yükselişten daha farklı koşullara sahip olduğu ileri sürülebilir.

4.2.2.1. Yükselişteki Toplumsal ve Konjonktürel Etmenler

1970'lerde yaşanan hızlı kentleşme ve kapitalistleşmenin özellikle geleneksel sınıflarda yarattığı mülksüzleşme ve geleceğe olan güvensizlik, 1980'ler ve 1990'lar boyunca da yaşanmıştır. Toplumsal ve ekonomik yapıdaki devasa dönüşümler, bölgeler arası eşitsizliğin artması, köylerden ya da küçük kentlerden büyük kentlere göç, işsizlik ve küçük işyerlerinin kapanması gibi sonuçlara yol açmıştır. Bu dramatik dönüşümlere tepki, Türkiye tarihinin 19. Yüzyıldan gelen Doğululuk-Batılılık gerilimiyle birleştiğinde özel bir biçim almıştır.³⁹ Ülkücü Milliyetçiliğin, Türkiye'nin dünya kapitalist sistemindeki konumundan dolayı Avrupa da ki milliyetçi hareketlerden farklılaşan özellikleri vardır. Her döneminde Batılılaşmaya olan tepki temel

³⁹ İnsel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, s. 214.

karakteristik olarak kendini göstermektedir. Milliyetçiliğin reaksiyoner niteliği her zaman vurgulanmıştır ki, bu nitelik, Ülkücü Harekette daha belirgindir. Ülkücülük, farklı dönemlerde milletin varlığına kasteden farklı düşmanlar (komünistler, bölücüler) tanımlasa da, bu farklı düşmanların hepsinin de Batıyla yada Batıya ait değerlerle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, 1980 öncesinde, özellikle kırsal kesimde ve küçük şehirlerde Ülkücülerin komünizmle Batı değerleri arasında bir özdeşlik kurduğu görülmektedir. Mustafa Çalık'ın kendi memleketi olan Gümüşhane de yaptığı ampirik çalışmada ankete katılanların çoğu 1980 öncesinde komünizme tepki olarak Ülkücülüğe yöneldiklerini belirtirken, komünizmi de ateizm ve ahlaksızlık gibi Batı değerleriyle özdeşleştirmişlerdir.⁴⁰ Batının olumsuz anlamda varlığı, 1990 sonrası Ülkücülüğün bölücülüğe ve bölücülere tepkisinde de görülebilir. Bölücülüğü açıklamakta sıkça başvurulan dış mihrak tezi hemen her zaman Batılıları işaret etmektedir. Özellikle Abdullah Öcalan krizi sırasında Avrupa'nın tutumu bu tezin kesin bir kanıtı sayılmıştır.

Milliyetçiliğin yükselişinde bir diğer önemli etken de, devletin toplumsal düzenin asayişini sağlamakta aciz kaldığı fikrinin yaygınlaşmasıdır. Siyasal istikrarı ve kamu düzenini temin etmekte zorlanan devletin hegemonyası sorgulanır hale geldikçe radikal politikalar çözüm olarak gündeme gelmektedir. Diğer ideolojilerin hegemonik olma koşullarını yitirdiği durumlarda milliyetçilik bir çözüm olarak öne çıkabilmektedir.⁴¹ Türkiye'ye bakıldığında gerek 80 öncesi gerek 90 sonrası devletin, düzeni sağlayamadığına ve terör eylemlerini engelleyemediğine olan inanç yaygınlaşmıştır.

1990'larda milliyetçiliğin kitleleşme koşullarını hazırlayan ilk etmen dış Türkler meselesiydi. 90'ların hemen başında milliyetçi duyguları fazlasıyla besleyebilecek maddi koşullar ortaya çıkmıştı. Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığa kavuşması Turancılığın gerçekçi bir fikir olarak sunulabilmesinin koşullarını yarattı. Her ne kadar sonraki gelişmeler bu fikrin en azından kısa vadede gerçekçi olmadığını gösterdiyse de Türk Cumhuriyetleri MHP'nin önünde pozitif bir proje olarak durmaya devam etti.

İkinci olarak 90 sonrasında milliyetçi ve ülkücü yükseliş temel olarak bölücülük meselesine dayandı. Güneydoğudan şehit cenazeleri geldikçe halkın MHP'ye sempatisi artıyordu. Artan terör ve bölücülerin Batı dünyasından açıkça destek gördüğü bir

⁴⁰ Çalık, *MHP Hareketi*, s. 155.

⁴¹ İnel, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, s. 296.

ortamda milliyetçiliğin yükselmesi son derece doğal bir vakaydı. Bunun yanı sıra gerek terör ve gerekse ekonomik koşullar dolayısıyla büyük şehirlere göç eden Güneydoğu kökenlilerin, bu kentlerdeki Türk Milliyetçiliğinin artmasına maddi bir neden teşkil ettiği söylenebilir. Türkiye de eskiden beri göç olgusu vardı, ama daha önceleri göç, etnik bir temele dayanarak tanımlanmıyordu. Güneydoğu kökenlilerin gittikleri kentlerin en dışında gettolar kurduğu düşünülürse bir uçaşmanın ve gerginleşmenin olduğu açıkça görülebilir. Özellikle Güneydoğu göçlerinin yoğun olduğu Akdeniz ve Ege illerinde MHP'nin tam bir patlama yapmasının bu göçlerle doğrudan bir ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Türkiye de gelir dağılımındaki dengesizlikler sonunda oluşan eşitsizlik, işsizlik, sosyal güvenliğin olmayışı gibi olguların giderek artması, son dönemlerde bu alanlarda sosyal ve siyasal sisteme güvenin azalması, mevcut söylemlerin artık eskisi kadar çekici olmaması, geniş kitlelerin MHP'ye yönelimini sağlamıştır.

4.2.2.2. MHP'nin Orta ve Doğu Anadolu Potansiyeli

MHP'nin 18 Nisan seçimleri ortamında kendini iyi anlatabilmesi özgül ideolojik- programatik mesajlarının içeriğine ve göndermelerine bağlı olmaktan öte; Türkiye'deki kitle ruhunun, MHP'nin siyasi özneye ve siyasetin ana düsturuna dair temel yaklaşımı ile uyum içinde olmasından kaynaklandı.⁴² Bu uyumluluk, MHP'nin milli refleks telakkisinin kayda değer bir toplumsal meşruluk kazanmış olmasıyla özetlenebilir. MHP kurmayları, 12 Eylül sonrası yargılamalarda, Ülkücü reaksiyonu milli refleks teziyle açıklamaya çalışmışlardı. Bu teze göre; milliyetperver Türk halkı, anarşi ve komünizm tehlikesine karşı etkisiz kaldığını gördüğü devletin güvenlik kuvvetlerini, yaşama iradesini dışa vuran bir toplumsal refleksle bilfiil desteklemiş hatta ikame etmiştir. Ülkücü hareket, bir milli hasletin ifadesi olan bu refleksin cisimleşmesi ve meşru temsilcisidir. Milli refleks tezi, hukukun ve demokratik sistemin prosedürel gereklerinin, milletin yalın ve sıhhatli iradesinde gizli olan milli cevheri yabancılaştırdığını, tahakküm altına aldığını öğütleyen, ancak bu iradeyi milli özsellikle ve kendi temsil tekeliyle kayıtlayan milliyetçi toplum felsefesinin yalın bir örneğidir.⁴³

⁴² Simten Coşar, "İdeolojik İstikrarın İktidarı", *Birikim*, Sayı:122, Haziran 1999, ss. 29 – 33.

⁴³ Anderson, a.g.e., s. 113.

İdeolojik söyleminin merkezindeki Türk milliyetçiliği ve ideolojik konu kataloğunda en geniş yeri kaplayan bölücülük tehlikesi vurgusunda, MHP'nin bir toplumcu kitle ruhuna yaptığı öngörüler temelinde tesirli oldu. Türk Milliyetçiliğinin bu temeldeki dolayımı, Türkiye'nin bekasını tehdit eden beynelmilel komplolar kurulduğu ve başta parlamento olmak üzere yukarıdakilerin bu tehdit karşısında duyarsızlık, teslimiyet hatta kısmen ihanet içinde oldukları kanısındır. Bu iç ve dış tehdit karşısında, milliyetçi tavır, PKK'ya karşı kararlı mücadele savunmasında açıklık kazanmaktadır.

MHP'nin ideolojik söylemini en sağlam tabanı, siyasal zihniyetinin toplumsallaşmasını sağlayan kitle ruhunun en canlı varoluşu Orta ve Doğu Anadoludadır. Toplumsal ve kültürel düzeyde; Türkiye'nin 1980'lerdeki hızla kat ettiği modernleşme evresinin biriktirdiği romantik tepki potansiyeli Orta-Doğu Anadolu da yoğunlaşmıştır. Bu, Cumhuriyetin merkez-çevre çelişkisinin tarihsel sürekliliğine otururken, modernleşme ve kapitalistleşme sürecinin gelişen bütünleştiriciliği ve eşleyiciliği ölçüsünde, çevre adına merkezleşme umudunu da besleyen bir tepkiselliktir. Örneğin, PKK karşıtı gösterilerde merkeze (Ankara'ya) yöneltilen tepki, bir yanıla Müslüman-Türk kimliğinin merkeze taşınmasına dönük güçlenen kültürel talebin çıkıntısıdır. “% 99'u Müslüman olan Türkiye” söylemini çoğunluk tahakkümü özlemine dönüştüren otoriter zihniyet, kendisini en rahat bu coğrafyada meşrulaştırır. Siyasal düzeyde; Orta-Doğu Anadolu da İslamcı ve Milliyetçi ideolojik etmenler, arzi ve sentetik olmayan, sadece uçları değil merkez sağda addedilen partileri de bağlayan güçlü bir milliyetçi-muhafazakarlık terkihi oluşturmuştur. RP ile MHP gelenekleri arasında geçişliğin en fazla olduğu coğrafya burasıdır.⁴⁴ Muhafazakar düşüncenin toplumsal hegemonya tasavvurunun dayandırıldığı esas kitle de en yakın haliyle, Orta-doğu Anadoludadır.⁴⁵ Bu coğrafya istisnai kaymaları olmakla birlikte milliyetçi ve muhafazakar partilerin sürekli oy potansiyelini kendinde barındırmıştır.

4.2.2.3. Milliyetçiliğin Muhafazakarlıkla Örtüşmesi

1995 genel seçimlerinde, Türkiyede ki muhafazakar kitlenin MHP'den çok RP'ye yönelmesinin temel nedenleri, merkez - çevre çelişkisi üzerinden ele alınacak

⁴⁴ Bora, *Milliyetçiliğin Karabaharı*, s. 296.

⁴⁵ Ahmet Turan Alkan, “18 Nisan seçimlerinin Uzak Sonuçlarına Dair Kehanetler”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 55, Mart-Nisan 1999, ss. 39 – 43.

olursa, o dönemde MHP'nin politik önderliği ve söylemi itibariyle merkeze ait olmasıdır. MHP, gerek inşa ettiği milliyetçi söylemin, Kemalist Milliyetçiliğin romantik - devletçi kanadına yaslanmasıyla, gerekse siyasal çizgisinin hem söylemsel hem reel politik düzeyde devletin bekası önceliğine ve o önceliğin mümeyyiz temsilcisi olan bürokratik aygıtı mutlak bağlılığıyla merkeze dahil bir odaktır. Türkeş'in ve MHP meclis grubunun o yıllarda hükümete ve orduya / MGK'ya verdiği açık ve sağlam destek, MHP'nin o konumunun güncel tezahürüydü. Özellikle Orta-Doğu Anadolu muhafazakar zeminin kayganlığı, odağında RP'nin ve MHP'nin durduğu toplumsal-kültürel iklimlerin yoğun etkileşimidir. İki akım arasında, geçişler kolaylıkla mümkündür. Konjonktürel, yerel şartlar ve kişilerin rolü, böyle bir zeminde önemli belirleyicilerdir.⁴⁶

1983 yılından itibaren hızlı bir şekilde dışarıya açılan ve cemaati değil bireyi ön plana çıkaran neo-liberal ekonomik ve kültürel politikalar Türk değerler sistemini alt-üst etti. Aşırı bireycilik kendisini "köşe dönme" şeklinde yansıtmış bireysel hırs, toplumsal huzurun önüne geçmişti. Yine, küreselleşmenin sağladığı yeni yaşam alanları olarak tanımlanan medya, iletişim, pazar ve dinamik alanları, yeni değerleri Türkiye gündemine yerleştirmeden ve süzgeçten geçirmeden soktu. Bu alanlar, farklılığı vurgulayan kimlik politikalarını gündemleştirdi. 1987 seçimlerinden itibaren siyaset, diğer gelişmekte olan toplumlarda da olduğu gibi, kimliklere indirgendi. Globalleşmenin yarattığı bu yeni alanlardan hem alt hemde üst kimlikler yararlanmaya çalışmış ve 1983'ten itibaren ortak noktalar değil, farklılıklar ön plana çıkarıldı. Farklılıkların öncüsü olma iddiasında olan kimlikçi partiler sınıf ve çıkar gruplarına dayanan merkez partilerin erimesine neden oldu.⁴⁷

Ekonomik ve siyasal liberalizmin etkisiyle kamu alanına taşınan kitlenin farklı kimlik sistemlerini içine alacak daha geniş ve sivil bir kimliğe ihtiyaç olduğunu hisseden Turgut Özal ve etrafındakilerin Türklük, İslam ve Osmanlı geleneğini içine alan neo-Osmanlılık çabası kısa ömürlü oldu. Zaten Özal'ın ölümü bu arayışı durdurdu.

⁴⁶ Murat Yılmaz, "Merkezileşen Siyasetin İdeolosizleşmesi", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 55, Mart – Nisan 1999, ss. 28 – 33.

⁴⁷ Hakan Yavuz, "MHP'nin Yükselişi: Demokrasi Rehin mi Alındı?", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 55, Mart – Nisan 1999, ss. 28 – 33.

Küreselleşme ulusal devletin etkisini başka alanlardan aşarak zayıflatırken bireyi ön plana çıkaran değerleri tüketime sundu. İşte, bu etkiye karşı muhafazakar damar harekete geçerken bürokratik elit bunu korku ve tehdit söylemleriyle kullanmaya çalıştı. Halk, baş döndürücü ve çirkince tüketime sunulan yeni değerlere karşı kendi değerlerini öne çıkarmış ve siyasal yapıya karşı muhafazakar bir tutum takınarak CHP'yi barajın altına, ANAP'ı barajın sınırına çekmiştir.

18 Nisan seçimlerinde aslında iç ve dış etkenler halkı muhafazakar düzeyde arayışa itmiştir. Milliyetçiliğin potansiyelini oluşturan muhafazakarlık harekete geçirilmiş ve tepkiyi MHP siyaset alanına taşımıştır. Türk muhafazakarlığının temel özelliklerinden birisi, globali yerelde yakalama özlemi ve çabasıdır. Türk halkının muhafazakarlığı dönüşüme olmasada yeniliğe her zaman açıktır.⁴⁸ Türkiye tarihinde en köklü değişimlerin yapıldığı dönemler muhafazakarlığın iktidarda olduğu, Menderes ve Özal dönemidir. Kendine özgü kültürel yapısını inşa eden Anadolu halkının ana siyasal değeri devlettir. Din ve milliyetçilik bu ana değere hizmet eden iki araçtır. Özellikle MHP'nin yükseldiği coğrafyadaki kültürel dokuya göre, “devlet için ne iyiye o halk ve din içinde iyidir”⁴⁹ felsefesi hakim. Anadolu halkı her zaman olmasa da bu seçimlerde bürokratik rejimle devlet arasındaki ince ayrımı yapmıştır. Devlete evet derken bürokratik rejimin yansıması olan partilere genelde hayır dedi.

Anadolu muhafazakarlığının bir başka özelliği ise yaşadıkları ortamı sahiplenmeleridir. O ortamı kendi kültürel değerlerine göre şekillendirmeye çalışır. Burada, ortamlar şekillendirilirken, dünyadan kopan değil, tam tersine dünya ile irtibatlanmaya ve ilişkiye büyük önem verirler. Kısacası, Türk muhafazakarlığı dışarıya açıktır. Ani dönüşümü değil alışık olduğu değer ve kurumlarla yeniliği ister. Millet ve dini, devlet ekseninde görür. Dahası, Türk muhafazakarları, köylülüğü aşarak modernite ile kendi kavramları ve kurumlarıyla entegre olmak ister. Kendi Türk modernitesini üretmek iddiasında olan Anadolu halkı aslında bir sentezin peşindedir. Bu sentez geleceği toplumsal hafıza içinde üretmek ister, ama bu geleceğin ve günün geçmiş içinde üretileceği anlamına gelmiyor.⁵⁰

Fazilet Partisi, Anadolu pratiğinin ürettiği devlet felsefesini iyi anlayamadığı için ve onunla çatışmaya girdiği için muhafazakar kitle MHP'ye yönelmiştir. Ayrıca,

⁴⁸ Nur Vergin, “18 Nisan'ın Sırrı”, *Milliyet*, 27 Nisan 1999, s. 6.

⁴⁹ a.g.m., s. 6.

⁵⁰ Yavuz, a.g.m., ss. 28 –33.

İslamcı hareketler içindeki ayrışma sonucu Milli Görüş Hareketi gittikçe tek seçenek olmaktan çıkmış ve özellikle DYP , MHP ve belli bir oranda da ANAP içinde yer almışlardır.⁵¹

Fazilet Partisinin siyasal sistemin bir parçası olamamasının yanısıra, sosyal ve siyasal tartışmalar sonucunda, Siyasal İslamlaşma kavramı gibi, birtakım konular yüzünden halk bu partiden gittikçe soğumuştur. Ayrıca siyasal sistemde sosyal uzlaşmanın sağlanmasını kesintiye uğratarak sürekli bir tansiyon yükselmesine neden olmuştur. Aynı zamanda sosyolojiyle siyaset arasındaki bağı kuramayarak, kamu alanlarında yer alan kurumlarla çatışmıştır. Toplum bazında devamlı çatışma oluşturmaya yönelik politikalarının sonucunda ve bürokratik kurumlarla girdiği çatışmadan da yenik çıkmasıyla, devlet eksenli düşünen muhafazakar kitle hızlı bir şekilde FP'den MHP'ye doğru yönelmiştir.

⁵¹ Ruşen Çakır, “Seçimin Esas Mağlubu FP”, **Birikim**, Sayı:121, Mayıs1999, ss. 24 – 29.

SONUÇ

Türk milliyetçiliği; ilk ortaya çıkışı itibariyle İslam ümmetçiliğinden çok uluslu Osmanlıcılığa, oradan İslamcılığa ve sonuçta Türk milliyetçiliği ve vatanperverliği şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu hareket Osmanlı Devleti'nin çeşitli din ve milliyetlerden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve Türkçülük diye adlandırılmıştır. Dolayısıyla yakın dönem düşünce tarihimizde modern anlamıyla millet fikrinin ortaya çıkması ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülük hareketinin olgunlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Fransız ihtilali ile beraber, modern milliyetçilik akımının yayılması, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekte gecikmemiştir. İmparatorlukta milliyetçilik ilk önce gayr-i müslimlerde, daha sonra da Müslüman etnik gruplar arasında yayılmıştır. İmparatorluğun yönetici kesimini oluşturan Türk'lerdeki milliyetçilik, gayr-i müslimlerin bağımsızlık kazanarak birer birer ayrılmaları ve imparatorlukta Türk olmayan Müslüman unsurların milliyetçi amaçlarına karşı bir tepki olarak doğmaya başlamıştır. Bir çok milliyetçilik hareketlerinde olduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin de dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla kültürel temelleri atılmış, imparatorlukta Türkler hem Osmanlı, hem de daha geniş bir Türk miraslarının olduğunu görmüşlerdir. Kültürel Türkçülüğün gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan gelişmeler (siyasal, ekonomik, toprak kayıpları, göçler, çağdaşlaşma hareketleri vb.) Osmanlı devleti içindeki Türkleri milliyetçiliğe yöneltmekten alıkoyacak fren mekanizmalarını yavaş yavaş ortadan kaldırmaya ve Osmanlıcılık anlayışı içinde Türk unsuruna ağırlık verme gibi bir eğilimi hep birlikte teşvik etmişlerdir. Böylece temelleri atılan Türkçülük, Rusya'dan Osmanlı Devletine gelen aydılar tarafından savunulan siyasi Türkçülükle birleşince, İmparatorlukta Türk ulusuna ağırlık verilmesi gibi bir eksen çıkararak bir milliyetçilik problemi haline gelmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki Osmanlıcılık anlayışları yavaş yavaş ikinci planda kalmaya başlamış, Türk milliyetçiliği hızla yükselmiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türk milliyetçiliği kurtuluş savaşını kazandıran ve Türkiye Cumhuriyetini kuran iradenin temellerini oluşturmuştur. Atatürk döneminde devletin adeta resmi ideolojisi haline gelen, total ve laik bir karakter kazanan Türk

milliyetçiliği, İnönü dönemiyle birlikte bu konumunu kaybetmiş; ama aynı zamanda daha sivil ve daha muhafazakar bir karaktere kavuşmuş Resmi / Kemalist milliyetçilikten ayrılmıştır.

Türkiye'nin sosyal ve kültürel alanda çok büyük bir değişim ve dönüşüm geçirdiği bir zaman diliminde ortaya çıkan MHP ve ülkücü hareket genel anlamda Türk toplumundaki anti-komünizm, dinsel ve kültürel temellerden güç aldığı kadar, sosyolojik bir tepki olarak da değerlendirilebilir. MHP ve Ülkücü Hareket içinde elitlerin oluşumu ve taraftar devşirme mekanizmaları, çoğunlukla menfaatlerin birleştirilmesi veya menfaat sağlanmasından çok yerleşik kültür kodlarının belirlendiği sosyolojik bir seleksiyon temeline dayanmıştır. MHP'nin yapısı içinde meşruluk ve hukukilik arasındaki fark her zaman mevcut olmuştur. Meşruiyetin kaynağı, hukuk ve nizama değil, temel değerlere ve siyasal ideolojiye dayandırılmıştır. Siyasal ideolojinin düşünsel gelişimi konusunda, fikir ve inanç ayrımının belirgin şekilde yapılmayıp yüzünden doktrin ve ideolojinin uğradığı her değişikliğin ardından dinsel bir katılığa bürünmesi kaçınılmaz olmuştur.

Hamasi bir milli tarih hayranlığının ısrarla ve devamlı suretle benimsenmesi milliyetçiliği katı bir ideolojik yönelişe sevk etmiş ve bütün bir toplum ölçeğinde paylaşılan milli bir duygudan çok, bir azınlığın ayrımcı siyasal, ideolojisi haline gelmiştir.

1970'li yıllarda sosyo kültürel değişime ve hareketliliğe paralel olarak MHP elitleri zamanla köy ve kasaba kökenli aydınlardan oluşmaya başlanış ve bu yüzden köy ve kasabaların ölçek olarak dar ve gelişme seyri açısından ham ve işlenmemiş sosyo-kültürel formasyonu kent toplumuna taşınarak milliyetçiliğin sınırlarını çizen "Milli Değerler" biçiminde ifadelendirilmiş ve zaman içinde değişme, gelişme ve yenilik karşıtı bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Ancak bu kavrayış 80'li yılların sonlarından itibaren büyük ölçüde değişerek 1990'lı yıllarda modern / kentli kesime yaklaşım ve açılım çabası MHP açısından çok önem arz etmiş ve bunda da büyük ölçüde başarı sağlamıştır. Bunun yanı sıra, 1970'lerdeki hızlı, denetimsiz, vasıfsız kitleselleşmenin yarattığı tikanıklığın aksine 1990'larda mevcut vasıflı yapıyı yeterince kitleselliğe ve dinamizme kavuşturabilmiştir.

Bu çalışma da; MHP ve Ülkücü Hareketin yapı özellikleri, dinamiğini oluşturan temel saikler ve ana yönelimleri hakkında bütünlüklü bir çerçeve çizilmeye çalışıldı.

Başlangıçta oluşturulan hipotez her aşamada sınanarak, ortaya çıkışında itibaren toplumdaki sosyo - kültürel yapılanmaya bağlı olarak değişim geçiren Türk Milliyetçiliğinin parti seviyesinde de büyük bir değişim ve dönüşüm süreci yaşadığı ispatlanmaya çalışıldı. Tamamen sonuçlanmamış, netleşmemiş, sancıları süren bu siyasal ve ideolojik yapılanmanın kimliğinin, açık bir şekilde siyasal, toplumsal ve konjonktürel şartların etkisiyle belirginleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

- çam, Taner; **Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu**. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- ay, Şahin; **2020 Yılında Türkiye**. 1. Baskı. İstanbul: Afa Yayınları, 1991.
- derson, Benedict; **Hayali Cemaatler**. Çev.: İskender Savaşır. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- ai, Masami; **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**. Çev.: Tansel Demirel. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- naoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914 – 1980**, C: II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- vasi, S. Ahmet; **Türk-İslam Ülküsü**. 1. Baskı. İstanbul: Burak Yayınevi, 1991.
- sız, Hüseyin Nihal; **Makaleler I**. 1. Baskı. İstanbul: Baysan Yayıncılık, 1992.
- demir, Şevket Süreyya; **Enver Paşa**. C: II. 5. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- hadır, Muhammed; **12 Eylül ve Ülkücüler**. 1. Baskı. İstanbul: Cihad Yayınları, 1990.
- rkes, Niyazi; **Türkiye’de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Kaygı Yayınları, 1978.
- ra, Tanıl; **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. 2. Baskı. İstanbul: Birikim Yayıncılık, 1995.
- ___; **Türk Sağ’ının Üç Hali: Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık**. 2. Baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1999.
- ra, Tanıl ve Kemal Can; **Devlet Ocak Dergah**. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1994.
- kır, Ruşen; **Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar**. 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1990.
- lık, Mustafa; **MHP Hareketi (1965-1980)**. 1. Baskı. Ankara: Cedit Neşriyat, 1995.
- cilasun, Ahmet Bican; **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- ıkalp, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**. 1. Baskı. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- ___; **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**. 1. Baskı. İstanbul: Kadro Yayınları, 1977.
- ingör, Erol; **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**. 6. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992.
- ___; **Dünden Bugünden: Tarih-Kültür-Milliyetçilik**. 5. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990.

- ___; **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**. 8. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990.
- venç, Bozkurt ve Diğerleri; **Türk-İslam Sentezi**. 2. Baskı. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1994.
- el, Ahmet; **Türkiye Toplumunun Bunalımı**. 2. Baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- esoğlu, İbrahim; **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**. 2. Baskı. İstanbul: Hamle Yayınları, 1992.
- ral, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**. C. V. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- rpat, Kemal H.; **Türk Demokrasi Tarihi**. 2. Baskı. İstanbul: AFA Yayıncılık, 1996.
- ırgı, Abdülfah; **Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma**. 1. Baskı. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1992.
- soğlu, Nevzat; **Konuşmalar**, 1. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- iner, Ömer; **Kürt Sorunu-Henüz Vakit Varken**. 1. Baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1991.
- rdin, Şerif; **Türk Modernleşmesi**, 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- ___; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- zabeyoğlu, Salih; Necip Fazıl/Kavgam. II. İstanbul: İbda Yayınları, 1987.
- hammetdin, Rafael; **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi**. 1. Baskı. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, 1998.
- a, Ali Ergin; **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- aylı, İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 3. Baskı. İstanbul: Hil Yayınları, 1995.
- nur, Hakkı; **Ülkücü Hareket**. 1. Baskı. C. I. Ankara: Alternatif Yayınları, 1999.
- la, Taha; **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm**. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1999.
- omezci, Necdet ve Nurşen Büyükyıldız; **Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri**, 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.
- ulton, Hugh; **Silindir Şapka Bozkurt ve Hilal**. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- ırbay, Ali Yaşar; **Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam**, 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- ınay, Yusuf; **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**. 1. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
- zgin, Ferruh; **Sistemin İntikamı**, 1. Baskı. Ankara: Yeni Düşünce Yayınları, 1990.

ibül, Mehmet; **Milliyetçi miyiz? Müslüman mıyız?**. 1. Baskı. İstanbul: Objektif Yayınları, 1990.

ıy, Hikmet; **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği**. 1. Baskı. Ankara: Töre-Devlet Yayınları, 1981.

aya, Tarık Zafer; **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**. 2. Baskı. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1981.

rkeş, Alparslan; **Temel Görüşler**. 4. Baskı. Ankara: Bizim Ocak Kitap Kulübü, 1990.

____; **Dokuz Işık**, 2. Baskı. İstanbul: Burçak Yayınları, 1991.

____; **Savunma**. 2. Baskı. Ankara: Ocak Yayınları, 1992.

arol, Rıfat; **Siyasi Tarih**. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1985.

unçarşılı, İ. Hakkı; **Osmanlı Tarihi**. C.II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

dırım, Yaşar; **Balkondan Seyretmek**. 1. Baskı. Ankara: Kayı Yayıncılık, 1991.

Makaleler

kan, Ahmet Turan; “18 Nisan Seçimlerinin Uzak Sonuçlarına Dair Kehanetler”. **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 55. Mart – Nisan 1999. ss. 39 – 43.

pkaya, Faruk; “Pop Müzik ve Milliyetçilik”. **Nokta**. Sayı: 524. 14 Ekim 1992. ss. 25 – 29.

slan, Emre; “18 Nisan Seçimleri ve MHP: İlteber Devletten Muteber Devlete”. **Birikim**. Sayı: 121. Mayıs 1999. ss. 43 – 48.

ışaran, Suat; “Otorite Boşluğu”. **Bizim Ocak**. Sayı:17. Eylül 1989. ss. 20-24.

ıtu, Ulvi; “İçimizdeki Hainler”. **Bizim Ocak**. Sayı: 57. Mayıs 1992.ss. 17-23.

ılge, Murat; “Milliyetçilik Nereden Nereye”. **Birikim**. Sayı:45/46. Ocak–Şubat 1993. ss. 27–33.

lgin, Ahmet; “Kafkasya ve Orta Asya Konfederasyonu”. **Bizim Ocak**. Sayı:38. Şubat 1990. ss.9-15.

izim Ocak; “Orta Asya’daki Yükseliş”. Sayı: 43. Temmuz 1990. ss. 3-11.

ora, Tanıl; “İki MHP”. **Birikim**. Sayı: 44. Aralık 1993. ss. 30-40.

reuer, Stefan; “Milliyetçilik Rüzgarları”. Çev. Nilgün Çaplı. **NPQ Türkiye**. Kış 1992. ss. 3-17.

an, Kemal; “MÇP, RP ve İslami Diriliş”. **Birikim**. Sayı:1. Mayıs 1989.ss.63- 72.

ihangir, Erol; “Turancılığın Tarihi ve Siyasi Unsurları Üzerine Bazı Mülahazalar”. **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139-141. Mart – Mayıs 1999. ss. 121-128.

oşar, Simten; “İdeolojik İstikrarın İktidarı”. **Birikim**. Sayı: 122. Haziran 1999. ss. 29-33.

- ıkır, Ruşen; "Seçimin Esas Mağlubu: FP". **Birikim**. Sayı: 121. Mayıs 1999. ss. 24-29.
- ık, Mustafa; "MHP: Asıl Şimdi; Fakat Nasıl?". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 50. Mart – Nisan 1998. ss. 162 – 174.
- yır, Remzi; "Nasıl Büyüme?". **Bizim Dergah**. Sayı; 24. Mart 1989. ss.26-30.
- _____ ; "Resmi İslam". **Bizim Ocak**. Sayı: 10. Ocak 1998. ss. 20 - 27.
- per, Metin; "Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 55. Mart – Nisan 1999. ss. 12 – 21.
- ıdoğlu, Ayşe; "Su Canavarının Karaya Çıkışı: Devlet ve MHP". **Birikim**. Sayı: 122. Haziran 1999. ss. 23 – 28.
- rişcioğlu, Fatih; "Türk Milliyetçiliğinin Politik Gelişmesine Dair". **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139-141. Mart – Mayıs 1999. ss. 134 – 139.
- oçlar, Bekir; "Türk Milliyetçiliğinin İnkılapçı Yorumcusu: Recep Peker". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 50. Mart – Nisan 1998. ss. 214 – 219.
- odaman, Bayram; "Milliyetçiliğin Tarihi Seyri". **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139 – 141. Mart – Mayıs 1999. ss. 67 – 72.
- ösoğlu, Nevzat; "Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Fikrinin Doğuşu". **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139 – 141. Mart – Mayıs 1999. ss. 309 – 327.
- umandas, Nevzat Engin; "Bilgi Çağında Demokrasi". **Çare**. Sayı: 3. Şubat 1999. ss. 55 – 60.
- uran, Ercüment; "Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura". **Türk Kültürü**. Yıl: 29. Sayı: 344. Aralık 1991. ss. 726 –730.
- utay, Cemal; "Türk Ocakları 2". **Yeni Düşünce**. Sayı: 3. Haziran 1981. ss. 20 – 28.
- açiner, Ömer; "Diriliş". **Birikim**. Sayı: 1. Mayıs 1989. ss. 17 – 21.
- _____ ; "Bir 12 Eylül İncelemesi". **Birikim**. Sayı: 11. Nisan 1990. ss. 37 – 44.
- açiner, Ömer ve Tanıl Bora; "Türki Cumhuriyetler ve Türkiye: İkinci Vizyon". **Birikim**. Sayı: 47. Mayıs 1992. ss. 7 – 16.
- İHP Ar-Ge Yüksek Öğretim Gençlik-Sendika Araştırma Grubu; "Sendikacılıkta Yeni Anlayış". **Çare**. Sayı: 3. Şubat 1999. ss. 20 – 24.
- okan, Acar; "Türk Dünyasının Yeniden Dirilişinin Milliyetçiliğe Etkileri". **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139 – 141. Mart – Mayıs 1999. ss. 17 – 21.
- arınay, Yusuf; "Atatürk Döneminde Milliyetçilik Anlayışı ve Uygulamaları". **Türk Yurdu**. C. 19. Sayı: 139 – 141. Mart – Mayıs 1999. ss. 431 – 436.
- 'okdemir, Metin; "3 Mayıs'tan 12 Eylül'e". **Bizim Ocak**. Sayı: 23. Mayıs 1989. ss. 6 – 14.

köne, Mümtaz'er; "Tanzimat'ta Millet Fikrinin Doğuşu". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 8. Kasım 1989. ss. 37 – 44.

al, Mehmet Ali; "MHP Hareketi ve Devlet". **Türk Yurdu**. C.19. Sayı: 139 – 141. Mart – Mayıs 1999. ss. 119 – 124.

vuz, Hakan; "MHP'nin Yükselişi: Demokrasi Rehin mi Alındı?". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 55. Mart – Nisan 1999. ss. 28 – 33.

zıcioğlu, Muhsin; "Dava Adamı Olmak Üzerine". **Bizim Ocak**. Sayı:37. Ocak 1990.ss.11–17.

maz, Murat; "Merkezileşen Siyasetin İdeolosizleşmesi". **Türkiye Günlüğü**. Sayı: 55. Mart – Nisan 1999. ss. 55 – 64.

Gazeteler

cyol, Taha; "12 Eylül İdeolojisi". **Milliyet**. 14 Eylül 1992.

ilim ve Politika". **Yeni Düşünce**. 18 Eylül 1987.

arberoglu, Enis; "Teşhirci Kapitalizme Tepki MHP'yi Yükseltti". **Hürriyet**. 26 Nisan 1999.

ın, Kemal; "MHP Dosyası". **Yeni Gündem**. 11 Ekim 1987.

ökeri, Tarık; "Emperyalizmin Emelleri". **Yeni Düşünce**. 19 Ocak 1990.

ingör, Ali; "İdeolojik Çerçeve". **Yeni Düşünce**. 11 Aralık 1987.

azgin, Ferruh; "Yeni Açılımlar". **Yeni Düşünce**. 26 Ocak 1992.

irkeş, Alparslan; "Strateji". **Yeni Düşünce**. 13 Temmuz 1990.

ergin, Nur; "18 Nisan'ın Sırrı". **Milliyet**. 27 Nisan 1999.